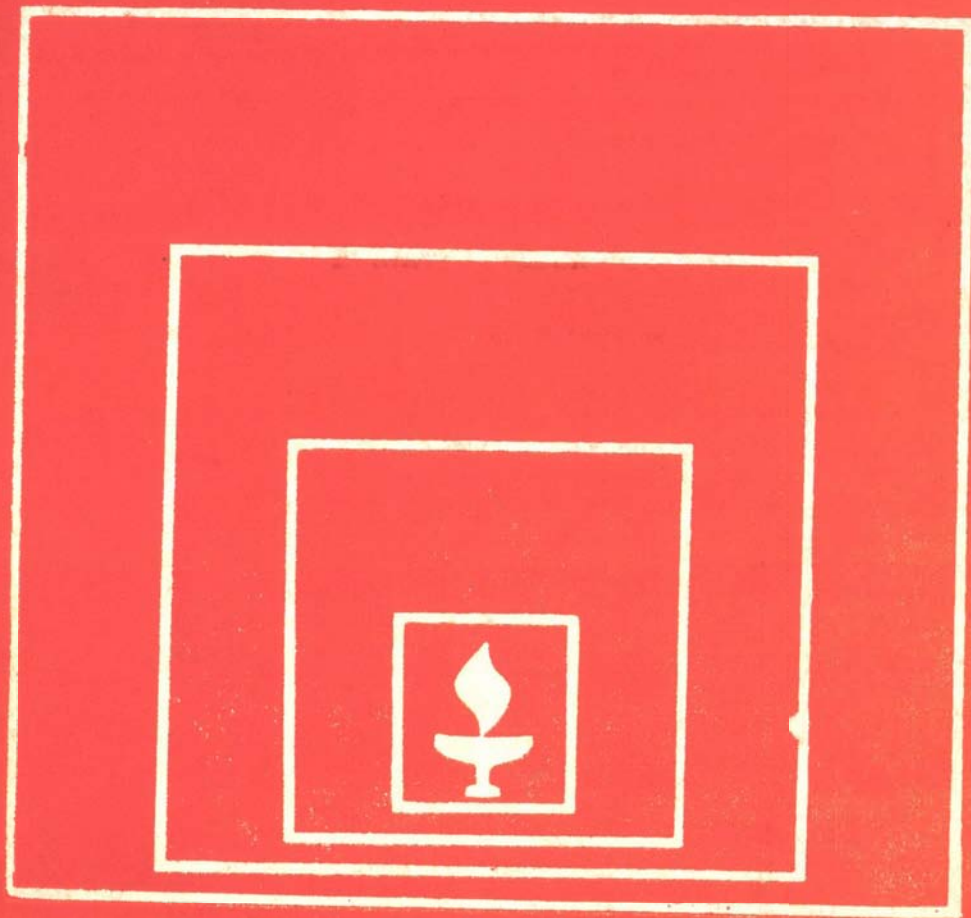

Glida II.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

96. ÉVFOLYAM ● 1990.

1

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

96. évfolyam • 1990 • 1. szám

KOLOZSVAR

TARTALOM

Dr. Kovács Lajos: Ujévi pásztorlevél	1
Szándéknyilatkozat	3

TANULMANYOK

Paul Tillich: A hit dinamikája: A hit szimbólumai 3. rész	5
Dr. Rend Aranka: A pszichoanalízis századunk nagy szellemi áramlata	12
Simén Domokos: Adalékok a bethlenszentmiklósi unitárius egyházközség történetéhez 1860-ig	20
Adorjáni Rudolf (közlő): A keresztúri egyházközségek vagyonelettára a XVIII. század utolsó harmadából	30

SZÓSZÉK — URASZTALA

Dr. Kovács Lajos: Szeresd felebarátodat	40
Dr. William Schulz: Az igazság diadala	43
Dr. Sz. Donald Harrington: A szabadság újjászületése	45
Dr. Szabó Árpád: Istenem, add, hogy ne ítéljek	47
Kovács István S.: Testvérnek lenni a közös Európai Házban	49
Hovatartozásunk jegyei	51
Szabó Dezső: Húsvéthoz vezető úton	53
BIBLIAI FOGALMAK	55
ESZMEK, GONDOLATOK	56
EGYHÁZI ÉLET — HIREK	59
KÖNYVSZEMLE	63

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős-szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztő), András György, Mikó Lőrinc, Rezi Elek és Szász Ferenc.
Szerkesztőség: Kolozsvár, December 22 út 9 szám. Telefon: 1 52 71
Postacím: 3400 — Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9

ÚJÉVI PÁSZTORLEVÉL

Kedves Atyámfiai, szeretett testvéreim!

A 8-ik Zsoltár, amelyet valamikor régen, két és fél évezreddel ezelőtt az izraelita gyülekezet mély áhitattal énekelt, így kezdődik és végződik: „Mi Urunk, Istenünk, mily fenséges a te neved az egész földön.“ A zsoltárban azonban nem csupán Isten dicsőítése hangzik, hanem ezt is olvashatjuk: „Micsoda az ember, hogy megemlékezel róla és gondod van reá? Hiszen kevéssel tetted őt kisebbé az Istennél, dicsőséggel és tisztelességgel megkoronáztad őt és úrrá tetted mindeneken.“ Ezekben a szavakban egy teljesen új, addig világosan meg nem fogalmazott, jelentőségében egyedülálló mondanivaló jut kifejezésre, amelynek lényege az, hogy észreveszi az embert. A zsoltár egy mindig időszerű, egyszerre Isten és ember, a Teremtő és a teremtett felé hangzó, gyönyörű himnusz, amely az ember erejét, nagyságát zengi, de ugyanakkor erőteljes figyelmeztést is tartalmaz, amely abban áll, hogy az embernek fel kell ismernie, tudomásul kell vennie, hogy mindaz, ami őt a föld minden java fölött uralkodóvá teszi, Istentől jön és a gyarló, múlandó embernek végülis az örök törvényszerűség értelmében Istenhez kell visszatérnie, benne kell megnyugodnia.

Kedves Atyámfiai, Testvéreim! Újév reggelén azért építem mondanivalómat a 8. Zsoltárra, mert az a ma hívó, becsülettel dolgozó és áhítatos lélekkel imádkozó keresztény és közelebbről unitárius ember felé hangzó üzenetet tartalmaz. Nekünk, unitáriusoknak minden időben első és utolsó gondolatunk a gondviselő Istenben való feltétlen, diadalmas hit és bizalom volt. Erre a megingathatatlan alapra építettük és építjük a jézusi hit- és erkölcs tanításain felépülő valláserkölcsi életprogramunkat, amelynek középpontjában az ember, a testvér, a felebarát áll. Mi hiszünk abban, hogy Isten gondot visel reánk, de ugyanakkor szent felelősséget is ruház reánk. Mi, akiknek eszménye több mint négyszáz éves történelmünk folyamán mindig az evangéliumi alapon álló, magasrendű ember volt, hisszük és hirdetjük, hogy ez a világ jó, és abban érvényesülnie kell mindannak, ami jó, igazságos, békés, becsületes, ami az embert a szó nemes értelmében emberré, a teremtés koronájává teszi.

Ezért ennek az esztendőnek a folyamán is úgy kell hivatásunkat teljesítenünk, hogy abban elsősorban, mindenekelőtt gondviselő Istenünk iránti feltétlen hitünk jusson kifejezésre. Ugyanakkor, felelőségünk teljes tudatában részt kell vennünk minden olyan nemes törekvésben, mely a nemzeti elfogultság és felekezeti kötöttségek, bosszú és gyűlölet fölött álló békésebb, áldottabb világot hirdeti és munkálja. Ebben a szent törekvésben és munkában nekünk, az unitárius lelki közösségnek is hiva-

tásunk van, és ennek a hivatásnak lángoló lélekkel, öntudatos meggyőződéssel úgy kell eleget tennünk, hogy annak középpontjában mindig, minden körülmények között a kettős evangéliumi szeretetparancs álljon, hogy Istent imádva és igaz emberségünkről újra meg újra tanúbizonyságot téve, egyházunk, népünk és hazánk előmenetelét, boldogabb jövőjét szolgálva, szüntelenül érezzük Istenünk jóváhagyó, megszentelő áldását.

Ez a pásztorlevél néhány nappal a nagy történelmi forduló előtt íródott. Annak mondanivalója időszerűségét nem veszítette el. Ugyanakkor kifejezésre szeretném juttatni, hogy a forradalmi változást végtelen örömmel és megnyugvással véve tudomásul, egyházunk és annak hívei továbbra is teljes felelősségérzettel részt kívánnak venni a szabad, demokratikus Románia minden olyan nemes erőfeszítésében, mely mindnyájunk javát és előmenetelét szolgálja.

Ilyen érzések között híveinknek és minden jóakarátú embernek békés, eredményes, áldott újesztendőt kívánok.

Atyafiságos üdvözlettel és főpásztori szeretettel,

Kolozsvár, 1990. január 1.

Dr. Kovács Lajos
unitárius püspök

SZÁNDÉKNYILATKOZAT

A magyarnyelvű Római Katolikus Egyház, a Református Egyház, az Unitárius Egyház és Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház kifejezi a következő

IGÉNYT:

1. Az 1948-as Kultusztörvény és az azt követő létesítő és módosító törvények hatályon kívül helyezése. Az egyház és állam közötti viszony új szabályozása az egyházak közreműködésével.

2. Az egyház önszervezésének és önkormányzatának teljes szabadsága az egyházi törvények (Statutumok) szerint.

3. Az államosítás előtti felekezeti iskolahálózat (elemi és középiskolák) visszaállítása. Állami szubvenció az állami iskolák szintjén.

4. Az állam által kisajátított vagy visszatartott kollégiumi és iskolai könyvtárak, levéltárak, anyakönyvek, (parókiális okiratok), valamint más kultikus és kulturális javak visszaadása.

5. A lelkészképzés biztosítása az egyházak által megállapított szükséglet szerint (teológiai hallgatók számának szabad meghatározása) egyetemi fokú intézeti keretben. Dologi és személyi kiadások viselése az állam részéről.

6. A teológiai hallgatók és lelkészek mentesítése a katonai szolgálat alól.

7. A vallásoktatás biztosítása az összes elemi és középiskola-típusokban.

8. Az állami kongrua (lelkészi fizetéskiegészítés az állami költségvetésből) megtartása, miután ez tradicionális juttatás volt.

9. A kisajátított, illetve kényszer-adományozott egyházi ingatlanok (épületek és földterületek) visszaadása, vagy ha ez nem lehetséges, hasonló értékű ingatlannal való kártérítése.

10. Templomok, imaházak, parókiális épületek építésének teljes szabadsága, a szükség szerint.

11. A kultikus célokat szolgáló épületek adómentesítése.

12. Szabad és közvetlen kapcsolattartás a külföldi egyházakkal, az egyházi világszervezetekkel és nemzetközi egyházi szervezetekkel, függetlenül a nemzeti hovatartozástól, beleértve a teológiai tanárok, lelkészek és teológiai hallgatók közvetlen tapasztalatcseréjét, a teológiai hallgatók és doktorjelöltek részére külföldi ösztöndíjak elfogadását, valamint külföldi ösztöndíjak fogadását.

13. Egyházi karitatív intézetek visszaadása (kórházak, aggmenházak, árvaházak stb.), szükség szerint újabbak létesítése. Diakoniszta- és kedvesnővér-képzés lehetővé tétele egyházi keretekben.

14. Az állami kórházakban fekvő betegek, fogházban levő elítéltek, valamint katonák szolgálati helyen való leikigondozása.

15. Egyházi jellegű intézmények és egyesületek szabad szervezése és működése.

16. Vallási jellegű sajtótermékek, teológiai irodalom és más szükséges nyomtatványok kinyomtatásának teljes szabadsága. Sajtótermékek, nyomdai anyagok, oktatási anyagok és kultikus tárgyak vámmentes behozatala.

17. Egyházi jellegű adások és közlemények biztosítása a rádióban, televízióban és más hírközlő szervek által.

A Római-Katolikus Egyház sajátos kérései:

1. A Római-Katolikus Egyház és az állam közötti viszony újjászervezése ill. diplomáciai kapcsolatok létesítése a Vatikánnal.

2. A hagyományos egyházmegyék helyreállítása és a római-katolikus valamint görög-katolikus püspöki tisztségek betöltése. Püspöki Konferenciák létrehozása. Kapcsolat létesítése a Romániai Püspöki Konferenciával és a Vatikán között.

3. A Gyulafehérvári Püspökség érsekségi rangra való emelése. Ide tartozzék a Temesvári, Nagyvárad és Szatmári Egyházmegye.

4. A szerzetesrendek szabad működése, anyagi javak biztosítása számukra. Kolostorok visszaadása, külföldi szerzetesek szabad beutazása és országunkban való letelepedése.

5. A Gyulafehérvári Egyházmegyei Tanács (Státus) visszaállítása, működésének engedélyezése. A hagyományok és kanonikus törvény szerint a Státus helyreállításával a világi hívek közvetlenebbül vehetnek részt az egyház tevékenységében. A Státus fontos szerepet töltött be az egyház életében, különösen az iskolák, intézmények, épületek fenntartásában, karbantartásában és más területeken. Az Egyházmegye sohasem mondott le a Státusról, csupán működését függesztette fel. Kérjük a Státus anyagi javainak visszaadását is.

6. Egyházmegyei teológiai intézetek helyreállítása. A Gyulafehérvári Teológiai Intézet egyetemi fokon működjék, miután teológiai fakultásként Rómához csatlakozik.

7. A Gyulafehérvári „Batthyaneum” könyvtárral kapcsolatos jogok teljes helyreállítása.

Kolozsvár, 1990 január 22.

A Római-Katolikus Egyház részéről:

Dr. Jakab Antal
püspök

Czirják Árpád
kanonok-főesperes

Zsinatpresbíteri Evangélikus Egyház
részéről:

Dr. Szedressy Pál

Dr. Podrádszky
László

szuperintendens egyetemes felügyelő

A Református Egyház részéről:

A Romániai Ref. Egyház Zsinati
Elnökség

Dr. Csutak Csaba
püspökhelyettes

Dr. Tunyogi Cs.
Gyula

Az Unitárius Egyház részéről:

Dr. Kovács Lajos
püspök

Jenei Dezső
főgondnok

PAUL TILLICH

A HIT DINAMIKÁJA*

III. A HIT SZIMBÓLUMAI

1. A SZIMBÓLUM JELENTÉSE

Az embernek a végtelennel, a végső dolgokkal való kapcsolatát csak szimbolikus nyelven fejezhetjük ki. Ez a megállapítás több tekintetben magyarázatot igényel. Annak ellenére, hogy a szimbólum értelmével és működésével kapcsolatban a jelenkori filozófiában sokféle kutatás folyik, minden írónak, aki a „szimbólum“ fogalmát használja, meg kell magyaráznia, hogy azon mit ért.

A szimbólumoknak van a jelekkel egy jellegzetes közös vonása. Mindkettő önmagán túl valami másra utal. Az utcasarki piros jel azt jelzi, hogy a járműveknek bizonyos időközökben meg kell állniuk. A piros fény és az autók megállítása lényegében nincsenek egymással kapcsolatban, de azok mégis, amíg a folyamat tart, egymáshoz tartoznak. Ugyanez a helyzet a betűkkel, számokkal és részben a szavakkal is. Azok ugyanis önmagukon túlra utalnak a hangok és értelmezések felé. Ugyanez a helyzet a nemzeti és nemzetközi egyezményekkel, éppen úgy, mint a matematikai jelekkel. Néha az ilyen jeleket szimbólumoknak nevezik, de ez nem helyes, mert a jelek és szimbólumok közötti különbség igen lényeges. Kétségtelen, hogy a jelek a valóságban nem vesznek részt abban, amire utalnak, viszont a szimbólumok igen. Ezért a jelek helyettesíthetők a célszerűség vagy szokások érveivel, míg a szimbólumok nem.

Ez a szimbólum második jellegzetességéhez vezet: részt vesz abban, amire utal. A zászló részt vesz a nemzet hatalmában és méltóságában, amiért létezik. Ezért nem helyettesíthetők, kivéve egy történeti katasztrófa esetében, ami a nemzet valóságát, amit jelképez, megváltoztatja. A zászló elleni támadás úgy jelentkezik, mint a közösség méltósága elleni támadás. Az ilyen támadás káromlásnak minősül.

Az úrvacsora nemcsak emlékezés, hanem hitvallás is: úrasztala mellett vallunk önmagunkról, hitünkről. Jézus azt kívánja tőlünk, hogy az úrvacsorában elkötelezzük magunkat az ember tiszteletére és szeretetére.

Mi hiszünk az emberben, igent mondunk az emberre, hiszünk benne és a testvériség igazságában. Egy Atyának vagyunk gyermekei, test-

*Dynamics of Faith. New York, 1958, 41—54; fordította dr. Kovács Lajos.

vérek, akkor is, ha nagy térség választ el, és akkor is, ha a nyelv, a bőr színe, a gondolkodásmód húzza meg a határvonalat. Az ember sohasem lehet más, mint testvér. Mi egymásra vagyunk utalva. Egymás nélkül nem tudunk teljes értékű életet élni. Közös a sorsunk, a feladatok, melyek előttünk állanak szintén közösek. Csak együtt, testvériségben tudjuk betölteni rendeltetésünket: Isten és ember szolgálatát és Istenországát építését.

Jézus azt tanítja, hogy nem vagyunk egyedül, magunkra hagyatva, mi Isten gyermekei vagyunk. Hogy életünket nem vak erők, végzet irányítja, hanem a szeretet Istene. Ő van minden jó, igaz és szép mélyén. Es ha mindenki elhagy, és lelkünket a kereszt terhe alatt roskadozva visszük, ő akkor is velünk van.

Higgyünk Istenben, közeledjünk hozzá, szeressük őt, mert gyermekei vagyunk. Erezzük mindig a közelségét, hogy „benne élünk, mozgunk, és vagyunk“. Törekedjünk méltók lenni hozzá.

Isten a világot a hívő emberhez szabta. Ez azt jelenti, hogy tengődni lehet ebben a világban hit nélkül is, de igazán élni csak hittel lehet. A hívő ember erős, mert tudja, hogy nincs egyedül, Isten vele van. A hívő ember sohasem fél, mert nincs mitől félnie, élete és övéi élete Isten kezében van. Tudja, hogy nincs olyan vihar, amely egyszer véget ne érne és nincs olyan sötét éjszaka, amely után ne jönne a fényes nappal... A hívő ember hisz a napban akkor is, ha nem süt, és hisz a szeretetben akkor is, ha gyűlölet veszi körül. Aki hisz Istenben, annak szeretnie kell őt teljes lényével...

Az úrvacsora nem közönséges evés és ivás. A kenyér és a bor csak akkor válik úrvacsorává, ha arra lelkileg felkészülünk. (Erre figyelmeztet Pál apostol: „Vizsgálja meg az ember magát, és úgy egyék abból a kenyérből és úgy igyék abból a borból, mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának“ 1Kor 11,28—30.)

A szimbólum harmadik jellegzetessége, hogy a valóságnak olyan magaslátát tárja fel, ami előttünk addig zárva volt. Minden művészet szimbólumokat alkot a valóság magaslatain, ami másképpen semmi módon nem érhető el. A kép és a költemény a valóság olyan elemeit hozza felszínre, amit tudományosan nem közelíthetünk meg. A művészet teremtő erejével, a valóság olyan mértékével ismertet meg, amik előttünk azok nélkül rejtve maradnának.

A szimbólum negyedik jellegzetessége, hogy nem csupán a valóságnak olyan méreteit és elemeit nyitja meg előttünk, amelyek különben megközelíthetetlenek lennének, hanem ugyanakkor olyan méreteket és elemeket nyit meg, amelyek a valóság mértékének és elemeinek megfelelőek. Egy nagy színdarab nem csupán az emberi létnek új látomását tárja fel, hanem saját lényének titkos mélységeit is felnyitja. Így képesek vagyunk felfogni azt, amit a színdarab a valóságban feltár előttünk. Vannak önmagunkban olyan erők, amelyek csak szimbólumokon keresztül válnak bennünk tudatossá, mint a dallamok és ritmusok a zenében.

A szimbólumokat nem lehet szándékosan teremteni — ez annak ötödik jellegzetessége. Azok az egyéni vagy kollektív tudatalattiból nőnek ki, és csak akkor hatnak, ha azokat lényünk tudatalatti dimenziója elfogadja. A politikai és vallásos szimbólumok csak akkor hatnak, ha azokat a csoport kollektív tudatalatti volta megteremti, vagy legalábbis elfogadja.

A szimbólum hatodik és végső jellegzetessége annak a ténynek a kö-

vetkezménye, hogy szimbólumokat feltalálni nem lehet. Azok, miként az emberi lények, növekednek és meghalnak; akkor nőnek meg, amikor a helyzet arra megérett és meghalnak, amikor a helyzet megváltozik. A „király“ szimbóluma megnövekedett a történelemnek egy sajátos helyzetében és a világ legnagyobb részén meghalt a mi korunkban. A szimbólumok nem azért nőnek, mert az emberek kíváncsiak utána, és nem halnak meg tudományos vagy gyakorlati bírálatok hatására. Meghalnak, mert többé nem képesek választ adni egy közösségben, ahol eredetileg kifejezést nyertek.

Ezek minden szimbólum jellegzetességei. Az ember kulturális alkotó tevékenységében igazi szimbólumok teremődnek. A politikai és művészeti területeket már érintettük. Ehhez adhatjuk a történelmet és első sorban a vallást, amelynek szimbólumaival különösképpen foglalkozni kell.

2. VALLÁSOS SZIMBÓLUMOK

A szimbólumok általános értelmével azért foglalkozunk, mivel a végső dolgokat csak szimbolikusan tudjuk kifejezni. Kérdezhetjük: miért nem fejezhető ki közvetlenül és határozottan? Ha a pénz, siker vagy a nemzet valakinek a végső érdeke, nem mondhatjuk-e el azt közvetlenül, szimbolikus nyelv nélkül? Nem csak azokra az esetekre vonatkozik-e ez, amikor a végső dolgoknak a neve Isten, és amikor mi a szimbólumok világában találjuk magunkat? A felelet az, hogy minden, ami számunkra feltétlen, végső érdek, istenné válik. Ha valakinek a nemzet a végső érdeke, a nemzet neve szent névvé válik és a nemzet isteni tulajdonságokat nyer, ami a nemzet lényét és tevékenységét messze túlhaladja. A nemzet akkor igazi, végső érdeké válik, de bálványimádás által. A siker, mint végső érdek, nem az adott lehetőségek természetes vágya, de készség az élet minden más értékének a feláldozására egy hatalmi erő vagy társadalmi vezetés eléréseért. A sikertelenség miatti aggodás az aggodás bálványimádási formája, az isteni ítélet miatti aggodás. A siker kegyelem, a siker hiánya végső ítélet. Ezen az úton a rendes valóságot kifejező fogalmak a végső érdek bálványimádási szimbólumaivá válnak.

A fogalmaknak ez a szimbólumokká való átalakulása a hit természetének a jellegzetessége. Az, ami az igazi végső dolog, túllép a végső valóság területén. Ezért a végtelen valóság közvetlenül és teljesen nem fejezhető ki. Vallásilag beszélve, Isten túlhaladja saját nevét. Ezért van az, hogy nevének említése könnyen félrevezetővé vagy bálványimádássá válik. Bármit is mondunk arról, ami a végső érdek, akár nevezzük Istennek, akár nem, annak szimbolikus értelmezése van. Magán túlra utal. Ugyanakkor részt vesz abban, amire utal. Semmilyen más módon nem tudja magát pontosan meghatározni.

A hit nyelve a szimbólumok nyelve. Ha a hit az volna, amiről ki-mutatjuk, hogy az nem, ilyen megállapítást nem lehetne tenni. De a hitnek, úgy értelmezve, mint a végső dolgokkal foglalkozó állapotot, a szimbólumon kívül más nyelve nincs. Amidőn ezt mondom, mindig várom a kérdést: „Csak egy szimbólum? Aki ezt kérdezi, nem értette meg se a jelek és szimbólumok közötti különbséget, se a szimbolikus nyelv erejét, ami minőségben és erősségben messze felülmúlja bármely nem-szimbolikus nyelv erejét. Soha nem szabad így szólani: „csak egy szimbólum“; inkább ezt kell mondanunk: „Nem kevesebb, mint egy szimbó-

lum“. Ennek a tudatában most már leírhatjuk a hitbeli szimbólumok különböző formáit.

A mi végső érdekünk alapvető szimbóluma Isten. A hit bármely megnyilvánulásában jelen van, még akkor is, ha a hit fogalma Isten tagadását foglalja magában. Ahol van végső érdek, Istent csak Isten nevében lehet tagadni. Egyik Isten tagadhatja a másik Istent. De a végső érdek nem tagadhatja saját jellegét, mint utolsó érdek. Ezért meghatározza, hogy mit jelent ez a szó: „Isten“. Következően az ateizmus csak a végső érdek eltávolításának a kísérletét jelentheti, hogy ne legyen érdekelve saját létezésének az értelmét illetően. A végső érdek iránti közömbösség az ateizmus egyedül elképzelhető formája. Hogy ez lehetséges-e, annak egyelőre megadhatatlannak kell maradnia.

Isten az alapvető szimbóluma annak, amit mi végső érdekek tartunk. Tehát ismét teljesen meg nem felelő ezt kérdezni: Isten hát semmi több, mint szimbólum? Mert a következő kérdésnek ennek kell lennie: szimbóluma minek? és akkor a feleletnek így kell hangzania: Isten szimbóluma Istennek. Ez azt jelenti, hogy az Isten fogalmában két elemet kell megkülönböztetni: a végsőnek az elemét, ami az azonnali tapasztalat dolga és önmagában nem szimbolikus, és a konkrét elemét, amit rendszer tapasztalatainkból merítünk és azokat szimbolikusan vonatkoztatjuk Istenre. Az az ember, akinek végső érdeke pl. egy szent va, tartalmazza a végső érdeket és a fa konkrétumát, amely a végsővel való kapcsolatát szimbólizálja. Az az ember, aki imádja Apollót, a végső iránt érdekelt, de nem elvont értelemben. Az ő végső érdekét szimbólizálja az Apolló isteni alakja. Annak az embernek, aki dicsőíti Jáhvét, az Ótestamentum istenét, egyszerre van kapcsolata a végső érdekekkel és egy konkrét képpel, ami számára végső érdek. Ez az érteleme a látszólag rejtett megállapításnak, hogy Isten annyi mint Isten szimbóluma. Ebben a minősített értelemben Isten a hitnek alapvető és egyetemes tartalma.

Nyilvánvaló, hogy Isten értelmének ilyen felfogása értelmetlenné teszi az Isten létezésével vagy nem létezésével kapcsolatos vitatkozást. Értelmetlen a végső érdek kérdésessé tétele. Isten eszményének ez az eleme önmagában biztos. Ennek az elemnek szimbolikus kifejezése a végletekig különböző az emberiség történelmében. Itt ismét értelmetlen azt kérdezni, hogy vajon annak egyik vagy másik formája, amiben a végső érdek szimbólizálódik, létezik-e? Ha a „létezés“ valamire utal, ami a valóság egészében megtalálható, egyetlen isteni lény sem létezik. Nem ez a kérdés, hanem az, hogy a hitnek megszámlálhatatlan szimbólumai közül a hit értelmezésére melyik a legalkalmasabb. Más szóval, a végsőnek melyik szimbóluma fejezi ki a végsőt bálványimádásos elem nélkül? Ez a probléma és nem az ún. „Isten létezése“, ami önmagában szavak lehetetlen egybekapcsolása.

Isten isteni alakban való szimbólizálása merész hit, bátorság és kockázatosság.

Isten a hit alapvető, de nem egyetlen szimbóluma. Mindazok a tulajdonságok, amelyeket neki tulajdonítunk: erő, hatalom, szeretet, igazságosság, a véges tapasztalatból merítenek és szimbolikusan utalnak arra, ami a végesen túl van. Ha a hit Istent mindenhatónak mondja, az emberi tapasztalat a hatalom emberi tapasztalatát használja, azért, hogy végtelen érdekének a tartalmát szimbólizálja, de nem írja le a legmagasabb lényt olyannak, mint aki azt cselekszi, ami neki tetszik. Hozzá kapcsolódik az összes többi tulajdonságokhoz, a volt, a jelen és az eljövendő összes cselekvéseihez, mindahhoz, amit az ember Istennek tulajdonít.

Ezek a mi mindennapi tapasztalatainkból merített szimbólumok, és nem tudósítások arról, amit Isten valamikor cselekedett vagy cselekedni fog a jövőben. A hit nem ilyen történetekben való hívés, hanem azoknak a szimbólumoknak az elfogadása, amelyek isteni cselekvéseken keresztül fejezik ki a végső érdeket.

A szimbólumoknak egy másik csoportja hitbeli dolgokban, eseményekben, személyekben és közösségekben, szavakban és dokumentumokban nyilvánul meg. A szent tárgyakkal egész gazdagsága a szimbólumok kincstárát alkotja. A szent dolgok nem önmagukban szentek, hanem önmagukon túlra utalnak minden szent dolog forrására, ami maga a végső érdek.

3. SZIMBÓLUMOK ÉS MÍTOSZOK

A hit szimbólumai nem jelennek meg elkülönített formában. Azok egyesülnek „istenekről szóló történetekkel“, ami a görög szónak: „Mythos“ — az értelme. Az istenek megszemélyesített alakok, emberi személyekhez hasonlatosak, nem szerint különbözve, egymástól származva, egymáshoz kapcsolódva szerelemben és küzdelemben, világot és embert teremtvé, cselekedve térben és időben. Részt vesznek az emberi nagyságban és nyomorúságban. Az alkotó és romboló munkában. Az embernek adnak műveltségi és vallásos hagyományokat és végzik azoknak szertartásait. Segítik és fenyegetik az emberi fajt, főképpen bizonyos családokat, törzseket vagy nemzeteket. Megdicsőülnek, testté válnak, szent helyeket teremtenek, szertartásokat létesítenek és kialakítanak egy kultuszt. De ők maguk a sors uralma és fenyegetése alatt állanak, ami túl van mindenben, ami létezik. Ez mitológia, ami a legmegragadóbb formájában az ősi Görögországban fejlődött ki. De ezek a jellegzetességek minden mitológiában megtalálhatók. A mitológiai istenek rendszerint nem egyenlők. Van egy rangsor, hierarchia, amelynek az élén egy uralkodó isten áll, mint Görögországban, vagy egy háromság, mint Indiában, vagy kettősség, mint Perzsiában. Vannak üdvözítő istenek, akik közvetítenek a legmagasabb istenek és az emberek között; néha részt vesznek az emberek szenvedéseiben és halálában, dacára halhatatlanságuknak. A mítoszoknak ez a világa hatalmas és idegen, mindig változó, de alapjában ugyanaz; az ember végső érdeke szimbólizálva emberi alakokban és cselekvésekben. A mítoszok hitbeli szimbólumok, egybekapcsolva isteni-emberi tulajdonságokkal rendelkező történetekkel.

A mítoszok mindig a hit megnyilvánulásai, mert a hit nyelve a szimbólum. Azokat az emberiség mindegyik nagy vallása bírálja, támadja. Ennek a bírálatnak az oka a mítoszok természetében rejlik. Anyagát a mindennapi tapasztalatokból meríti. Az istenekről szóló történeteket időbeli és helyi keretbe helyezi, habár természete az időn és helyen túlra tartozik. Mindenekelőtt az istenit emberi alakokban a végesbe állítja be, anélkül, hogy a végső dolgokkal kapcsolatos igényéről lemondana. Ez a végső igényekkel kapcsolatban elkerülhetetlenül összeütközésekhez vezet, és képes elpusztítani életet, társadalmat és öntudatot.

A bírálat mindenekelőtt visszautasítja az isteninek a megosztását. A vallások különböző típusai szerint az egymástól különböző utakon történik. Maga az egy Isten is mitológiai nyelv tárgya, és ha beszélünk róla, azt az idő és a hely keretébe helyezzük. Isten is elveszíti végességét, ha a végtelenség konkrét tartalma jelentkezik. Következésképp a mítosz bírálata a politeisztikus mitológiai elvetésével nem ér véget.

Az egyisten hit is a mítosz bírálata alá kerül. Szüksége van, ahogyan ma mondjuk, „mitológiátlanításra“. Ezt a kifejezést használják egy idő óta a Biblia történeteiben és szimbólumaiban kimutatható mítikus elemek magyarázatára — az Ó- és Újtestamentumban egyaránt —, az olyan történetekre, mint a paradicsomi tudósítás, Ádám bűnbeesése, a Vízözön, az Egyiptomból való kivonulás, a Messiás szüztől való születése, a sok csodatétel, a feltámadás és mennybemenetel. Krisztus visszajövetelének a váradalma, a világ felett való ítélete. Röviden mindazokat a történeteket, amelyek isteni-emberi cselekvéseket írnak le, mitológiainak kell tekintenünk és mitológiátlanító eljárásnak kell alávetni. Mit jelent ez a negatív és mesterséges kifejezés? Azt el kell fogadnunk és azzal egyet kell értenünk, amennyiben arra utal, hogy a szimbólumokat mint szimbólumokat, a mítoszokat mint mítoszokat kell értelmeznünk. De ez az elmélet nem fogadható el, ha a szimbólumokat és mítoszokat ki akarja iktatni. Egy ilyen kísérlet soha nem lehet eredményes, mert a szimbólum és a mítosz az emberi öntudat olyan formái, amelyek mindig jelen vannak. Az egyik mítoszt helyettesíthetjük egy másikkal, de az ember szellemi életéből a mítoszt teljesen kivonni nem lehet. Mert a mítosz a mi végső érdekünkkel kapcsolatos szimbólumok összetétele.

A mítoszt, ha mint mítoszt fogjuk fel, nem elutasítva vagy behelyettesítve, „tört mítosz“-nak nevezhetjük. A kereszténység természeténél fogva tagad minden meg nem tört mítoszt, mert előfeltételezi azt az első parancsot: a végsőnek mint végsőnek az elfogadása és mindenfajta bálványimádásnak az elutasítása. A Biblia, a hitelvek és a liturgia minden mitológiai elemét mitológiainak kell elfogadnunk, de meg kell tartanunk azokat szimbolikus formájukban, és azok tudományos magyarázatokkal nem helyettesíthetők. Mert a szimbólumok és mítoszok helyettesítése lehetetlen: azok a hit nyelvzetét alkotják.

A mítosz radikális bírálata annak a következménye, hogy a kezdetleges mitológiai szemlélet visszautasítja azt a kísérletet, hogy a mítoszt mítoszként fogja fel. Fél minden mitológiátlanítástól. Azt hiszi, hogy a „tört“ mítosz megfosztja a mítoszt annak igazságaitól és meggyőző erejétől. Azok, akik egy töretlen mitológiai világban élnek, védettnek és biztonságosnak érzik magukat. Szembeszállnak gyakran fanatizmussal, minden kísérlettel, amely megpróbálja bevezetni a bizonytalanság elemét „a mítosz megtörése által“, azáltal, hogy tudatosítani akarja annak szimbolikus jellegét. Az ilyen ellenállás pártolói a tekintélyen alapuló vallási és politikai rendszerek, hogy azáltal az ellenőrzésük alatt álló népnek, megtámadhatatlan hatalmuk birtokában, biztonságot adjanak. A mitológiátlanítással szembeni ellenállás a „literalizmus“-ban jut kifejezésre. Itt a szimbólumok és mítoszok azonnali jelentőségükben jelennek meg. Az anyag, a természetből és a történetekből véve, eredeti értelmében kerül használatba. A szimbólumnak a jellege, amely magán túl valami másra utal, figyelmen kívül van hagyva. A teremtést úgy fogja fel, mint egy mágikus cselekedetet, amely valamikor régen ment végbe. Ádám bűnbeesése egy sajátos földrajzi helyre van lokalizálva és egy emberi egyénnek van tulajdonítva. A Messiás szüztől való születése élettani fogalmazásban, a feltámadás és mennybemenetel fizikai eseményként, Krisztus második jövelele mint egy kozmikus katasztrófa van felfogva. Az ilyen literalizmusnak az előfeltétele, hogy Isten egy olyan lény, aki az időben és térben cselekszik, egy különleges helyen lakik, irányítja az események menetét, akit az események éppen úgy érintenek, mint a világ bár-

mely más teremtményét. A literalizmus megfosztja Istent, vallási nyelven szólva, méltóságától. Lebúzza arra a színvonalra, amely nem végső, hanem véges és feltételes. Végső ellentétképpen nem ésszerű bírálata a mítosznak. A hit, ha szimbólumait szósz szerint értelmezik, bálványimádássá válik. Végsőnek mond valamit, ami a valóságban nem végső. A hit, amely tudatában van szimbólumai szimbolikus felfogásának, megadja Istennek az őt megillető tiszteletet.

Meg kell különböztetnünk a literalizmus két fokozatát: a természettest és a visszahatót. A literalizmus kezdetleges állapota az, amikor a mítikus és a literális nem különböztethetők meg. Az egyének és csoportok kezdetleges időszaka abban áll, hogy képtelenek különválasztani a szimbolikus képzetet alkotásait a hittől, ami bizonyítható megfigyelés és tapasztalat által. Ez a fok önmaga iránti teljes jogot igényel. Azt nem szabad megzavarni sem egyénileg, sem csoportokként, egészen addig a pontig, amíg a kérdező elme megtöri a mitológiai látomásokat betű szerinti értelmezését. Ha pedig ez a pillanat bekövetkezik, két út lehetséges: Az egyik az, hogy visszahelyezi a teljes mítoszt a részleges mítosz helyére. Ez a nyilvánvalóan helyes út, habár sok ember számára lehetetlen, akik inkább elfogadják kérdéseik visszaszorítását a bizonytalanság felé, amely a mítosz megtörésével jelenik meg. Ezek kénvtelenek a literalizmus másodlagos fokozatára, az öntudat fokára emelkedni, akik tudatában vannak a kérdésnek, de azokat visszaszorítják, tudatosan vagy félig tudatosan, félig öntudatlanul. A visszaszorítás eszköze rendszerint egy elismert tekintély, szent tulajdonságokkal, mint az Egyház vagy a Biblia, amelyet az illető feltétel nélkül elfogad.

A hit szimbólumait nem lehet más szimbólumokkal, pl. művészivel helyettesíteni, és nem lehet eltávolítani a tudományos bírálat által. Állandó helyük van az emberi elmében, éppen úgy, mint amiképpen helye van a tudománynak és a művészetnek. Szimbolikus jellege az igazsága és ereje. Semmi nem tudja jobban kifejezni a mi végső érdekünket, mint a szimbólumok és mítoszok.

Még egy kérdés felmerül, és pedig az, hogy vajon a mítoszok ki tudják-e fejezni a végső érdek minden fajtáját. Pl. a keresztény teológusok azzal érvelnek, hogy a „mítosz“ szó meghagyandó a természetes mítoszoknak, amelyekben az ismétlődő természeti folyamatok, mint az évszakok, a végső érdek értelmében foghatók fel. Ezek a teológusok azt hiszik, hogy ha a világot történeti folyamatként fogjuk fel, kezdettel, történeti véggel és középponttal, mint a kereszténységben és judaizmusban, a mítosz kifejezés nem használható. Ez radikálisan lecsökkenti a területet, ahol ez a szó alkalmazható. A mítoszt nem foghatjuk fel úgy, mint a mi végső érdekünk nyelvezetét, hanem csupán mint ennek a nyelvezetnek mintegy tájszólását. De a történelem bizonyítja, hogy nem csupán természetes, hanem történelmi mítoszok is léteznek. Ha a földet úgy tekintjük, mint isteni hatalom küzdőterét, mint az ősi Perzsiában, ez történelmi mítosz. Ha a teremtés istene kiválaszt és irányít egy népet történelmi folyamán, olyan cállal, amely túllép minden történelmen, ez történelmi mítosz. Ha Krisztus — egy világon túli isteni lény — megjelenik az idők teljességében, él, meghal és feltámad, ez egy történelmi mítosz. A kereszténység magasabb rendű azoknál a vallásoknál, amelyek a természetes mítoszhoz vannak kötve. De a kereszténység is a mitológiai nyelvet beszéli, mint minden más vallás. Ez egy történelmi mítosz, de mítosz; más-képpen nem lehetne a kereszténység a végső érdek kifejezője.

(Folytatása következik)

A PSZICHOANALÍZIS SZÁZADUNK NAGY SZELLEMI ÁRAMLATA

„Az embernek a legfőbb sajátossága abban áll, hogy egyfelől egyidejűleg tagja az anyagi, fizikai világnak, másfelől a lelki-szellemi mindenségnek.“

(KANT)

A világ elmegyógyászai a közelmúltban emlékeztek meg Sigmund Freud halálának félévszázados évfordulójáról, amely e dolgozat kiindulási alapjául szolgált.

Egy-egy tudományág kiemelkedő képviselőire történő visszaemlékezés nem mindig egyértelmű. Napjainkban az elmeorvoslást is utolérte az a társadalmi jelenség, amely minden eddig volt keretet és normát megkérdőjelez, mindent újraértékelni kíván. Így napjainkban nagyon sokféle képpen értékelik, átértékelik, bírálják és fogják fel Freud és az egész pszichoanalitikus iskola tevékenységét, tetteit. Ennek ellenére a pszichoanalízis, amely felfogható új ideológiaként, mítoszként, próféciaként, élet- és kultúrfilozófiaként, egyike századunk legjelentősebb szellemi áramlatainak. Hatása mélyen befolyásolta korunk irodalmát, egyes tudományágait, művészetét, valamint századunk egész gondolkozását.¹

A pszichoanalízis (lélekelemzés) lényegében egy elmélet és egy orvosi módszer az emberi lélek megismerésére, amely idővel az emberi jelenség egy elméletévé vált.

A 19. század lélektana még csak a tudat jelenségeit vizsgálta. A század végén ez már nem volt elegendő, ekkor már az emberi viselkedés, magatartás rügói érdekelték az embereket és ebbe az irányba fordultak a pszichikum kutatói is. A cselekvés mozgatóerőinek élettani magyarázatát keresték. W. Wundt állatkísérleteiben ezek viselkedését tanulmányozta. Nem ismerte fel azonban a tudattalan jelentőségét. Ezt a fogalmat a lélektanba W. James és Th. Ribot vezették be. P. Janet francia pszichológus használta először a múlt század végén az automatizált tudattalan fogalmát, amelyben már feltűnik az elfojtás és frusztráció jelensége, amelynek Freud és egyes követői (Adler) egész tevékenységüket szentelik.²

Freud munkásságának tanulmányozásához elengedhetetlen életútjának ismerete. 1856. május 6-án született a morvaországi Pribor (Freiburg) városkában, amely akkor a Habsburg-birodalomhoz tartozott. Apja családja a Rajna vidékéről származott, ősei évszázadokkal azelőtt faji üldözések miatt Litvániába menekültek, majd fokozatosan Nyugat-felé húzódva, Morvaországban telepedtek le. Apja, Jakob Freud gyapjúkereskedéssel foglalkozott. Freud első házasságából két fia, a másodikból öt leánya és két fia született. Második házasságából az első gyermeke Sigmund volt, akinek egész életére meghatározó élményt jelentett, önbizalommal töltve el, hogy ő, az elsőszülött fiú, anyja kedvence volt.

Négyéves korában a család Bécsbe költözött, és Freud ott végezte el tanulmányait. Meg iskolás kora előtt anyja megtanította írni és olvasni, rövidesen megszerette az olvasást, sokat olvasott, könyveket vásárolt. Olvasmányai között volt a Biblia, amelyet történelmi és erkölcsi tanításaiért olvasott szívesen, és amely — önéletrajzi írása szerint — megszabta érdeklődése végleges irányát. A klasszikusok közül Shakespearét kedvelte, ezt a vonzalmát egész életében megtartotta.³

A gimnáziumban mindig első tanuló volt, amelyet 17 éves korában „*summa cum laude*” kitüntetéssel végzett el.

Szükség anyagi helyzetük ellenére apja mindig bátorította, hogy pályaválasztásában csakis saját hajlamát kövesse. Habár nem érzett különösebb vonzódást az orvosi hivatás iránt, az érettségi előtt egy előadást hallott Goethe „*A természet*” című tanulmányáról és ekkor határozta le, hogy orvos lesz. Valószínű, hogy mint a 20. század embere, Freud is lelkeseedett a tudományért, amely megoldani látszott az emberiség kínzó problémáit.⁴

Az egyetem, amelyre 1873-ban iratkozott be, kezdetben kiábrándította, mivel elvárták tőle, hogy zsidó volta miatt kisebb értékűnek és ne a németiséghez tartozónak érezze magát. Azonban sohasem értette meg, hogy a „fajtája” miatt szégyenkeznie kellene. Az első egyetemi benyomások fontossá vált következményeként korán megbarátkozott azzal a ténnyel, hogy mindig ellenzékben legyen és ez lett az alapja szemlélete függetlenségének.

Egyetemi éve alatt eszményképe volt E. Brücke, az élettan professzora, E. Du Bois-Reymond, H. Helmholtz és K. Ludwig kortársa, akik a fiziko-matematikai gondolkozást honosították meg az élettan területén. Brücke laboratóriumában Freud az idegsejt szöveti felépítését tanulmányozta. Később, Brücke tanácsára, pénzkeresés céljából, ideiglenesen lemondott a kutatásról és Nothnagel professzor belgyógyászati klinikáján helyezkedett el, de tőle mindig idegennek érezte az orvos mindennapi klinikai teendőit. Amint önéletrajzában bevallotta „a tulajdonképpeni orvosi szakok — kivéve az elemekörtant — nem vonzóttak”⁵.

Néhány hónap múlva Meynert elemeklinikáján alkalmazták, ahol elemekörtani eseteket tanulmányozhatott. Ugyanitt pályázza meg a magántanári címet szövettani és klinikai munkái alapján. Ezt 1885 tavaszán nyeri el mint ideggyógyász.

1886-ban, négy évi jegyesség után, nőül vette Martha Bernayst és Bécsben telepedett le. Hosszú jegyessége idejéből maradt ránk több mint kilencszáz, menyasszonyához írt levele, amely, egyik tanítványa és életrajzírója E. Jones szerint, egyike a világirodalom legszebb szerelmi levelezésének. Ezekből a levelekből félreérthetetlenül kiviláglik rendkívüli analízáló képessége, amellyel életének minden kis történéseit a legaprólékosabban, néha fantasztikus elemekkel átszőve, értékeli ki. Ez a rendkívüli magyarázó, értelmező tehetsége az alapja az egész lélekelemzésnek.⁶

1885-ben ösztöndíjjal Párizsba utazott, hogy a világhírű J. M. Charcot ideggyógyász professzor előadásait hallgassa. Charcot ekkor pályája csúcán állott, a Salpêtriére Kórház, ahol dolgozott, a világ ideggyógyászaianak a központja volt.

Hazatérve, 1886-ban megkezdte ideggyógyászati gyakorlatát. Az állandó kapcsolat a betegekkel fogja jelenteni számára közel hat évtizeden keresztül minden kórtani tételének a kiindulási pontját és kontrollját.

E. Jones az 1882—1894 közötti időszakot Freud élete „Breuer periódusának“ nevezi. Valóban a Breuerrel való barátság nemcsak Freud fejlődésére volt döntő jelentőségű, hanem a pszichoanalízis létrejöttének is lényeges mozzanata. Kettejük közös klinikai megfigyelései alapozták meg a tudattalan lélektanát.

Jozef Breuer fiatal magántanárral még akkor ismerkedett meg, amikor Brückénél élettannal foglalkozott. Breuer éppen azidőtájt tért vissza Párizsból, ahol ő is a Charcot hisztériáról tartott előadásain vett részt. Breuer egy betegségről is beszámolt, egy fiatal leányról, akinek tudatzavarai és bénulásai voltak és Breuernek hipnózisban sikerült elérnie, hogy a leány elmondja, hogyan kezdődött a betegsége. Kiderült, hogy a baj az apa iránti lekötelezettség érzéséből indult ki. Breuer ezzel a módszerrel javított a beteg állapotán, s eljárását „vezetésnek“ nevezte. Ennek a tudományos leletnek azonban semmiféle jelentőséget nem tulajdonított, valószínűleg azért, mert az akkori idők legtöbb orvosa a hisztériával való foglalkozást tudománytalannak minősítette.⁷

Freud azonban rögtön érdeklődni kezdett e módszer iránt és számos betegén alkalmazta, mindig jó eredménnyel. Állandóan arra bízta Breuert, hogy közösen írják meg tapasztalataikat, míg végre 1893-ban sikerült meggyőznie. Az így létrejövő sajátos megkönnyebbülést, lelki tisztulási folyamatot, amely során legtöbbször a beteg panaszai is megszűntek — Arisztotelész esztétikai kifejezésével —, találoán, *katartikus módszernek* nevezték el.

Mivel nem mindenkit lehetett hipnotizálni és a tünetmentesség sem bizonyult sok esetben tartósnak, Freud új eljárást dolgozott ki. Ebben — ellentétben a hagyományos orvosi magatartással, amely vizsgálat, véleménymondás, gyógyszer, életmódot ír elő stb. — Freud felhasználja a *szabad asszociációt*, amely egyben a lélekelemzés „első alapszabálya“, a beteg magát elengedve — egy diványon fekvé — válogatás nélkül mondja el, ami eszébe jut. A cél az volt, hogy a vizsgált személy szabadon, minden ötletéről, érzéséről, önmagával kapcsolatos megfigyeléséről kritika nélkül beszámoljon. A szabadon asszociáló beteg közléseit Freud *passzív-átélő* magatartással próbálta megérteni. Sejtette, hogy ez a „mindenről beszélés“, az elmének ilyen „csatangolása“, nem véletlen, hanem lényeges, rejtett okai vannak. Eszrevette, hogy a betegek kikerülnek a kínos és fájdalmas emlékeket, létezik egy ellenállás, bizonyos emlékek elnyomása, amelyek helyén klinikai tünetek jelennek meg.

E megfigyelései alapján használja először a *pszichoanalízis* kifejezést 1886-ban, egy francia nyelvű szakfolyóiratban megjelent cikkében.

Az együttműködés azonban Freud és Breuer között nem tartott sokáig, és Freud egyedül haladt tovább.

A különböző neurotikus esetek tanulmányozása során, azokon a betegeken, akik valamilyen kényszerképzetben szenvedtek; vagy valamilyen szenvedély rabjai voltak, olyan lelki elváltozásokat, gátlásokat állapított meg, amelyek idegen testként fészkeltek a lélekben, ahelyett hogy kifele lefolyást találtak volna.

A neurózis okait keresvén, Freud nem állt meg a tünetek keletkezési időpontjánál, sem az úgynevezett lelki traumánál, amely az egyes tüneteket kiváltotta. Betegei emlékképei felidézésekor mind távolabbi időbe haladt, a gyermekkor felé, a korai gyermekkorba, és ezekből a legtávolabbi ködökből rémlettek fel a keresett fények. Egy jelentéktelen esemény képezhetett lelki traumát, ha egy régebbi tapasztalathoz kapcsol-

lódva felnagyítódott. Azt is megállapította, hogy az élet első tapasztalatai képezik minden úgynevezett najlam lényeges részét.

Betegeit hallgatva, Freudnak feltűnt, hogy sokan a szexuális étellel és ennek zavaival kapcsolatos emlékeiket idezték fel, így a neurózis tüneteinek mögött a szexuális tényezőt feltételezi a leglényegesebbnek. Azt is megállapította, hogy a személyiség kialakulásában és az emberi vágy irányulásában nagy jelentősége van a gyermek szexuális fejlődésének. Ennek az alapján írta le a híres *Odipusz komplexust*, amely a szereteteti és elienséges vágyak szervezett együttese, amelyet a gyermek szüleivel kapcsolatban átélt. Úgynevezett pozitív formájában — Oidipusz történetében jelenik meg: a vetélytárs — azonos nemű szülő halálának a kívánása és az ellenkező nemű szülő iránti szexuális vágy. Negatív formájában a kép fordított: azonos nemű szülők iránti szerelem és féltékeny gyűlölet az ellenkező nemű szülő iránt. Az Odipusz komplexus átélésének csúcsideje három-öt éves kor között van.⁸

A 90-es évek végén a tudattalan kutatásában tanulmányozta az *ál-mok jelentőségét* és kiadta az „Alomfejtés“ c. könyvét, amelyet legeredetibb művének tartanak. Freud számára az álmok értelmezése a legkézenfekvőbb útja a tudattalan feltárásának; az álmokban megtaláljuk az elrejtett vágyakat. Alomtana alapul szolgált további kutatásaihoz, az ösztönök megismeréséhez, majd a személyiség felépítése elméletéhez is.

Ösztöntanában Freud összekapcsolta a pszichés és biológiai jelenségeket és úgy határozta meg az ösztönöket, mint átmeneti erőrendszereket a szellemi és testi között, mint lelki megjelenését azoknak a késztetéseknek, amelyek a szervezet belsejéből törnek fel és befolyásolják a pszichét, hogy a testtel összhangban működjenek egy adott cél megvalósítása érdekében. Létezik tehát egy ösztönforrás: a testi inger hatása a lélekre, és van a cél, amely az ingerelt változából származó testi feszültség megszüntetése. Mindez a kielégülés élményével jár. Az ösztönenergiát libidónak nevezi, amelyben, kezdetben csak a szexuális ösztön jelentőségét hangsúlyozta, de az 1920-as években, felfogását kibővítve, az ösztönöket felosztja *életösztönre* (idesorolva az önfenntartó és szexuális ösztönöket) és *halálösztönre*. Ezeket összefogó törvények irányítják, így az állandóság elve, vagyis a szervezet azon törekvése hogy egyensúlyt létesítsen környezetével, belső feszültségét nyugalmi szintre csökkentve. Ez a belső feszültség egy másik kettős, az örömelv és valóságelv egyensúlyából származik. A valóságelv, amennyiben sikeresen működik mint szabályozóelv, úgy a kielégülést nem a legközvetlenebb utakon keresi, hanem a külvilág feltételeinek megfelelően a cél eléréséhez kitérőket és késleltetést iktat be, így az ösztönenergiát az én szolgálatába állítja. Mindebből következik, hogy a valóságelv a tudat funkcióinak érése során fejlődik ki és a környezethez való alkalmazkodást valósítja meg. Freud szerint tehát a környezethez való alkalmazkodás tudatos és nem tudatos tényezők együtthatasának eredménye.

Betegeit tanulmányozva Freud újabb és újabb lelki jelenségeket észlelt, amelyeket nem tudott kora lélektani és elmekörtani ismereteivel megmagyarázni, így kidolgozott egy elméletet a személyiség felépítéséhez („Az ősvilági és az én“ — 1923). Szerinte ez a következő elemekből áll:

1. Az „*ösztön-én*“ a személyiség teljesen tudattalan része, az ösztönök helye, az elsődleges energiának a tartaléka, nem szervezett, csak az élvezet és kielégülés érdekében tevékenykedik, ezért minden kellemetlent

és fájdalmat kerülni igyekeznek. Tartalmazza a fajfejlődés minden felhalmozott tapasztalatát. Az elnyomott késztetéseknek is a helye. Az álomban az „én“ szabályozó befolyása megszűnik, az ösztön-én felszabadul és túlsúlyba kerül. Freud szerint az álomnak az a szerepe, hogy védje az alvást, csökkentvén az ösztön-én izgalmát, másrészt, hogy ezeket az impulzusokat átalakítsa egy szimbolikus formává, amelyet csak a lélekelemzés tud feltárni.

2. Az „én“ — „ego“, összefüggő egység, amelynek feladata, hogy a lelki életet az erkölcsi és társadalmi normák szerint szervezze meg. Egységbe foglalja a veleszületett hajlamokat, amelyeket az élvezet törvénye ural és az erkölcsi előírásokat, a valóság kifejezőit. Túlnyomó részben tudatos: indítékai és törekvései között egység van.

Tehát a tudat Freudnál csak egyike az „én“ feladatkörének.

Az „én“ egyedfejlődését tekintve, Freud megállapította, hogy születésekor a gyermeknek egyáltalán nincs „én“-je, csak „ösztön-én“-je, ezért teljesen a szülők énjétől függ. A fejlődés és a külvilággal való kapcsolat fokozatosan kialakítja az „én“-t, amely az élvezet elvét alárendeli a valóság törvényének.

3. A „felettes-én“ jelképezi azt a nem tudatos késztetést, amely az „én“-nek és az „ösztön-én“-nek bizonyos erkölcsi szabályokat ír elő, amelyeket az egyén gyermekkorában a szüleitől tanult el és ezáltal a társadalomtól, amelyben a szülők éltek. A „felettes-én“ akkor alakul ki, amikor a külvilág gátló erői beépülnek a személyiségbe, és amikor kialakul egy eszmény, amely öntudatlanul irányítani fogja az egyént. Ez a szülők felfogásából és más példaképek szintéziséből alakul ki.

A pszichoanalitikus felfogás szerint a lelki betegségek oka a tudattalan felszabadulása a tudat ellenőrzése alól. A tudattalanban elnyomott érzelmek gyűlnek össze, amelyek csak az álmokban jelennek meg. Ezek összeütközhetnek az én tudatos erőivel, amelyek a személyt a valósághoz való alkalmazkodáshoz segítik, így alakulhat ki az elmebetegség.

Az „Álomfejtés“ megjelenését követően tanítványok csatlakoznak Freudhoz. 1908-tól már pszichoanalitikus mozgalomról beszélhetünk, amelynek rövidesen kialakulnak a szervezeti keretei (nemzetközi egyesület, kongresszusok, publikációs fórumok).

1909-ben Freud előadásorozatot tart az Egyesült Államokban és ezzel közvetlenül is kilép a nemzetközi tudományos színtérre. 1930-ban Goethe díjat kap az emberről és a világról kialakított víziójáért. 1938-ban a nácizmus elől Londonba emigrál. 1939-ben hal meg.

Freud tanításával iskolát teremtett, de tanítványai közül csak Karl Abraham és Ernest Jones maradtak mindvégig hívek a mesterhez, míg Jung, Adler, Ferenczi és mások vitatták egyes tételeit, azután különváltak és független, ún. szakadás-irányzatok megteremtőivé váltak.

Karl Gustav Jung (1875—1961) svájci pszichiáter Freuddal ellentétben tagadja a szexualitás döntő szerepét a lelki életben, amelyet szerinte a *kollektív tudattalan* határoz meg. Ennek keretében hangsúlyozza az emberi lélek legmélyebb rétegeiben fellelhető ősképek — archetipusok — jelentőségét. Ilyen ősképek a halál, újjászületés, hatalom, varázslat, hős, gyermek, démon, bölcs öregember, állat. Ezek a személyiség szerkezet öröklött faji alapjait alkotják, amelyeket szimbólumok, fantáziák és álmok tudatosíthatnak.

Jung felfogásában az ember lelki élete eleve meghatározott, szerinte az ember születésekor pszichésen nem „tabula rasa“, hanem mindenki

hordoz egy kollektív tudattalan tapasztalatot — főleg bizonyos hajlamokat —, amely a kialakuló tudat tartaléka lesz. A tudattalan tehát önálló születés előttről létező lényeg, amely nem része az énnnek, hanem fordítva: az én képezi egy részét csak a személyiség egészenek. A személyes tudattalan egyensúlyban áll a kollektív tudattalannal, és azt a lelki anyagot hordozza, amely, nem lévén összeegyeztethető a saját énnel, elfojtódik.

Az emberi életút, az egyén kiteljesedése Jung szerint örökös harc a tudat és tudattalan között. Jung feltölgásában a szexuális ösztönnnek széleskörű értelmezése van, pszichés energiát jelent és magában foglal minden lelki-szellemi megnyilvánulást. Ide tartozik minden törekvés is, amely arra irányul, hogy az ember egy életcél megvalósítson.

Alfred Adler (1870—1937) osztrák elmeegógyász feltölgásában az ember életet nem az ösztönök, hanem egyeni, magasabb rendű értékek uralják.

Adler szerves egységnek fogja fel az embert, amelynek az önmegvalósítás és az egyeni túlélés a célja. Ezért elméletét *individuum-pszichológiának* nevezte el. Ezen megntározás szellemében, az egyén egysége lelki, testi és társadalmi tényezők egymásrahatásának függvénye, és az emberi pszichikum minden tulajdonsága az én szolgálatában áll. Nietzsche és Schopenhauer filozófiájából merítve, Adler az alsóbrendűség komplexusát tanulmányozza, és arra a következtetésre jut, hogy ezt az ember ellensúlyozni tudja a felsőbbrendűsége irányuló törekvéssel. A kisebbrendűségi érzést úgy ntározza meg, mint „barmiyen veit vagy valós testi, szellemi alkalmazkodási képtelenséget“. Szerinte az erő, amely minden emberi tevékenységet ösztönöz, a tökéletesség, felsőbbrendűség és teljesség felé hat. Ellentétben Freuddal és Junggal, nagy jelentőséget tulajdonít a tudatos tevékenységnek az emberi személyiség kialakításában. Az egyén, a társadalmi környezethez való aktív alkalmazkodásában, saját tapasztalataiból és másokkal való kapcsolatából egy modellt képez, amelyet „életstílus“-nak nevez. A gyermeknél ez az életstílus a felnőtté érés miatt teljeseedik ki, a felnöttek viselkedésével való állandó összehasonlítás következményeként.

Tehát a helyes irányú személyiségfejlődés a pedagógiai tevékenységnek is függvénye. Ezért tulajdonít olyan nagy szerepet a nevelési tanácsadásnak. Az egyéniség fejlődésében egyenlő esélyt biztosít a személyi tényezőknek és a társadalomnak, amelyben az ember él.²

Anna Freud (1895—1983) a lélekelemzés alapítójának legkisebb leánya, a gyermekanalízis egyik úttörője volt. Apja tanainak nemcsak hűséges folytatója, de bizonyos értelemben reformálója is. A lélektanak világszerte számontartott nagysága, holott se orvosí, se pszichológiai végzettsége nem volt. Pedagógusnak készült, ugyanis Freud felfedezései állandóan a gyermekkor sorsdöntő jelentőségére mutatnak ra a személyiségfejlődésben. E század elején mindenki, aki a lélekelemzés varázskörébe került, jogosan hihette, hogy a lelki betegségek, különösen a neurózis megelőzése, az analitikus szempontokat hasznosító, felvilágosult neveléssel megoldható. Anna Freud is a pszichoanalízis tanulságait akarta hasznosítani a pedagógiában. Ez a törekvés azonban nem számolt kellőképpen se az ösztönerőkkel, se a társadalmi valósághoz történő alkalmazkodás követelményével. Így elkerülhetetlenül csalódásokhoz vezetett. Élete végén visszatérve erre a témára, megállapítja: a neurózis megelőzése ugyan nem

sikerült, de a pszichoanalízis érdemei a nevelés humanussá formálásában, a durva nevelési ártalmak elkerülésében, mégis tagadhatatlan.¹⁰

A gyermekanalitikus kezelés technikájának kidolgozása után Anna Freud érdeklődése mindinkább az én-funkciók tanulmányozása felé fordult. Jelentős hozzájárulása a pszichoanalízishez az *én elhárító mechanizmusainak* kidolgozása. Ezek legjelentősebbjei a következők:

1. *Elfajítás*, amellyel az egyén megkísérli száműzni a tudatából a társadalmi és erkölcsi elvárásokkal össze nem egyeztethető, ösztönözött gondolatokat, emlékeket, képzeleti képeket;

2. *Szublímálás*, amely egyes ösztönereket más, társadalmilag hasznos megerbe terel. Például a nemi ösztön ereje „táplálhatja“ a művészi alkotást és az intellektuális vizsgálódást;

3. *Kivetítési művelet*, amely révén az egyén az általa fei nem ismert vagy visszautasított tulajdonságokat, érzéseket, vágyakat kiüzi magából, és egy másik személybe vagy dologba helyezi. Kezdetleges védekezés, amely főleg az üldöztetéses téves eszmében jelenik meg, de a „normális“ gondolkozási módokban is, mint a babonában;

4. *Bevetítés* az egyén képzeletében a tárgyakat és azok tulajdonságait „kivülről“ saját „belsejébe“ helyezi át;

5. *Regresszió*, visszatérés a fejlődésben már elért pontról egy korábbira; visszatérés egy elmúlt fejlődési szakaszhoz;

6. *Reakcióképződés* az elfajított vágyai homlokegyenest ellentétes magatartás, vagy megnyilatkozás, mint a vágy ellenében létrejött reakció;

7. *Tagadás* a védekezés egy módja, az egyén visszautasítja, hogy a traumatikus érzéklet, gondolat vagy érzés realitását felismerje;

8. *Attolás*, az egyén nem attól fél, amit félelme tárgyának nevez, hanem valami másról, amit nem tud meghatározni.

Az elhárító mechanizmusok tudattalanul működnek, kora gyermekkori tapasztalatok hatására a gondolatokat, érzéseket, késztetéseket még a tudatba kerülés előtt megsűrrik. Leírásuk a freudi életműben elszórtan található meg. Anna Freud ad róluk először rendszeres képet 1936-ban megjelent művében, az „*En és az elhárító mechanizmusok*“-ban. Az a tény, hogy adott esetben melyik a döntő, a betegség típusától, az elért fejlődési szakasztól és a védekezési konfliktus kidolgozásától függ¹¹.

Ferenczi Sándor (1873—1933) magyar pszichiáter Freud első munkatársa volt, és számos kérdésben annyira együtt dolgozott a mesterrel, hogy kettejük sajátját sokszor nehéz különválasztani. Munkássága nem csupán a szűken veit lélekelemző gyakorlatnak szült. Tevékenysége, előadásai, népszerűsítő könyvei sokat tettek a pszichoterápiához szükséges reiktani légkör megteremtéséhez. 1919-ben az egyetemi diákság kérésére, a budapesti orvosi karon — a világon először — alapítottak tanszéket a lélekelemzésnek s előadójává őt nevezték ki.¹²

A világhírűvé vált Budapesti Analitikus Iskolát is Ferenczi alapította, amelynek olyan kiemelkedő képviselői voltak, mint Bálint Mihály, Róheim Géza, Hermann Imre és mások.¹³

Ferenczi a pszichoanalízisben kidolgozta az ún. *aktív technikát*. Freud nyomán abból indult ki, hogy ha a betegek a kúra alkalmából kínos tüneteikkel szembenéznek, s azoknak nem engednek, újabb tudattalan tartalmak kerülhetnek felszínre, illetve a konfliktusaikat, elfajtá-

saikat védő ellenállásaik jobban megközelíthetők. felszólította például a tériszonyban szenvedő betegeit, hogy saját szorongásaik ellenére menjenek át a téren; vagy megtiltotta, hogy a kényszerneurotikus betegek kényszercselekvéseiknek engedjenek. Ez sok új lelki megnyilvánulás lehetőségét hozta. Hangsúlyozta azonban, hogy az aktív lépéseket csak azután lehet alkalmazni, ha már a beteg kóros tüneteit a klasszikus eljárással megfelelő mélységben feldolgozták. Az aktív technikára csak akkor kerülhet sor, ha a helyzet megmerevedése akadályozza a megfelelő haladást.

Ferenczi másik merész újítása volt az elengedettséggel, relaxációval megalapozott „gyermekanalízis felnőtteken.“ Minél inkább sikerül a szabadon asszociáló beteget ellazítani, annál mélyebb, kora gyermekkori emlékek kerülhetnek felszínre, s a beteg szinte gyermekké válhat. Ez a regresszív állapot lehetővé teszi, hogy a lélekelemző kúrában részesülők kóros állapotjeleit, megrázkódtatásaikat újra átéljék „neokatarzissal“, s a helyzet pszichoanalitikus feldolgozásával javuljanak. E technikai újításaiért Ferenczit a ma is használatos rövid pszichoterápia egyik előfutáraként tartják számon.¹⁴

Freudot és munkásságát sokan bírálták és nem éppen alap nélkül. A leggyakoribb vádak: a biológizmus, redukcionista pánszexuáлизmus, mechanikus evolucionista szemlélet. Valóban, tudása egyoldalú, művében elfogadhatatlan a környezeti tényezők befolyásának mellőzése. Sok évtizedes tudományos tevékenysége alatt teljesen érzéketlen maradt a biológia, orvostudomány, lélektan minden új eredménye számára, mindarra, ami az ő mindennapos eifoglaltságán kívül esett. Tanításai nincsenek meggyőzően bizonyítva, mivel következtetései a betegágnál szerzett, szükségképpen torzított, értelmezésekkel terhelt, megbízhatatlan adatokra épülnek. Mindennek ellenére Freud életútja tanulságos marad, mivel ő volt az első, aki empirikus módszerekkel feltérképezte a tudattalant és egy addig nemlétező metodológiával meghatározta ennek működési sajátosságait. Tanulmányai pedig valóban hozzájárultak az emberi jelenség megismeréséhez.

JEGYZETEK

¹ Halász L.: A freudizmus. Budapest, 1988. 9—28.

² Mărgineanu N.: Condiția umană. București, 1973. 126—143.

³ Săhleanu V.: Introducere critică în psihoanaliză. Cluj, 1972. 5—140.

⁴ Glaser H.: A gyógyítás diadalútja. Budapest, 1960. 237—241.

⁵ Halász L.: I.m. 203—261.

⁶ Săhleanu V.: I.m. 5—140.

⁷ Glaser: H.: I.m. 237—241.

⁸ Predescu V.: Psihiatrie. București, 1976. 44—54.

⁹ Kiss Gy.: Alfred Adler és a kisebbségérzés pszichológiája. In: Orvosi Hetilap. 1983. aug. 21, 2067—2070.

¹⁰ Vikár Gy.: Emlékezés Anna Freudra. In: Orvosi Hetilap. 1983. nov. 13, 2819—2820.

¹¹ Athanasiu A.: Elemente de psihologie medicală. București, 1983. 23.; Hermann I.: Az ember ősi ösztönei. Budapest, 1984. 396—409.

- ¹² Dénes Zs.: Szivárvány Pesttől Párizsig. Budapest, 1979. 11—19; 51—73.
¹³ Paneth G.: In memoriam Dr. Hermann Imre. In: Orvosi Hetilap. 1984. ápr. 29, 1055—1056.
¹⁴ Hárdi I.: Ferenczi Sándor jelentősége a mai orvostudomány számára. In: Orvosi Hetilap. 1983. aug. 21, 2067—2070.

SIMEN DOMOKOS

ADALÉKOK A BETHLENSZENTMIKLÓSI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETÉHEZ 1860-IG

Bethlenszentmiklós Fehér vármegyében, a Kis-Küküllő jobb partján, Dicsőszentmárton és Balázsfalva között fekszik. Osidők óta lakott terület; „Régen pogány volt“ emlékezik önéletírásában Bethlen Miklós.¹ A régi marosújvár—nagyszebeni hadiút mellette haladt el, régen a Küküllő völgyének egyik fontos csomópontja volt. Küküllő vármegyét a történelmi források az elsők között emlegetik; központjára vonatkozóan elterőek a vélemények. Egyesek Küküllő várát, mások a glogoveci Egur várát tartják a várbirtok központjának. Ebbe a vitába még beleszólhat a Gógánváralja felett épített, kerek bástyás alvajdai székhelyű vár is. Bármelyik is volt a régi várbirtok központja, Bethlenszentmiklós a tartozéka volt ennek a felosztása előtt, és sokáig még maradt annak a felosztása után is. A kereszténység térhódítása után a küküllői főesperességnek volt egyházközsége.

Nevét — Szentmiklós — a falu fölött emelkedő dombra épített, Szent Miklós templomától kapta. A település első írásos emlékét az 1332—1337-es évekből ránk maradt pápai tizedlajstromban találjuk. Bethlen Gergely, Zsigmond királytól örökös birtokául nyervén el Szentmiklóst, és a család annak birtokában meg is maradhatott, a település neve a tulajdonos nevével toldódott meg és lett Bethlenszentmiklós. Úgy a román — Sinmiclăuş —, mint a szász — Klossdorf²-elnevezés Szentmiklósból jött meg mielőtt a „Bethlen“ előnév hozzáragadt volna a 14. században.

Az ősi katolikus egyházközséget a szükséges anyagi javakkal, a kor szokása szerint, eleinte a váruadalom látta el. Ennek szétbomlásakor, a Bethlen család, mint a község és a templom patrónusa, gondoskodott úgy a plébános ellátásáról, mint az épületek javításáról, valamint a templomi felszerelések pótlásáról. Szentmiklós története ettől az időtől szorosán összefonódott a Bethlen család történetével. A reformáció alkalmával a családdal együtt Szentmiklós is az unitáriusokhoz csatlakozott. A 17. század elején a település lakosságának nagyobb részét a Gombóc,

Molnár, Ersek, Udvar és a Módi családok képezték, mint „ösi családok“³. Az unitárius egyházközség patrónusa továbbra is a Bethlen család maradt, kik meghagyták, ill. kiegészítették az egyházközség javait az jövedelmét — visszakövetkeztethetően — a következőkre: „mintegy 100 vékás szántó“, 15 hold erdő a kápolnai határban (későbbi nagy perek tárgya a kápolnaiakkal), a „Far“ nevű határrészben 8 vékás szántó, 10 szekér szénát termő kaszáló, a tetemes dézsmanegyed (quarta), a templom és, körülötte a sánccal kerített cinterem, körülötte a temető, valamint papi—kántor-tanítói telek épületekkel, ez utóbbiban volt az iskola is, két zsellérház telekkel, melyből később hármat formáltak. „Régen a quarta az egész faluból az unitárius papé volt“⁴, melynek 2/3-a a papé, 1/3-a tanítót illette.⁵

Felmerül a kérdés, hogy az unitáriusok birtokába jutott templommal maradt-e valamilyen ingó vagyon a megelőző katolikus időből. Adatok hiányában nem tudjuk. Az eddig ismert első részletes leltár 1700-ból maradt ránk.⁶ Az ebben foglalt ingóságok adakozói név szerint meg vannak említve. Egy ezüst pohár, egy ón kanna és egy ón tányér az adakozók megnevezése nélkül szerepel. Mindezek oly régiek lehettek, hogy a visszaemlékezés határát meghaladták.

A szentmiklósi unitárius egyházközség megalakulásának pontos évét nem ismerjük. Az első ismert unitárius lelkészei közül Radnóti Biró Györgyöt 1594—1595-ből, a Mészkörről jött Szikszai Gáspárt 1596-ból és a szombatos per idejéből, 1638. máj. 9-ről, Bonyhai Györgyöt említik.⁷ Feltételezésünk szerint az első ismert unitárius lelkész említése előtti.

A templom középkori épület, a kutatások 13—14. századnak vélik. Az 1829. évben a templom javára országos gyűjtést szerveztek; a gyűjtő könyvet az akkori lelkész, Barabás Benjámín így vezette be: „240 esztendőök alatt megrongálódott templomunk...“⁸ A Dávid Ferenc halála utáni tizedik évre utalás arra enged következtetni, hogy 1589-ben már létezett az unitárius egyházközség és a templomon nagyobb javítást végeztek.

A 17. század elején újból templomjavítást feltételezünk. Az 1723. szept. 23-i püspöki vizsgálat jegyzőkönyvében száz évre visszanyúló emlékezet kap helyet, mikor a templomra vonatkozóan így nyilatkoznak a szentmiklósi öregek: Az „itt való templomot építették Bethlen György és Ferenc urak A[nn]o 1622 vagy 28. Ezek unitáriusok voltak.“⁹ Megjegyezni kívánjuk, hogy a régi feljegyzések és jegyzőkönyvek szóhasználatában a javítást-nagyjavítást „építésnek-megépítésnek“ is szokták nevezni. Az 1747. dec. 1-i püspöki vizsgálat jegyzőkönyve kiigazítja az előbbinek tévedését: „A templomot ki fundálta és építette légyen senki nem emlékezik rája“¹⁰.

Az 1803. évi püspöki vizsgálat jegyzőkönyve, mely a legrészletesebb, nem emlékezik meg arról az időről, mikor a régi küküllői kör egyházközségeinek nagyobb része „elveszett“ és Szentmiklós helyvárnak maradt meg a Küküllő völgyében, csupán a pillanatnyi helyzetet rögzíti: „Mater ecclesia, filiája nincs“. Ezt az időt mi az az 1638. évi szombatos per idejére tesszük.

1657 II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratának az éve, azért nevezetes Szentmiklós történetében, mert ezen alkalommal jutott az 1631-ben öntött cirillbetűs nagyobbik harangjához, amit tévesen Rákóczi-harangnak is említenek. Az 1747. évi püspöki vizsgálat jegyzőkönyve igazít el a harang eredetét illetően: „... a nagyot s középsőt, méltóság-

gos gróf Bethlen Farkas maga hozta Lengyelországból¹¹. Részletes leírását nem ismerjük. A Lengyelországból Szentmiklóásra és Küküllődombóra került cirillbetűs harangok eredeti helyéről nem tudunk semmi bizonyosat. Ha azonban figyelmesen követjük ebben a hadjáratban részt vett széplaki unitárius ifjú Petrityevity Horváth Kozmának 1668-ban írt, „Adataiban megbízható önéletírását“, feltételezhetjük azt a vidéket, honnan a harangot elhozták. Horváth megírja, hogy „Voltak ez lengyelországi táborozásban több kártételek is: nem kedveztek itt [...] az Isten tiszteletére rendeltetett helyeknek, s az azokban lévő eszközöknek“¹². Elmondja, hogy mikor a fejedelem haditáborra CSNELOV (Csmelov?) városban volt, innen „Amíg a svéc (svéd) királyhoz jára a fejedelem, s én is önagságával, azalatt Küküllő vármegyebeli egynéhány lovasok zsákmányra kimenvén, drága sok, szép, aranyos, drágaköves marhákat (öt-vösműveket), papi öltözeteket hoztak a táborra, melyhez hasonló zsákmányolás nem esett az egész akkori zsákmányolás alatt“¹³. Ez a zsákmányolás még a hadjárat elején történt és a feltevésünk szerint ezen a vidéken kell keresni a harang eredeti helyét. A későbbiekben nem volt lehetősége Bethlennek, habár a fejedelemmel jött haza, elhozni, vagy hazaküldeni a harangot, mert az ápr. 21-én kötött egyezség szerint Rákócziéknak vissza kellett adni a lengyeleknek az elrablott egyházi kincseket és felszereléseket. A rendetlen visszavonulás, menekülés és a tatár fogságba jutás veszélye kizárja azt, hogy akkor hozhatták volna haza a fejedelem kíséretében a harangot. Egy szállítmány zsákmány hazaérkezett és abból a küküllőmenti egyházközségek is részesültek, amint az 1700. évi leltár feljegyzéseiből is értesülünk. Az illegálisan idejutott harangot ezért kellett Dombón „elásni“ és később „megtalálni“, mert a szerződés értelmében már nem adhatták ott helyben vissza. A szentmiklósi harang „a tekintély elve alapján“ Rákóczi harang lett. Tudomásunk szerint a Bethleneknek ez az utolsó adománya Szentmiklóásra. A szentmiklósi unitárius gyülekezet megbomlása 1667-el kezdődött. Ekkor fogott neki Bethlen Miklós, az önéletíró, a 31 évig tartó nagy építkezési munkálatainak. Az apja, erdélyi feudális úr, módjára szentmiklósi jobbagyokkal kezdte meg a kétszeres várfallal, öt bástyával és vizesárok-kal övezett kastélyát felépíteni a glogoveci ösvár köveiből egy régi udvarház helyére. A munkaerő nagy része tehát egyházközségi hívekből télt ki. „A nagy jobbagymunka emlékére a néphagyomány napjainkig megőrizte Szentmiklóson.“¹⁴ Bethlen, Apáczai Csere Jánosnak buzgó tanítványa, izzig-vérig református volt, s már 1667-ben „prédikátor házat“ épített a kastélya mellé, amelybe a szintén Apáczai tanítványt, Uzoni Bálintot fogadta meg prédikátornak, udvari papjának. Ekkor még a faluban egyetlen református sem volt Bethlen Miklóson kívül. Az új prédikátor első áttértített híve egy Ispány András nevű, 86 éves ember volt, kinek a családneve az udvarban betöltött tisztségére utal. A református prédikátor naponta négyszer „könyörgött“ a két udvarban, de a tiszta unitárius faluban is kétszer. Iskolát is létesített „mind férfi, mind leánygyermek számára“. Az unitáriusoknak is volt iskolájuk, hiszen a dézsmanegyed 1/3-át a tanító kapta „ember emlékezet óta“. Sajnos, nevüket nem ismerjük. Megalakulván a református egyházközség, nincsen említés téve arról, hogy a földesurak azonnal elvették volna az unitáriusoktól az addig birtokot, vagy a szokásos „major-minor pars“ alapján az egyházközség javait megosztották volna. Egyelőre csak az világos, hogy az unitáriusok patrónus nélkül maradtak, ami nem jelentett mást,

mint azt, hogy ezután a híveknek kellett gondoskodniuk a régi templomuk javításáról és a templomi felszerelések pótlásáról. Ha figyelembe vesszük a jobbágysorsukért állandóan panaszkodó szentmiklósi híveket, ez a rájuk hárult újabb teher nem is mondható kicsinek akkor, mikor a hívek lélekszáma az átállókkal állandóan csökkent, nem gyarapodott.

1715. febr. 12-én a vizsgálószéki jegyzőkönyvbe Kissolymosi Koncz Boldizsár esperes ezt jegyezte fel: „A quarta a Papé¹⁵. A templom romladoxni kezdett; vargyasi Daniel Péter jelenti, hogy a szentmiklósi templom számára való „háromezer zsendely a szőkefalvi udvarában vagy on meg eddig.“¹⁶

Több feljegyzés tanúskodik arról, hogy érzékenyen érintette a szentmiklósiakat a dézsmanegyed erőszakos és törvénytelen elvétele. Szentábrahámi L. Mihály püspöknek a Mária Terézia felhívására az erdélyi kormányzóhoz 1754-ben írt jelentésében találjuk: „A papi dézsma- és dézsmanegyedek jövedelmeit nagyobbára a hazai törvények és az alkotmány [...] cikkei ellenére a földesurak az előbbi esztendőben önhatalmúlag annyira elvették, hogy alig maradt meg belőlük valami. Jelesen: Küküllő vármegyében [...] Bethlen-Szent Miklóson a dézsmanegyed emberi emlékezet óta az unitárius papé volt. 1738 körül a Mélt[óságos] birtokosok elvették azon ürügy által, hogy boldog emlékü elődeik által az ő jótetszéséig adományoztatott volt. De amint a püspök némelyek tudósításából értesült, az ottani Mélt[óságos] birtokos urak a dézsma háromnegyed részéért haszonbért fizetnek a fiskusnak, ami az Arenda-Regestrumból világosan kitűnik“¹⁷. A dézsmanegyed elvételének idejét a Koncz esperes feljegyzéséből tudjuk pontosan, mely szerint „A Bethlen-Szent Miklósi Pap quartája elvétetvén az 1737. esztendő Szent András napja hetiben“ [nov. 30], amelynek 2/3-ad része a papé, 1/3-ad része a tanítóé volt“ Kárpótlásul ugyanakkor feljegyzi, hogy a belső-emberi fizetést, „A Salláriumot a Vizitáció megjobbította“¹⁸. A belső embereket gyengén fizethették, ami meglátszik azon, hogy a jobb képességű lelkészek többet nem igyekeztek Szentmiklóstra jutni. Az 1803. évi püspöki jegyzőkönyv megörökíti, hogy a „Far“ nevű határ részben lévő 8 vékás szántót a közhatár osztáskor elvették a birtokosok, a „Pap erdeje alatt lévő circiter 100 vékás szántó a régiebb időben a felső udvar által elfoglalódott s ma az Udvarnak Kápolnai Emberei bírják“. Az elvétel idejét nem ismerjük, mert évszám nélkül örökítették meg az önkényeskedéseket¹⁹.

A nehéz idők küzdelme látszik meg Szentmiklós további történetében. „A templom ruinában vagy on, melynek a mennyezetére vettenek száz szál deszkát“ tudósít az 1747. dec. 1-i püspöki vizsgálat jegyzőkönyve.²⁰ A templomjavítás pontos évét nem ismerjük, a munkálatokat az 1750—1760. évek közé tesszük. Megjavították a fedélszerkezetet, mennyezetet és a falakat.

A megjavított templomból hiányoztak az eddig szétfoszlott terítők és a szőszékkorona. Szegénységükből nem telt ezeknek pótlására, a helybeliek segítségére siettek a környékbeli unitáriusok is. 1758-ban szentbenedeki Détései István egy keszkenőt, Udvar Györgyné egy asztalra való székelty kendőt adott. E körül az „Ott lakó öreg Csatlós Györgyné egy gyólc s abroszt adott“, „A prédikáló széken van egy fekete posztó, melyet Felvinczi Sigmund úr és Szabó János uramék adtak“. Bíró Jánosné egy vászon kendőt és az Úr asztalára egy abroszt adományozott²¹. Magyari Andrásné egy csipkés gyapott kendőt juttatott az egyházközség-

nek, 1764-ben a dicsőszentmártoni unitárius egyházközség a régi „deszkából való szószek koronáját“ átengedte, valamint két használt de még jó állapotban lévő szószekterítővel toldotta meg adományát.²²

A szentmiklósiak szegénységükhöz mérten jól gazdálkodtak. Szőlősük nem volt, de minden évben van borszámadásuk, amit kölcsönbe, kamatra adtak ki. Több évben 100 vedernél (1000 liter) többel is gazdálkodtak. A kápolnai erdőjük fáiból minden évben adtak el haszonfát: csebrek és kádak abróncsának valót, somfát miből a molnárok a fogaskerek fogait készítették, szőlőkarónak valót, stb. Az erdő különben tartalékalapul szolgált, amihez csak esperesi engedéllyel nyúlhattak a legnagyobb szükségükben. Az apró javításokat, a nem nagy szaktudást igénylőket, helyi hozzáértőkkel végeztették el a befolyt kamatok erejéig.

1787-ig nem találunk említésre méltó feljegyzést az egyházközségről. Ez évben jegyzi meg az esperesi vizsgálat, hogy az egyik harang csapja nagyon megromlott; a templomon nincsen megfelelő zár, és a templom fala nagyon meghasadozott állapotban van. Ennek okát abban látják, hogy a hívek nagyon közel temetkeznek a templomhoz. Meghagyta az esperes, hogy ezután legkevesebb jó öt öl távolságon kívül legyen a sír ásás.²³ Az 1790—1792-ös évek között nem kaptak lelkészt, feltehetően az itteni nehéz sors, a templom javításának a terhe riasztotta el a lelkészeket Szentmiklóstól. A környékbeli lelkészek sorra végezték az itteni szolgálatokat. Ezzel a helyzettel nem voltak megelégedve a hívek, 1792-ben lelkészt kértek a Püspöktől, aki teljesítette kérésüket. Az új lelkészrel hosszú időre beütemezett templomjavítást terveztek. Erre a javításra 1793-ban Haranglábrol is adományoztak.

1800-ban zsendelyezték és „templom pincére“ egy zár javítására eszközöltek kiadást.²⁴ Három évre rá a templom körül, betelt régi sáncot kiásták és „a legények számára készített karzat bedeszakázott.“ Ebben az évben az esőzések miatt akkora sár volt, hogy az esperesi vizsgálószék szekerét a legények kellett, hogy a faluból kivontassák. 1806-ban a vizsgálószék csak egy gyermeket talált az iskolában. A torony nagyon megromlott állapotban volt. Javítottak, 27 ezer zsendelyt és 18 ezer zsendelyszeget dolgoztak fel a helyi mesterek, több mint 180 forint költséggel. A következő évben feljegyzik: „Az épületek revideáltattak“, a torony zsendelyezése és tornácának készítése folyamatban van. Panaszoltak a belsőemberek, hogy a bérhordáskor az egyháziak nem jelentek meg, „megítélni a kévéket“, s ezért egyesek 6—7 kévéjéből nem jött annyi szem, mint egyetlen rendes kévéből. A grófi udvar ez évben is, régi szokás szerint, a „korcsmáltatást Szent Mihály napjától Ujj esztendeig“ átengedte a három szentmiklósi egyházközségnek. 1809-ben a tanítóra panaszoltak a hívek, nem azért, mert az iskolában csak 6 tanítványa van, — a többi „a rongyosság s a nagy szükség miatt nem tud feljárni“, — hanem mert amikor a lelkészt helyettesíti, csak „olvas, de botránkozhatóan“. Mivel Boros András kántor-tanító rövidlátó volt, a vizsgálószék meghagyta, hogy „Mikor homályos idő van csak imádkozzék, de ne olvasson“. Az 1810. évi jegyzőkönyv számadása zárja le a javításban eltelt éveket. A templom igen szép renovációval találtatott, továbbá megjegyzi, hogy az épületek is mind rendben vannak. A kőműves munkájának díja a mész árával együtt 110 forintnál több volt.

Az 1811. év nevezetes maradt az egyházközség életében: leégett a lelkészi és a kántortanítói lakás. Sejteti a feljegyzés, hogy ugyanakkor a melléképületek is leégték. A lelkészi lakást a következő évre „egészen

megkészítették“, de nem akartak nekifogni az iskola-tanítói lakás felépítésének, pedig „... a Mester egy más vallású urak földjén lakó nyomorult ember háta megett lakik.“ Arra kérték az esperest, hogy helyezze el a tanítót, a fizetését pedig lakásának megépítésére és a lelkési fizetés megjobbítására fogják fordítani. Az esperes nem hagyta jóvá a kérést, mert „van annyi módja az egyházközségnek“ hogy ebből a nagy kárból megújuljon. Dónáth Ferenc, a sárosi és dombói egyházközségek is segítenek készpénzzel a szentmiklósiakon. Az építés elhúzódása miatt a tanító szorult helyzetbe került, mert „... már kétszer adták ki az útját“ és hiába kéri, hogy egy unitárius ember fogadja be a házába. 1812-re a tanítói házat is felépítették. Ekkor jegyzőkönyvelik, hogy a templomból elveszett a pulpitusról (énekítő szék) egy nyomtatott zsoltár, a tűz alkalmával a keresztes kanna fedele, a lelkési lakon egy fogas, az énekezői lakásban egy fogas és egy asztal égett el a köztalamból.²⁵ 1814-ben készült el rendesen a tanítói lakás, be van fedve, megtapasztva, benne paraszt kályha s az ablakon lantorna. Ugyanakkor értesülünk arról, hogy az egyházközségnek három zsellérháza van. 1815-ben Érsek István gondnok és Gombotz Márton egyházi ügy vélik, hogy „a tűz által földig elpusztított papi s mesteri fundusokat jó móddal megépítették és lemondanak.“ Tulajdonképpen a tanítói lakás végleges megoldása csak egy évvel később következik be, mikor az alacsony helyre épített iskolai célt is szolgáló lakást, melybe esős időben befolyt a templom dombjáról a lefolyó víz, kicserélik az egyik zsellérházzal.

A szentmiklósiak szegénységükben is büszkék voltak lelki vezetőikre, nem túrták azt, hogy „megbotránkoztatassanak“. 1815 nyarán a tanítót kétszer is megfogták a határon, hogy lopott, e miatt a reformátusok csúfolják az unitáriusokat. Fel kell figyelni Szentmiklóson arra, hogy a hívek a belsőembereket mindig azzal a mértékkel mérték, hogy ha jobbak nem is, de olyanok legyenek, mint a reformátusok. Ebből az igényből fakadóan az 1798-ban kinevezett tanítót, Szentgyörgyi Józsefet nem fogadták el, mert „egy hásártos, papjaival és ecclesiájával veszekedő, és nem hiszi az Ecclesiá, hogy az itt lévő Reformata Ecclesiájának a megítélése nélkül itten tarthatná“. 1825-ben a „megbotránkozató Mestert“, — káromkodott —, az esperessel felfüggesztetik. A felekezeti vegyes családu egyházközségben 1822-ből jegyezték fel egy békességet rontó vitát, a lelkész arra panaszol, hogy a református embernek unitárius felesége „megkívánja“ az unitáriusok egyházi szolgálatát, de nekik semmit sem fizet, míg a férje lelkészének egész „képét ad“.

A 19. század elején a jegyzőkönyvekből kitűnik a jobbágyok nehéz helyzete: „A legények el voltak foglalva a robottal“ (még vasárnap is): Félték „a katona fogdosástól“; „Robotaik miatt a gyermekek nélkül el nem lehetnek“, „A gyermekek többnyire ruhátlanok“.

1823-ban szélvihar rongálta meg a templom fedelét, amit ebben az évben ki is javítottak.

1827 és 1828-ban a templom állapotát így jegyzőkönyvelik: „... összehasadozva, arkusa csaknem leszakadó félben, tornyának is egyik oldala végig felhasadva;“ „a falai is annyira meghasadoztak és elváltak egymástól, hogy a belé járásra nem tartatik barátságosnak. Önerőből nem tudták volna a javítást elvégezni és ezért a Püspökhöz követet küldenek, hogy a gyűjtésre engedélyt nyerjenek²⁶. A következő évben kezdik meg a gyűjtést; Módi János és Sütő András 74 forint 39 krajcárt, Udvar István és Szabó József 105 rénes forintot és 2 krajcárt gyűjtöttek.

Mivel pénzalapjuk a gyűjtéssel sem volt elegendő a nagy javítás elvégzésére, ezért a hívek kérésére az esperesi vizsgálószték megengedi, hogy az erdőjük egyharmadát eladják készpénzért. A következő évben bevételeztek az erdő fáiból 438,36 magyarforintot. A javító mestert leelőlegezik, meszet és vasat vettek és egyezség szerint bort és pálinkát adtak a mesternek. 1831—32-ben végezték el a nagyjavítást. A költségeket a hívek boradománnyal pótolták, Réz Sámuel, Mártonfi Gergely, Martonosi Gergely és neje Koncz Zsuzsanna, Koncz Pál és az ádámosi egyházközség készpénzzel segítették a szentmiklósiakat. Vettek a „Templom falát egybefogó kőcsnak“ vasat, kilenc ezer téglát, tutaj fát, zsinelyt, meszet, lécet és zsinelyszeget és két ezer cserepet. Kifizetést eszközölnek „a kőmíves pallér Ágoston Lászlónak“, „A templom fedelét felemelő ácsnak“, a kovácsnak és a vámpénz is őket terhelte. Újra deszkázták a templom padoztatát, a torony két emeletének a padlóját kicserélték és a templom párkányzatát is újra deszkázták. E javítási munkák alatt végezhető el a falak megvasazását, a torony nyugati falának egy lábbal való megtámasztását és a meglévő templom pincéjének az elfalazását. Az 1831—32-es javítási költségek pénzben 1152 rénes forintot tettek ki, ami mellé számítjuk a naturálékat is (bor, pálinka, fuvar, étel, szállás stb.). Pénzmaradvánnyal zárták a javítást. „A templom renoválásában ezen kitsin Ecclesia ditséretes szorgalmatosságát mutatta“ örvendezik a vizsgálószték 1832. jan. 7-én és az év végén, dec. 7-én a következőkkel zárja le a javítási nagy munkálatot: „Ezen B. Sz. Miklósi kitsin Ecclesia romladoszó félben volt Templomát példás buzgósággal és szorgalmatossággal már meg újította“.²⁷ Megjegyzendő adatnak tartom, hogy „a Sós kúthoz“ 11 szál deszkát adtak a javítás utáni évben, és az általános gyakorlat szerint meghagyták, hogy mikor a számadó gondnok pénzt ad ki az egyház ládájából, legyen jelen mindig két presbiter és a lelkész.

1836-ban értesülünk arról, hogy a javítás után 118,13 Mforint pénzmaradvány maradt az egyház ládájában. 1838-ban Mártonfi Gergely a cinterem mező felőli kerítéséhez sásfákat és cserefakarókat adományozott. Ez évben 8 napig, a következőkben 7 napig zsinelyeztek helybeliek a templomon. 1841-ben készítették el az új, festett „Éneklő kart“

1842-ben újabb javítást terveztek. Mielőtt megkezdték volna a munkálatokat, rendezték a természetbeni belsőemberi fizetéseket. Utána az iskola körül csináltak rendet, mert külön iskola épületük nem volt, a gyermekek a tanítóhoz kellett járjanak, de ennek „ügyefogyott fia gyakorta illetlenül bánik velek“. A vizsgálószték jegyzetkönyveli, hogy a torony szarvazata rossz, megújítandó. 1844-ben a lengyel harang tengelyét ki kellett cserélni. 1845. nov. 28-án megengedi az esperesi vizsgálószték, hogy az erdőből megint egy részt eladhassanak, mert a „Nemrég megújított templom mellett lévő torony meg fog újíttatni“. A torony megújíttatott, 1846. dec. 7-én számolnak el a javítással. Az erdő fáiból 452,60 forintot bevételeztek. Költöttek zsendelyre, „A torony falát vízmértékre hozó kőmívesnek“, „A kovácsnak a Toronyra tett munkájáért“, „Nikolai Mátyás ácspallérnak a torony elkészítéséért“, a gömb feltevésekor a muzsikusra, összesen 558,30 forintot készpénzben, és a szerződés szerinti naturálékat is megadták. Adósságuk nincs. „A templom jó állapotban, a torony újból szarvazva, befedve új gombbal ellátva“²⁸ Az 1850. évi esperesi jegyzetkönyvből ide kíváncozik: „Számoló Gondnok Udvar István és Egyházi Gombotz Márton 4 Esztendő alatt ditséretesen folytatott Hivatalokat kitüntették a torony felemelése, újbóli szarvazása, befedése, a

papi és mesteri telkek jó móddal lett bekerítése s több romlások javítása által“, lemondottak hivatalukról.

1846-ban készült el az egyházközség első pecsétnyomója.

1847-ben az egyházkörsben püspöki vizsgálószerk indult, mely Adámosnál ismeretlen oknál fogva, abbamaradt, s így Szentmiklóson a fogadási költségek „kárba vesztenek“ a számadás szerint.

1846-tól 1850-ig nem volt vizsgálat Szentmiklóson. Fodor Sámuel tanító részt vett a forradalomban. A harangot elvitték, keresésére később követet küldtek; (a keresőnek útiköltségét Kolozsvárra és Nyárad-szentbenedekre, a „biztosoknak“ és a „bizonyosságoknak“ kifizetést eszközöltek.) 1853-ban is még keresték a harangot, eredmény nélkül.

1853-ban készülnek egy orgonát beszerezni, erre a célra 60 forintot kölcsönöznek ki a pénztárból. A belsőemberi fizetést egy napszámmal megjavították. 1856-ban az orgona beszerelését ünnepelték meg. Erre az örömmre megjavították a templom fedelének egy részét, melyre 29 ezer zsindelyt és 322 lécet dolgoztak fel. 434 forintot vételeztek be az erdő fáinak újabb eladásából az egyesek adománya és a meglévő készpénzükh mellé. Az orgonát Berethalmán készítették el, Metz Vilhelm orgonaépítő mester által. Az ez évi vizsgálószerk az új orgonát így jegyzi be: „Továbbá ezen egyház buzgó Hívei nagyobb részin egyes Adományokból egy 6 változatú Orgonát készítettet mely a Templom Keleti Karát ékesíti“.²⁹

1859-ben megjegyzi a vizsgálószerk, hogy a templom fedelének egy része újítást kíván. Ez évben találjuk első nyomát annak a körben elterjedt szokásnak, hogy a gondnok és az egyházi tiszttségük után fizetést vettek fel (15 forint)³⁰.

A gyülekezet életét 1851-ben egy templompad vita zavarta meg, mikor az ősi Ersek és a Dombórról beköltözött Miklós családok közt veszekedés támadt. Esperes a dombói lelkészt küldte ki a vita elsimítására, amit sikeresen meg is oldott.

A 17. század után a 19. század volt a szentmiklósi gyülekezet megélhetőségének a próbaköve. A próbát kiállták a templomjavítások, orgonabeszerzés idején, az évről évre szaporodó, beiskolázott gyermekek növekvő számában, az egyházfenntartásban, az adakozó készségben, az egyház szertartásainak az igénylésében és a jóra való törekvésben.

Az anyakönyveket 1780-ban, a Rendeletek Tárát 1792-ben fektették fel. A belsőemberek fizetése 1803-ban a gyengébb egyházközségek közt volt. A lelkész fizetése 114 forint 47 krajcár, az énekvezér-tanítóé 99 forintot 12 és 1/2 krajcárt tett ki. Ekkor az egyházközségnek 25 egész családja (egész béres) és 5 félcsalád-vegyes családja volt. A püspöki vizsgálati jegyzőkönyv részletes leírást ad az egyházközség ingó és ingatlan vagyonáról.

Az egyházközség lélekszáma a 17. század végén a kör négy legkisebb lélekszámú egyházközsége közé tartozott, nem érte el a 100 lelket sem, 36 családban 98 lélek volt. Az 1760-as évek körül a lélekszám 134-re emelkedett. Mivel az 1847. évi püspöki vizsgálat elmaradt, az ez évi lélekszámot nem ismerjük. 1877-ben a hivatalos kimutatás szerint 277 lelket tartottak nyilván. Az 1890. évi nyilvántartásunkban 321, az 1908. évben 432 lélekkel szerepel. Ez utóbbi évben 100 gyermek van nyilván tartva.

Az egyházközség belsőemberei közül a következőknek nevét ismerjük 1860-ig.

Radnóti Bíró György	1591—1595
Szilkszai Gáspár	1596
Bonyhai György	1638
Szentmártoni Pál	1663
Szentpáli Ferenc	1672
H. Szentmártoni János	1696—1698
Kolozsvári Pesti Sámuel	1702—1711
Vernes István	1711
Tordal Székely Mihály	1720—1723
Szentiváni János	1723—1725
Halmágyi János	1726—1734
Ajtai István	1734
Kövendi Kis Mihály	1735
Cserel Sámuel	1737
Eperjesi György	1740—1744
Arkosi Tamás	1744—1747
N. Erneyi Kelemen Zsigmond	1754—1759
Szilkszai Gáspár (?)	1756
Sárosi Benedek	1759—1765
Ilyefalvi János	1765—1781
Sz. Lászlói Vitális Miklós	1782—1789
+ Nagy Elek	1789—1790
Kapás György	1792
Kocsis Miklós (Mihály?)	1795 (1818)
(Kapás György?)	1820/
Városfalvi Gedő István	1820—1827
+ Arkosi Barabás (Balázs) Benjámín	1827—1853
Györfi Lajos	1853—1857
Molnos István	1857—1891

KANTORTANÍTÓK:

Koncz Péter	1785—1792
Szabó István	1792
Ilyefalvi János	1792—1793 +
Bató József	1793
Szentiványi Mihály	1794
Kovács András	1794
Ziányi Mihály	1799
Sipos Dániel	1800
Mikó József (Imre?)	1809—1811
Boros András	1811—1816
Vitális József	1816—1820
Barra Sándor	1821—1824
Fodor Sámuel	1824—1838
Tiboldi István	1838 —
Csép Mihály	1846—1848
Urmösi Abraham	1850—1853
Budai István	1854—1863

JEGYZETEK

¹ Bethlen Miklós *Onéletrása*. Bukarest, 1972. 142.

² Altalában úgy vélik, hogy a szász elnevezés — Klossdorf — a „Miklós” névnek egy lerövidített és átfordított formája. Ezt a véleményt nem kívánjuk kétségbe vonni, de megfontolásra készítetnek az alábbiak. A szászok kevés falunév fordításában toldották meg a település nevét a falu, Dorf-utónévvel, ha az eredetileg nem volt benne. A rövidítéseknél is figyelembe vették az eredeti névalakot (pl. Kreuz — Sajókeresztúr). A településnevek átfordításakor figyelembe vették az eredeti elnevezést. Ami megfontolkoztató az nem más, mint az, hogy a német „Kloss” magyarul „gombóc”-ot is jelent. Szentmiklóson élt egy ősi család, melyet a múlt század közepén is „Gombóc”-nak írtak az egyházközségi iratokban. A Kükküllő vármegye birtoktestéből falvaknak kiszakított legrégebb területek javarésze, a legrégebbek, egy keresztnév és a „falva” vagy „telke” összetételben maradtak ránk, mint pl. Balázs-falva, Péter-falva, Szöke-falva, Pócs-falva, Mike-falva, Abos-falva, Dés-falva, Balázs-telke stb. Hasonlóan az előbbiekhöz „Gombóc-falva” is létezhetett. Az ősi település nevét a szászok betelepülésekor még használhatták a környéken; a szászok annál szívesebben nevezték Szentmiklóst Klssdorfnak, mivel a ritka németes rövidítés és a gombóc német szó egybehangzott.

³ Nagy Béla: *A bethlenszentmiklósi unitárius egyházközség története*. Kézirat. 2.

⁴ A kükküllői egyházkör püspöki vizsgálatának jegyzőkönyve 1803-ból (a 3-as szám megkopott, alig olvasható, lehet 8-as is, a dolgozat írója 1803-nak veszi), Bethlenszentmiklós fejezeténél (A továbbiakban: Püsp. jkv. 1803.) A szőkefalvi unitárius egyházközség irattára. Lásd még: „Bona Consignata...” kezdetű, 1700-ban Kissolymosi Koncz Boldizsár dicsőszentmártoni esperes által kezdetű kéziratos munka (a továbbiakban: BonCons), a dicsőszentmártoni unitárius egyházközség irattárában. 14 és 54.

⁵ BonCons 14.

⁶ Uo.

⁷ A volt kükküllői unitárius egyházkör lelkészeinek névjegyzéke a legrégebb időktől. Kézirat, a szerző összeállításában.

⁸ Nagy B.: i.m. 4.

⁹ Kelemen Lajos: *Legrégibb adataink unitárius templomainkról püspöki egyházvizsgálati jegyzőkönyveinkben 1789-ig*. In: Keresztény Magvető (továbbiakban: KerMagv) 54. évfolyam (1922), Kolozsvár, 171.

¹⁰ Uo.

¹¹ KerMagv: LIV. (1922), 171. Megjegyezzük, hogy az egyházkör másik cirillbetűs harangja is lengyelországi kell legyen és hasonló úton-módon kerülhetett Kükküliödombóra.

¹² *Emlékezetül hagyott írárok. Erdélyi magyar emlékirók*. Válogatta, bevezetővel és jegyzetekkel szerkesztette Veress Dániel. Kolozsvár-Napoca, 1983. 342.

¹³ Uo. 346. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy az 1700-as BonCons leltára szerint, az emlékezet alapján, több egyházközségünkben jegyezték fel „Lengyel” sáhos abroszt, terítőt.

¹⁴ B. Nagy Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben*. Művészettörténeti tanulmányok. Bukarest, 1970. 166.

¹⁵ BonCons 14.

¹⁶ KerMagv LIV. (1922), 171.

¹⁷ Jakab Elek (közli): *Szent-Abrahámi Mihály unitar. püspök fölterjesztése az unitáriusok közalapjairól 1754-ben*. In: KerMagv XXXII. (1897) évf. 203.

¹⁸ BonCons 52.

¹⁹ Püsp jkv 1803.

²⁰ KérMagv LIV. (1922), 171.

²¹ BonCons 14 Udvar Györgyné és Csatlós Györgyné szentmiklósiak; ifj. Dé-
csei István szentbenedeki patrónus, aki az ottani tornyot Váró Mózzessel 1747-ben
újraépítette, és az egyik harangot öntette; Szabó János 1732-ben a dicsőszen-
tmártoni nemesek között van nyilvántartva; a Magyarai család teremi és újfalvi pat-
rónus.

²² A dicsőszen-
tmártoni szószékkorona a mostaninak (1764-ben készült) az
elődje volt, feltehetően a 15—17. századokban készülhetett.

²³ Küküllői Unitárius Egyházkör jegyzőkönyve. Jelzése: II/a/2; a dicsőszen-
tmártoni unitárius egyházközség irattárában. 22.

²⁴ Uo. A jegyzőkönyv szerint a „Templom pincéje“ kifejezés nem jelenthet
mást, mint a templom kriptáját, mely a Bethlen család temetkezési helye volt.

²⁵ Uo. 252.

²⁶ Uo. 87.

²⁷ Uo. 213.

²⁸ Uo. 60.

²⁹ Uo. 382.

³⁰ Uo. 428.

ADORJÁNI RUDOLF

(közlő)

A KERESZTÚRKÖRI EGYHÁZKÖZSÉGEK VAGYONLELTÁRA A XVIII. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁBÓL

Az utóbbi időben a Keresztény Magvető oldalain egyre több, az egy-
házközségek történetére vonatkozó levéltári anyag jelenik meg. Az aláb-
bi adatközlés, amely a ravai egyházközség levéltárában levő félret nagy-
ságú 364 lapot tartalmazó kéziratot nyomán készült, az akkori ke-
resztúri egyházkörre terjed ki.¹

A jegyzőkönyv-kötet két részből áll. Az első rész az 1—268. lapig
a keresztúrköri harminc egyházközség ingó és ingatlan vagyonának le-
írását tartalmazza. Innen a 324.-ig a lapok üresek. A második rész a
325—349. oldalakon egyházi rendszabályokat tartalmaz.² A 361—362. ol-
dalon a vagyonleltár alfabetikus tartalomjegyzéke található Közlésünk
tárgya az első rész.

A jegyzőkönyv létrejöttének szükségességét és tartalmát a kötet la-
tinnyelvű, kopott, alig kiolvasható címdala jelzi:

¹ A ravai egyházközség levéltárában a „Neiroff“-féle leltár II. ívének 1. sor-
száma.

² „Constitutiones Consistoriales Anno 1774“ cím alatt.

Matrix seu Inventarium

Bonorum Universorum puta Templorum, D[omuum]. Parochialium, Ecclesiarum Unitariae Religionis... in inclyta Sede Siculicali Keresztur situ[orum] Cunctarium item Rerum mobilium et imobii[um]... [..-]tis in Ecclesis reperatarum, ac ad Easdem Ecclesi[as] [..] pertinentium: Campanarum videlicet [..-]phram Vasorum reliquiarumque Usibus Sacris [..] Supellectilium: Terrarum praeterea arabilium Faen[ili]um] et Vincarum, Sylvarum et Locorum incultorum [..] Sessionum Colonialium, tam populosarum quam desertari[um] vice (!) sumptis igne fatali una cum Reverendo quondam Seniore Samuele Buzogany de Uj Székely, Parocho tunc Medeseriensi Anno praesenti 1773 Diei (!) 17^{mae} Aprilis noctu omnibus antiquis [Ma]tricibus ac Literalibus Instrumentis, procuratum et scribi demandatum est ab Admodum Reverendo Domino Stephano Várallyai, Seniore S. Diocensis Kereszturiensis Unitariae in Cursu S. partialis Visitationis Anno 1779 Diebus [No]vembris et Decembris peractae.³ (Anyakönyv vagy leltár. A nemes Keresztúr székely szék unitárius egyházközségei összes javainak, például templomainak, parókiális épületeinek, továbbá az egyházközségeknél található és azon egyházközségekhez tartozó ingó és ingatlan dolgoknak, tudniillik harangoknak, [..], edényeknek, más Isten tiszteletére szolgáló felszerelésnek, továbbá szántóföldeknek, kaszálóknak és szőlőknek, erdőknek és megműveletlen helyeknek [..] benépesített és üres zsellérteleknek anyakönyve nagy leltára, [a helyett?], mely a végzetes tűzben, néhai tiszteletes Új-székelyi Buzogany Sámuellel, akkor medeséri lelkésszel 1773. április 17. éjszakáján minden régi anyakönyvvel és levéllel együtt [elpusztult], melyet az 1779 novemberében és decemberében lefolyt parciális vizitáció során nagytiszteletű Várallyai István úr, a keresztúri unitárius sz. egyházkör esperese vétetett fel és iratott le.)

A jegyzőkönyv egyháztörténeti vonatkozásban a 18. század utolsó harmadából fontos forrásnak tekinthető. A jegyzőkönyv egyes egyházközségeknél a levéltári anyagot is rögzíti. Ezek tartalmuk szerint különbözőek: szerződéseket, periratokat jeleznek. Egyes egyházközségeknél utólagos beírásként 1773 utáni bejegyzések is vannak.⁴

Az alábbiakban az eredeti sorrend szerint hét folytatásban közöljük az egyházközségek jegyzőkönyvbe felvett adatait.

³ A címsódalón a jegyzőkönyv megírásának éve: 1779. Ez az évszám nem egyezik az egyházközségekben tartott vizitációk dátumaival: 1773. november 15–1773. december 7., s egy esetben (Siménfalván) 1774. január 7. A nagysolymosi 1775. évszám elírás lehet. A dátumok eltérése azt sejteti, hogy a vizitációk dátumai csak megtartásuk idejét jelzik, s azok megállapításainak jegyzőkönyvbe foglalása 1779-ben történt.

⁴ A jegyzőkönyv szövegét teljes terjedelmében közöljük megőrizve az eredeti helyesírást. A rövidítéseket szögletes zárójelben [..] feloldottuk, beleértve a kegytárgyakon, harangokon levő feiratokat is. A feloldott szöveg magyar fordítását, valamint a tőlünk származó betoldásokat szintén szögletes zárójelbe tesszük. A kerek zárójel, az eredetiben kettősponttal együtt (:...:), az alapszövegnek megfelelő helyen alkalmaztuk. A felkiáltójeles zárójel (!) a bizonytalan olvasatra, az eredetiben is hibás írásra vonatkozik. A latin szavak magyarázatát, ahol szükséges, lapalji jegyzetben közöljük. A közlés előkészítéséhez Molnár István ny. múzeumigazgató, Kiss András ny. főlevéltáros és Benkő Elek, a székelykeresztúri múzeum

Martonos (1—2.)⁵

Anno 1773 Die 15ta Novembris Celebrant visitatiokor⁶, a' Generale Protocollum⁷ szerint Inventaltatván⁸ a' Martonosi Ecclesianak⁹ Mobile s Immobile Bonumai¹⁰, vadnak serie sequenti:¹¹

Vagyon egy fa Templom. Deszka Székekkel, Praedicalló Székkel és ülő Székekkel, alább egy fa Harangláb. Mellyeket az Unitaria Ecclesia maga költséggel épített, ez előtt mintegy Harmintz Esztendőekkel.

munkatársa adtak segítséget, amit hálásan köszönünk. Alább a textiliák, felszerelési tárgyak, pénz- és mértékegységek magyarázatát adjuk:

Textiliák, felszerelési tárgyak, abrontos ruha (kendő) -csikos (?), mintával szőtt; *abrosz két szélyes retze kötés* — mintás szöttek; *borozdásan szőtt* — bordásan szőtt; *borshimes* — mintásan szőtt (asztalnemű); *csíjján gyólt* — finom csalán vászon; *csatornás, czapás pohár* — capás: szemcsésre megmunkált felületű (pontozott); *elegyesen nyomtatva*; *feketén nyomtatott gyólt* — matricával nyomtatott minta; *fejtő* — a szövéshez használt festett pamutfonál; *gyólt* — finom fehér len vászon; *hatvanos zöld posztó* — „hatvanos“ posztó (egy fertály ára Szabó T. Attila szerint kb. 60 dénár, B. E.); *halcsont nyelű rezes kés* — bálnaszila nyelű kés; *karmasin szín selyem him* — kékes árnyalatú sötét piros szín; *cseserznye szín*; *karton kendő* — pamut vászon kendő; *krepines zöld selyem rojt*, krep 18. századi értelme: paszomány, rojtozat, B. E.); *kamuka* — damaszt kelme; *patyolat* — a legfinomabb lenfonalból készült ritka szövésű, hófehér, fátyolszerű vászon; *rettszín (?)* — tettszín (?) [lásd ott]; *retze kötéses* — csomózással készült, a hálóhoz hasonlóan apró, négyzetes szemekből álló, diszítő öltésekkel kivarrott kézimunka; *sáhos* — sávós, csikos; *skófiüm* — himzéshez használt arany, ezüst vagy aranyozott ezüst fémszállal körütekercselt fonál; *szász abrosz* — csepű abrosz; *szederjes tarkás puha* — sötétvöröses, szederszín; *tettszín* — téglavörös; *törökösvarrás* — törökös minta (?); *publican (l) szín* — pelikánszín (natureselyem szín); *Pénzszemek, mértékek*. Flor[enus] Hung[aricus] vagy Hung[aricalius] — 100 dénár — 50 krajcár; Fl[orenius] R[henanus] — Rhenes forint — 120 dénár — 60 krajcár (német rajnai forint; A 18. század első felében mind a két éremfajta forgalomban volt. Mária Terézia után a denárt nem használták. M. I.); *Máriás* — 20 krajcár értékű ezüst pénz; *capit* — befogad, tartalmaz; *cub[ulus, cubulij]* — köből; *curr[us]* — szekér mint mértékegység; *ejtel* — folyadék mérték, a veder (11,3 liter) nyolcad része — kupa; *fertály* — valamilyen mértékegység negyede; *két fertály nagyságú karton* — fél sing; *font* — kb. félikilós nagyságú mértékegység; *lat* — a font harminckedett része; *metr[ata]* — vékás föld; *sing* — 62 cm; *egy sing kora* — egy sing nagyságú; *véka* — a mérő vagy köből egy negyede, 20—25—30 liter.

⁵ Az egyházközség neve után zárójelbe tett szám a jegyzőkönyv eredeti oldalszámozását jelzi. A szöveget gondozta és dr. Molnár István anyagának felhasználásával a további jegyzeteket összeállította: dr. Gaal György.

⁶ gyakorolt vizsgálatkor.

⁷ közönséges jegyzőkönyv.

⁸ leltározatván.

⁹ egyházközségnek.

¹⁰ ingó és ingatlan javai.

¹¹ következő sorrendben; a vizitációs jegyzőkönyveket mindegyik egyházközségnél hasonló szöveg vezeti be, s a záró szöveg is többé-kevésbé hasonló.

Vagyon Két Harang. A Nagjobbat öntette az Martonosi Unitaria Ecclesia ez mostani 1773^{dik} esztendőben. Százhatvan egj fontos, mellyen ez az irás vagjon: *A Martonosi Unitaria Ecclesia öntette ezt az Harangot, a maga kélttségén 1773.* A kisebbiken: *Isten Dütsőségére a Martonosiak építetik. Nagj Gáljiné Bako Juditha, Nagj Kádár János segittsége. 1708.*

Vagyon az Ecclesia Ládájában egj Arany füstös Ezüst Kanna, Egj Kupás On Kanna; Egj On tangjer; egy Praedicalló székre való Abrosz. Egj bors himes Asztalra való Abrosz. Más ugjan Praedicalló Székre való Abrosz; más ugjan Asztalra való Sáhos Abrosz, más ugjan bors himes Abrosz; más ugjan Sahos Abrosz, más ugjan egy kékes Abrosz. Egy veres Sellyem dufia Keszkenő. Két Sáhos Asztal keszkenő. Egj rongjos len asztal Keszkenő. Két Kendő enekló Székre való, edjik Kekes, a' más retzés végü. Az Ecclesiának Rationariumos¹² Könyve.

Az Allodiaturak¹³ következnek e Szerent: Az alsó forduló Határban Szántó földek ezek. 1mo: Csere alatt, az akasztó fán hátul, minek a' vicinussa¹⁴ aloll Gergely Martonné földe, fellyül a' Csere erdő, Gergelly Ferentz conferalta¹⁵ maga acquisitiumából.¹⁶ A[nn]o 1735.

Ugjan ezen földön belől Gergelly Martonné földe felé a' szegelettel edgjütt metr. 3. vicinussa alol Galfi Kristofné, fellyül a' meg nevezett tulajdon Ecclesia földe. E gyepü tartásért birattatik. Fenyő, Orotványában metr. 3. vicinussa aloll a Kováts fiak: fellyül az Erdő, Csiki, Thamas Úr örökösön adta 1735^{ben}.

4ta Kús Bük nevü helyben, Metr. 2. alól fellyül Ecclesia Szénafüve, metr. 1. Ennek alol vicinussa Gálfi Sigmond Széna füve, fellyül Vass Jóseff mellyet Gergelly Ferentz úr conferalt örökösön még in A[nn]o 1735.

5to Szőlő alatt metr. 4. vicinussa aloll Gálffi Györgj, fellyül Gálffi István és László földök. T[e]k[i]nt[ete]s Gálffi Györgj Úr örökösön adta 1735^{ben}.

6to Gjepü végében metr. 2. vicinussa alol Gálffi Mihalyne fellyül Kováts András,

7mo Besér nevü helyben, metr. 3. vicinussa alól fellyül Sofalvi fiak. T[e]k[i]nt[ete]s Gálffi Mihaly Úr conferalta maga acquisitiumából.

Széna Fűvek azon alsó Határban

1mo: Fenyő patakban, metr. 3. vicinussa alól a Nagj Patak, fellyül a' Mesternek adatott... Cziher.

2do: Kevereg vesszőben metr. 1. vicinussa edjik felől az erdő és a' Sófalvi fiak.

3^{uo}: Kebeled Patakon aloll metr. 1. vicinussa aloll az Ország uttya fellyül Gálffi Sigmond.

4to: Kozma Arokjnal Két kis buglyara való, vicinussa Gagj felöll a' Sebe fiak, fellyül a' bokrok.

5to: Fűzesben egj jó buglyára való Széna fü, Vicinussa Gálffi Györgj és a Patak. Mindezek A[nn]o 1735^{ben} az Ecclesia fundatiojakor örökösön conferaltattak.

¹² számadásos.

¹³ birtokok

¹⁴ szomszédja.

¹⁵ adományozta.

¹⁶ szerzeményéből.

6to: Köz Tanorokban egj buglyára való.

7mo: Szokalban Szena fü egj buglyára való az Ecclesia könyvében vicinussa és qualitassa¹⁷ megirattatik.

A felső [az őrszó jelzi, hogy a következő lapon folytatódott a szöveg, de azt kitépték.]

Enlaka. (7—11).

Anno 1773. Die 16ta Novembris Visitatio celebratvan az Enlaki Venerabilis Ecclesiában az Ecclesiának mind mobile, mind Immobile Bonumai inventaltatván, következnek e Szerént:

Vagyon egy kö Templom, igen régi, kö Czinteremmel vagyon békeritetve, melly templom Haranglábastól, Harangostól az 1661^{dik} esztendőben a' Tatarok által el égettétvén, az után az Unitaria Ecclesia Költségén renovaltatott, a mint a Templom Mennyezetin nagy betűkkel meg iratik. Ugy az Haranglábatis azon üdö után csak hamar ezen Ecclesiája építette. A'melly Haranglábban vagjon Két Harang. A' nagyobb Harangon vagjon Illyen Irás: Anno 1772. Ezt a Harangot csinaltatta az Enlaki Unitaria Ecclesia maga Költségével, az Pvillep (!) Pal Curatorságab[ajn. F.V. Samuel Kroner Sz. Regenni. A' Kissebb Harangon vagyon illyen Irás: Anno 1772. Ezt a Harangot csináltotta, az Enlaki Unitaria Ecclesia maga Költségével az Fulop Pal Curatorságában. Mellyek közül a' nagyobb Harang Három Száz ötven fontos, ez csinaltatott Flor[enis] Hung[aricis] 261. Denar[is] 32. A' küsebb Két Száz Huszonkét fontos; ez csinaltatott Flor[enis] Hung[aricis] 168, Den[aris] 30. Materiát¹⁸ az Ecclesiáis adván egy részre.

Vagyon az Ecclesiának Két Ládája, mellyek[ne]k a' nagyobbikja egj Singes. a másikja fel Singes. Ezek[ne]k Küsebbikjében vagyon egy aranyos talpas, lábas, a labán viragos, gombos Ezüst Pohar, circiter¹⁹ másfél fertályos; vagyon a' Szádán álló illyen irás rajta: *Enlaki Fülöp Adam, Curatorságában renovaltatott ez az ezüst Pohar. A[nn]o 1730.* Vagyon egy négyszegü lapos, srofos fedelü On Palatzk, vagyon het fertályos, ilyen irás van edjik keskeny oldalán: *Paulus Vass.* A' lapos oldalán edjik felöl Oroszlány Czimer, masikon Szarvas. Más kis negy Szegü Srofos fedelü egy fertályos On Palatzkocska, mellyet Communio²⁰ alkalmazosságával Betegekhez szokták hordozni. Egy fedeles viragos ezüst egy ejteles on Kanna. Egy kurta labu On Pohár. Egy füles Pléh Keresztelő Pohar, Tiszt[eletes] Molnár György Úr ajándékozta. *Egy On tángyér, illyen Irassal F.O.I.G. ENL[Aki] Unit[aria] Eccl[esia] 1757.* Egj hornyolt nyelü horgas buta kés. Vagyon egy Veres fejerrel elegyes viragos egész Sellyem Ruha, ajándékozta Tot Gergelly. Egy ritka abrontos Sárga Sellyem Ruha, ajándékozta Adám Istvánne Kedei Kata Aszszony. Egy Kék Sellyem ruha. Egy fejer len ruha, a' Szegeletein zöld Sellyem virágok. Egy negj nyüstös sűrű ruha, a' Szegeletein zöld Sellyem virágok. Egy negj nyüstös sűrű Kékes sűrű Kendő. Ezt a' kettőt conferalta volt Oklandi Rebeka. Egj Len Gyölts (!) a' vegin egy arassznál szellyesebb kötésü fejer Kendő. Egy gjaputt Gjólts retzés végü Kendő. Egy gyapotas kékes Kendő. Edjik vegin illyen varrot betűkből való irás A.I.D. a' másik végén: 1738. *Oklandi Reb[e]k[a].* Egj Sáhos fejer Abrosz. Egy abront-

¹⁷ minősége.

¹⁸ anyagot; Ez a mondat utólagos betoldás.

¹⁹ körülbelül.

²⁰ úrvacsora.

szos nagy fejer Abrosz. Egy Kotzkás fejer Abrosz, a' vége rojtos. Egy tiszta kender veres fejtős sujtásos Abrosz. Egj durva négy nyüstös abrosz, a' Klenodiumok oltalmára a' Láda fenekire teritetett.

Vagyon a' Templomban a' Praedicallo Széken az elein egy Székelly Szönyeg, és arra fellyül terítve egy tarka ször materia. A' Praedicallo Szék hátullyán a' Pap állasa megett az Arcusra²¹ terítve egj Székelly Szönyeg. Az Ur Asztalán egy Ször közönseges Szönyeg. Vagjon most actu²² a Pulpituson egy veress fejtős fejer gyólts Kendő.

Vagyon a' Papság. Házában egy Ládás Asztal, körülötte való két Asztalos csinálta Padokkal. Vagjon két faba rakott üveg ablak. Két Karos Fogas. Egy szélyes fellyül csipkés Pohár Szék.

Vagyon a' Mesterség Házában egy Asztal, a' mellé egj Pad, egy Karos Pad. Egy Karos Fogas. Két faba rakott üveg Ablak.

Az Allodiaturak következnek e Szerint. A' Felső Határban. Komlos nevü helyben egy darab Szántó föld, metr. 4. végiben való egj büglyára való Széna füvel edjütt, Vicinussa fellyül Györfi Janos, alóll Fülöp János Széna füve. A' Papé.

Szenas mező alatt egy napi járás, mind két felől Vicinussa Török Mihály. A' Papé.

Kerek Dombon két darab szántó föld, metr. 7. edgyik[nek] vicinussa

Gergelly András, a' másik[nek] Rafai Sándor.

Firtos alí Szegben két vekás, vicinussa fellyül Fülöp Janos, alóll Ke-restelly Mihály.

Pap Szege nevü helyben, metr. 7. Vicinussa fellyül Szabó Janos, alóll Kelemen Andras. Ezek a' Papé.

Szena Fűvek a' Felső Határban.

Atalában egy darab Szena fü egj buglyara való, vicinussa fellyül Patakfalvi István, alóllis. Mindezek a' mint a' régi Protocollumból kitettzett, ket Száz Esztendőök alatt birattattak a' Papoktól, a' fellyebb specificalt²³ Szántó földekkel edjütt.

Ugjan azon Határban Pap Szege nevezetü Hellyben, tulajdon az Ecclesiának legalt²⁴ egj Széna füvet metr. 1. Patakfalvi Gergelly A[nn]o 1772 Die 6ta Augusti Olly Conditioval²⁵, hogy ki ki akarná váltani adgyon az Ecclesiának Hat Forintot. Ismét egy Szántó földetis Báta nevü helyben, metr. 3. vicinussa alól Kelemen GerGely földé be-tujinél²⁶ elé hoszszan, fellyül Rafaiék. Azon esztendőben azon a'

napon, olly Conditiokkal 1mo: hogy a' Papok birják Succesive.²⁷ 2do: hogy az eztis, a' ki ki akarja váltani az Ecclesiának adjon Hat Forintot; és ezen két Földért adandó Tizenket Forintot a' ki ki válttya egjszersmind valtsa ki. 3^{uo}: Ha ki váltatük, az Ecclesia tartozzék a' Pap részire azon hat forintokkal, mas hasonló földet szerezni.

Vagyon más Szena füve az Ecclesia[na]k Kalandos nevü helyben, vicinussa egj felől a' Patak, más felől a' Simén fiak Jozzága. metr. 3.

Vagyon még egy cseplesz bokros ligetes helyye az Ecclesiának, Felső

²¹ boltivre.

²² jelenleg.

²³ felsorolt.

²⁴ örökbe hagyott.

²⁵ feltétellel.

²⁶ betűjénél.

²⁷ egymást követően.

Pap Szegibe, vicinussa alóll Péterfi János, fellyül a' Korond fele menő Ország uttja bütüin belöl a' Falu Erdeje; Kivül felöl Várallyai Márton fiak. Ha egészen ki tisztítatnék metr. 4. Ezen két Széna füve az Ecclesianak két Száz esztendoktól fogva össe, s' örökosse[n] Unitárius emberek testaltak.

Két Patak között nevü helyben egj darab Szena fü zálogos most, pro flor[onis] h[ungaricis] 10. id est²⁸ tiz forintokba olly Conditioval adta a' Falu, hogy mikor reluálni²⁹ akarja,, tartozzék az Ecclesia remittalni.³⁰

A' Mesteré következnek azon Határban e' Szerént.

Kerek Dombon egy darab Szántó föld metr. 2. vicinussa alól Adám István, fellyül Biró Györgj.

Ismét Kerek Dombon metr. 3. vicinussa alóll Györfi János, fellyül Amburus István.

Bak Nyuzóban egj darab, metr. 2. vicinussa aloll a' Biro Fiak, fellyül Györfi János. Ugjan ott most metr. 3. vicinussa aloll Györfi János, felylyül Várallyai Balint Péter. Ezek testaltattak 1631-ben Unitárius Emberektől.

Az Alsó Határban. Papság Földei.

Három Águnál metr. 2. Vicinussa fellyül Vass Gergelly, alól a' Falu uttya.

Verófényben metr. 4. Vicinussa fellyül Szabó András, alól Szász Gergely.

Ropoba metr. 5. Vicinussa fellyül Adam Istvan, alól Patakfalvi András, régi öss örökös földek.

A Mesteré ezek.

Tekeresben metr. 1. Vicinussa alól Jonás János, fellyül Biró Boldisár.

Ugjan ott metr. 4. Vicinussa alóll Balási Janosné, vagyis a' betüjínél alól Patakfalvi István, fellyül hoszszan mellette Török Mihály.

Üstök alatt metr. 4. Vicinussa aloll Rigo Mihály, fellyül Tót Ferentz.

Szena fü Papé a' Rét oldalban metr. 2. vicinussa ennek, fellyül Szabó Sámuel, alóll a' Gyepü. Mellyet az Unitaria Ecclesianak adott zalogjara a' falu Enlaka in et pro³¹ flor[onis] 3. ugj hogj mikor a Falu relualni akarja, tartozzék az Ecclesia remittalni, a'mint az arrol való 1771^{beli} Contractus megmutatja. Ugjan ott a' Mesternek Nagj Marton egy kis Szena füve. Vicinussa alóll a falu uttya, a' betujinél a' mindjárt Specificalt Ecclesia Szena füve, fellyül a' Falu Erdeje. Nb.³³ Vagyon az Ecclesia Ládájában egj Contractus³² a' Rét Oldalban levő Szena fűröl; és egy nagj Keresztelő Könyv in folio, sⁱ az Ecclesia Rationariuma; Egyéb Látteralejá³⁴ nem találtatott.

Conscripta per Josephum Simo de Kis Solymos. Juratum Notarium m[anu]p[rop]ria.³⁵

²⁸ azaz.

²⁹ visszavenni.

³⁰ visszaadni.

³¹ (3 forint)ért.

³² szerződés.

³³ Nota bene! Jól jegyezd meg.

³⁴ irata.

³⁵ összeírva kissolymosi Simó József hites jegyző által sajátkezűleg.

Anno D[omi]ni. 1774. Die 24ta Novembris³⁶ Sz. Visitatio celebratának ezen Enlaki Venerabilis Eccl[esi]ában; itten residealo³⁷ Nemes Vass Andras Uram ö K[e]gy[e]lme, a¹ Papság Jozzága vicinitássában levő Jozzáganak a' Templom hegyre rugo veginek a' Papság Jozzága felöl való Szegeletiből egj darabotska Szegeletet ada és legála a' Sz. Visitatio előtt szabad és önkent való jó akarattjabol Istenes buzgoságából, az Enlakí Parochialis Jozzághoz, örökösön in omnem perenitatem³⁸ semmi just sem magának, sem Posteritássinak³⁹ fenn nem tartván. Legatio coram. S. Visitazione⁴⁰ igy menvén végben, irtam meg bona mea fide⁴¹, tulajdon kezem Subscriptioja⁴² alatt. A[nn]o Die, locoque ut in prae missis⁴³ Josephus Simo de Kis Solymos juratus et Ordinarius S. Sedis Notarius. m[anu]p[ro]p[ri]a

Ada pedig oly Conditioval, hogj a' rá kívántatos Kertet a' Megje tartsa. Ez a Szegelet pedig a Falu uttja felöl négy öl, keresztül alá öt öl.

Signata per eandem qui et Supra.⁴⁴

Korond. (19—21.)

Anno 1773. Die 17ma Novembris Visitatio celebratván a' Korondi Venerabilis Eccl[esi]ában, találtattak az Ecclesianak ilyen Mobile s Immobile Javai:

Vagyon egy Kö Templom; Melly az Unitariusok regi Templomának a' Romano-Catholicusoktól lett el vétettetése után; mikor épitetett az Unitaria Ecclesia[na]k Költségin s' munkalkodásán, az azon Templom Nap keleti belső betüjín láttató imez Irás örök emlekezetben hirdeti: *In Honorem et Gloriam unius veri Dei et Filii ejus Jesu Christi. Hoc Templum Extractum Sumptibus Fratrum Unitariorum in Transylvania existentium opera et impensis Ecclesiae Unitariae Korondiensis Anno Domini 1720.*⁴⁵

Vagyon egy Harangláb, mellyet épített az Unitaria Ecclesia maga költségin az 1757^{ik} Esztendőben. Mellybenis vagyon a Két Harang. Ennek nagyobbikán a' Fülín aloll ilyen iras vagjon: *O Rex Gloruae Jesu Christe veni cum pace. 1723.*⁴⁶ Az also Szelin: *Homorod Sz. Mártoni Biro Sandor öntötte Csikban Madarason. Korondi Unitaria Ecclesia öntette maga költséggel.*

Az Ur Asztalára valók ezek: Egy ezüst pohár arannyas. Egj portzellan Kanna on fedele és feneke. Egj vékony rongjos on tangyér. Egy Sellyem sárga, poharakra teritendő ruha. Egj fehér ruha körül fejér

³⁵ Az Ur 1774. esztendeje novemberének 24. napján. (A következő rész utólagos bejegyzés.)

³⁷ lakó.

³⁸ minden időkre (örökösen).

³⁹ utódainak.

⁴⁰ hagyakozás a sz. vizitáció előtt (jelenlétében).

⁴¹ jó hittel.

⁴² aláírva.

⁴³ kelt mint fent.

⁴⁴ Aláírva ugyanaz által, mint fentebb.

⁴⁵ Ez a templom épült az egy igaz Isten és Fia, Jézus Krisztus tiszteletére és dicsőségére az erdélyi unitárius atyafiak költségén a korondi unitárius egyházközség fáradozásával és áldozatával az Ur 1720. esztendejében.

⁴⁶ O dicsőség királya, Jézus Krisztus, jöjj el békességgel. 1723.

varrása. Egj fejer ruha Karmasin sellyem himmel a negj szegelete meg varva. Egy gjolts keszkenő ruha veres fejtővel szőtt. Egj fejer ruha fekete sellyemmel volt varva. Egj abrosz szelleyes fejer Csipkével varrott gjolts. Egj gjolts abrosz veres fejtővel által Szöve. Egy baratzk magos abrosz. Egj rongjos fekete Sellymes abrosz. Az asztalon álló gjolts sáhos abrosz. Egj negj nyüstös abrosz kereken rojtos az alatt egy Szönyeg. A' más Asztalon egj rongjos Szönyeg. A' Praedicalló Széken egj tarka materia. Egy nagj tálu srofon járó, hoszszu Száru lilium forma töltserü rez Gyertyatartó a' Praedicallo Széken, Nagy Péntek és Karatson ejtzakáira való. A' Pap Székin egj tarka materia egj rongjos festékessel. A' Pulpituson egy Kendő.

Szántó Földek. A felső Határban

Fekete Aszón egy Szántó föld, fellyül az Ambrus Uraimék föld, alól a' Falu Erdeje a' Papé.

Az Hegybe egy Köblös föld, mind két felől Imre Ferentz a' vicinussa metr. 1.

Ravasz Likon egy pallag, vic[inussa] fellyül Szász Bálint, alól Kováts földök. (!)

Fajka Magjaroba egj Szena fü, fellyül Lörintz István, alól Gothárd Samuel vicinussok.

Gyergyó Uttyanál egj Szena fü, fellyül Peterfi Jozság, alól Boglaros, Dél felől való vicinus Simó Mihály.

Fellyebb egy Szántó föld pallag. Vicinussa fellyül Bentser, alól Ambrus Józság. Cap[it] metr. 4.

Köriszkerembe két bokros Szena fü, a' felső metr. 1. Vicinussa fellyül Molnos Gergelly, alól Harakály Györgj. Az also metr. 1. Vicinussa fellyül Harakály György, alól Imre Péter.

Szölő Patak között, vicinussa alsó oldalán a' Patak, [más kézzel készült] metr. 2. fellyül Simo Janos föld, a' végibe egj Köbölni Szantó föld a' Gyepű felől.

Fejer Követsü Patakban egj közös Szena fü a' Bartalis Leanyokkal, fél Szekérre való.

Jáhorosban egj Széna fü a' Patakon hatul, vicinussa alól Kebeled vize, fellyül a' Falu Erdeje.

Az Alsó Határban

Horgasba egj Szantó föld metr. 6. vicinussa alól Imre Janos fellyül Oláh István.

Só telekiben egj Szena fü, metr. 3. vicinussa a' Falu felől Szabó Ferentz, alól a' Patak.

Kerek földbe egj Szena fü metr. 1. Vicinussa alól Eszterhazi, fellyül Kováts Józság.

Artsón egj Szena fü Sós Patak között metr. 1. fellyül vicinussa N[agy-ságos] Monos György, alól Monos Thamás.

Verőfénybe egj Pallag, metr. 1. Vicinussa alól Gothard Samuel, fellyül Tofalvi Pál, Imre Ferentz Józsagok.

Köris Szegbe egj Szena fü metr. 1. vicinussa fellyül Katona János alól Sofalvi birodalom Farkas Józság.

Garatos Vápába egj köböl féreje föld, vicinussa alól Gáspár Jozság, fellyül Monos István.

Beth Mezejében egj Szena fü metr. 6. vicinussa hazul felöl Korondi Simo István, más felöl a' Patak. Két felöl küllyel belöl Atyhai Simo István.

Fene Hegjben negj napi járó Szántó föld metr. 2. Vicinussa mind alól mind fellyül Ambrusek Szántó földjok.

Sugó bértzin egj Szántó föld, küllyel a' Falu erdeje, alól Szász Mihály. Ölves Patakába egj Pallag, vicinussa aloll Birtalan Joseff, fellyül Ravasz Györgj.

Mindezekről s egyebekről vadnak feles Literalek az Eccl[esi]a Ládájában. Notandum:⁴⁷ Mikor a' Catholicusok el vettek vólt a' Templomot, minthogj a' Tornyot az Unitariusok epítették volt, megiteltétett, hogj a' Catholica Ecclesia forditson az Unitaria Ecclesianak a' Toronyért Száz forintokot, a' Parochialis helyyen való Épületekert Harmintz forintokot, mellyekről authentice emanalt Literalek⁴⁸ vadnak az Ecclesia Ládájában; De mind e mai napigis fizetetlen vadnak.

Signata per Josephum Simo de Kis Solymos Juratus Notarius.
m[anu] p[rop]ria.

⁴⁷ megjegyzendő.

⁴⁸ hivatalosan (hitelesen) kiadott iratok.

Dr. KOVÁCS LAJOS

SZERESD FELEBARÁTODAT*

Mk 12, 29—31

Szavakban nagyon nehéz kifejeznem azt az áldott érzést, mely szívemet ebben az áhítatos, boldog órában eltölti. Végre megvalósult a nagyon régen várt alkalom, amikor a magyar anyanyelvű, szabad román rádión keresztül hangozhatnak híveink, a különböző keresztény egyházak tagjai és a hallgatók felé az evangéliumi örömuzenet. Ezen a vasárnapon a több mint 400 éves erdélyi Unitárius Egyház nevében köszöntöm híveinket és azokat a többi testvéregyházhoz tartozó kedves testvéreimet, akik istentiszteletünket hallgatják, velünk együtt elmélkednek és imádkoznak.

Minthogy a kettős evangéliumi szeretetparancs a jézusi életprogram összefoglalata és ugyanakkor vallásos hitünk lényege, erre az ünnepi órára egyházi beszédem alapgondolatául ezt az általánosan ismert, de mindnyájunkat egészen közlelről érintő, központi jelentőségű bibliai részt választottam, azzal, hogy ez alkalommal különleges hangsúllyal a szeretetparancs második részével szeretnék foglalkozni, amely így hangzik: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat“.

Jézus szerint a kettős evangéliumi szeretetkövetelménynél nagyobb parancs nincs. Meggyőződése, hogy az emberi együttélés összes többi valláserkölcsei parancsolatainak a kettős szeretetparancshoz kell viszonyulniok, azok mellett minden előírásnak és minden szabálynak viszonylagossá kell válnia; azoknak kivétel nélkül mind fel kell tételezniök a kettős szeretetparancsot és azokkal szerves kapcsolatban, teljes függésben és összhangban kell állaniok.

Minden istentiszteletünk számadástételre jelentkezés gondviselő Istenünk előtt. A számotadásnak ebben az áhítatos órájában kérdezzük: hitvédő őseink, drága emlékü apáink, anyáink előtt, akik a távoli múltban vagy csupán nem régen távoztak e látható, múlandó földi életből a láthatatlan, örökkévaló világba, megállhatunk-e ma emelt fővel, nyugodt, tiszta lelkiismerettel? Elmondhatjuk-e, hogy a nyomorúság és szenvedés gyakran kilátástalannak látszó keserű viszonyai között, megalázottan,

* Elhangzott február 4-én.

kiszolgáltatottságban, testileg-lelkileg meggyötörve, szüntelen kísértésben vívódva, az Istenben, a gondviselő, védő, oltalmazó, minket újjáteremtő szeretetével magához emelő édes jó Atyában való feltétlen, megingathatatlan hitet, bizalmat és reménységet életünk minden változásában töretlenül, hős lélekkel megtartottuk-e? Tanúbizonyosságot tehetünk-e ma arról, hogy a jézusi életprogram legfőbb követeléseit, közelebbről az evangéliumi értelemben megfogalmazott, felebarát iránti szeretetparancsot hétköznapijaink megpróbáltatásai között nem csupán hirdettük, hanem gyarló módon bár, de gyakorolni próbáltuk?

Ezekre a kérdésekre válaszunk derűlátó, biztató. Több mint 400 éves múltunk és a legutóbbi évtizedekben nehéz, sorsdöntő körülmények között folytatott tevékenységünk bizonyítja, hogy mint a Jézus szellemét hordozó lelki közösség hivatásunkat a lehetőségek szerint mind a mai napig teljesítettük. Híveink, a testvéregyházak híveivel együtt hitbuzgóságukról, egyházszeretetükről és néldaadó áldozatkészségükről újra és újra áldott tanúbizonyosságot tettek. Megelégedéssel mondhatjuk, hogy gyülekezetünk néhány kivétellel templomukat új ruhába öltöztették, lelkeszi lakásukat megjavították, új lakásokat és gyülekezeti termeket építettek, lelkeszöink a hívek lelki gondozását és gyermekeink korlátozott lehetőségek szerinti vallásnevelését hűsöggel teljesítették. Mindez lelkeszöink és híveink feltétlen, diadalmas élniakarását világosan bizonyítja.

Ugyanakkor alázatos lélekkel elismerjük gyarlóságainkat, hibáinkat és tévedéseinket. Imádkozunk Istenünkhöz, hogy az oltár szent tűzéből vett izzó széndarabbal érintse meg tisztátalan ajkunkat, hogy lélekben megtisztulva és újjászületve, a felfelé vezető úton, a felebarát iránti feltétlen szeretetparancs értelmében közelebb juthassunk az eszményi, tiszta világhoz, Isten országához.

Megelégedéssel mondhatjuk el, hogy egyházunk történelme folyamán és a legutóbbi évtizedekben egyaránt soha nem szakadt el a való lélettől, hanem benne élt és ma is benne él annak lüktetésében. Kündülő pontunk mindig a feltétlen, legyőzhetetlen, Istenben való hit és bizalom volt. De ezen a megingathatatlan alapon állva, érdeklődésünk középpontja mindig az ember, a testvér, a felebarát volt, előtérbe állítva a jézusi erkölcstan előírásai szerinti felebaráti szeretet feltétlen parancsát, és az evangéliumi tanítás társadalmi és kulturális vonatkozásait. Ezért van az, hogy nem csupán Erdély földjén, hanem azon kívül is, szerte a világban az unitárius lelki közösségek és az azokból kiemelkedő társadalmi vezetőszemélyiségek minden időben az élen igyekeztek járni a rab-szolgaság megszüntetéséért, a színesbőrű embertársaink emberi jogai érvényesüléséért folytatott nehéz, szívós küzdelemben, a nők egyenjogúságáért vívott és mind a mai napig teljes mértékben még meg nem oldott nemes harcban, a tiszta értelem és józan ész érvényesüléséért való hősi törekvésben, az emberiség lelkét, szellemi és anyagi előmenetelét szolgáló társadalmi mozgalmakban.

A felebarát iránti jézusi szeretetparancs alapján álló eszményi emberi élet, a békesség és szeretet világa után mindannyian epedve sóvárgunk. Annak előfeltételei azonban életünkből gyakran hiányoznak. Az

első feltétel ez: Jézussal kell találkoznia minden keresztény embernek, aki az Istenországa eszményi világához közel óhajt jutni. Jézussal kell öntudatos, magábaszálló, alázatos, lélekszerinti beszédének lennie. Parancsokat kell meghallania és megtartania, parancsokat, közelebről a felebarát iránti feltétlen parancsot, amelynek teljesítése alól újra meg újra valamiképpen kitér. Híveink egy része előtt idegenül hangzanak a jézusi evangélium erkölcsi követelései; időszerűtlennek, sokfelé igénybe vett erőinket felülmúló követelménynek tekintik a felebarát felé hangzó feltétlen parancsot.

Pedig a felebarát iránti evangéliumi szeretetkövetelmény ma is parancsoló erejű; időszerűségét nem veszíti el soha. És nyugodt lelkiismerettel csak a keresztény ember vallhatja magát jézusi értelemben hívő, vallásos embernek, aki a felebarát iránti legszentebb követelményeket, a másokért való szeretetszolgálat evangéliumi parancsát nem csupán ajkain hordozza, hanem mindennapi életében cselekedeteivel valóban gyakorolja.

Nekünk, akik a názáreti Jézus tanításai tiszta hordozóinak tartjuk magunkat, az élet lényeges kérdéseiben való helyes eligazodásunkban legfőbb mértékünk az egyetemes alapokon felépülő jézusi életszemlélet, közelebről a felebarát iránti szeretetparancs, amely ember és ember, zsidó és szamaritánus, gazdag és szegény, hívő és hitetlen, vámszedő és zelóta között nem tesz különbséget. A hívő, öntudatos vallásos ember életprogramja, amiképpen a múltban volt, ma is csak ez lehet: minden haladó eszme és gondolat hirdetőjévé, támogatójává válni; arccal azok felé fordulni, akik az egyetemes, faji, nemzeti és felekezeti kötöttségek felett álló, magasrendű életet példaadásukkal, általános emberi magatartásukkal és naponkénti cselekedeteikkel megvalósítani próbálják.

Hisszük tántoríthatatlan hittel és bizonyossággal, hogy az élet legszentebb valóságának és legboldogítóbb áldásának, a szeretetnek hatalma, ereje, a hívő embereknek az eszményi élet utáni sóvárgása és imádkozása megdönthetetlen. Hisszük, hogy minden tiszta, Jézus szellemében megfogant eszmének fokozatosan, előbb vagy utóbb eljön az áldott megvalósulása. Hisszük, hogy ez a világ jó és jóra képes benne a teremtés koronája, az ember. Hisszük, hogy a világ és az emberi élet fokozatosan, akadályok és visszaesések ellenére is, a fejlődés törvényei értelmében a tökéletesedés, Istenországa felé halad. És hisszük azt is, hogy az igazságosság és békesség eszményi világához a legbiztosabb és legáldottabb út a szeretet jézusi evangéliumán keresztül vezet. Járjunk azért az élet jerikói országútján a könyörülő szamaritánus nemes lelkületével és szent felelősségével.

Remegő lélekkel kérdezzük: vajon tudunk-e mi ma a szó nemes értelmében a teremtés koronáivá válnunk? Én hiszem, hogy igen. Hiszen az ember teszi a békesség és szeretet világát újra meg újra romhalmazzá. A lélekben, hitben, szeretetben megújuló embernek kell azokat a lehetőségeket megtalálnia, amelyek a szeretetparancs értelmében őt istenfiúvá, igazi jézustanítványá magasztosítják. Amen.

AZ IGAZSÁG DIADALA*

Zsolt 129, 1—2

Nem tudom szóba foglalni, milyen boldog izgalom járta át szívünket, hogy újra visszajöhettünk Erdélybe, és veletek együtt lehetünk. Az elmúlt alkalommal 1987 tavaszán voltunk itt. Milyen más volt akkor az éghajlat, és nem csupán az időjárást értem ezalatt. Milyen sokszor imádkoztunk, mi, távol Nyugaton, hogy ti itt Erdélyben, ha sokat szenvedtek is, a gonoszság erői ne diadalmaskodhassanak felettetek. És milyen nagy az örömünk, hogy itt lehetünk veletek, s együtt mondhatjuk: „Isten megmutatta igazságát.“

Unitárius testvéreiteket Kanadában, az Egyesült Államokban, Angliában és Németországban, Indiában és a Fülöp-szigeteken, valamennyiünket szívünk mélyéig megrendített ennek a nagyszerű országnak a szenvedése. Hiszen, valójában ti a mi családunk vagytok, a mi vallási nagyszüleink és őseink, örökségünk hordozói és megtartói.

Bizonyos tekintetben nagyon keveset tehettünk, hogy nektek segíthessünk. De mégis volt valami. Elmondom egy öt éves kisfiú történetét, akit az édesanyja elküldött a boltba kenyeret vásárolni. Mivel hosszú ideig távol maradt, édesanyja aggódni kezdett. Végülis megérkezett. „Hol voltál ilyen sokáig? kiáltott rá.“ „Találkoztam egy barátommal, akinek a kerékpárja elromlott — felelte a kisfiú, s ő nagyon sírt, mivel nem tudta megjavítani. Ezért megálltam, hogy segítsék neki.“ „Ugyan már, szólta az anya, mit értesz te a kerékpár javításához.“ „Ő, semmit, mondta a fiú, én csupán leültem melléje és segítettem neki sírni.“ Hiszem, hogy megérezte, amikor nyomorúságotok legmélyebb pontján voltatok, hogy a föld minden táján ezer és ezer unitárius testvéretek ismeri vajúdásotokat, megemlékezik szenvedésetekről és munkája közben megáll, hogy leüljön egy percére és osztozzon könnyeitekben.

De íme ezek a könnyek most gyümölcsöző kertet öntöztek. A német költő, Rilke ezt így fejezte ki: „Titkolt sírásunk, hadd emelkedjen fel és virágozzék ki.“

És amit virágozott köztetek az nem más, mint egy új Jeruzsálem lehetősége. A világban szétszóródott zsidók megpróbáltatásaik között mindig megfogadták egymásnak: a következő évben találkozunk. A következő évben Jeruzsálemben. Ma is mondjuk egymásnak: ebben az évben. Ebben az évben Erdélyben!

Ez az év látja az igazi vallásszabadság lehetőségét. Ez az év látja a reményt, hogy valamennyi nép, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül, békében és kölcsönös tiszteletben élhet. Ez az év tanúja lesz annak, hogy az Unitárius Világszövetség számos képviselője meg fogja látogatni Erdélyt, az augusztus elején tartandó kongresszust követően. És ez az év

* Elhangzott január 14-én Marosvásárhelyen és Szabédon tartott istentiszteleten. Magyarra fordította dr. Szabó Árpád.

lesz a testvéri együttműködés éve a földkerekség unitáriusai között, testvéregyházközösségek alakulnak, amelyek egymás megerősödését fogják szolgálni. Megteszünk mindent, ami módunkban áll, hogy segítsünk nektek, amint ti is vallásos hagyományaink iránti hűségetekkel, mindig az ihlet és példaadás voltatok számunkra.

Együtt jöttünk Romániába az Egyesült Államok kongresszusának tagjaival, Chester Atkins-szel és a Kanadai Parlament képviselőjével, Barbara Green-nel, akik találkoztak az új kormány vezetőivel és kifejezésre juttatták a mi törődésünket az emberi jogok és a vallásszabadság iránt. Amint a 16. században János Zsigmond fejedelem biztosította népe számára a szabadságot, hogy kifejezhesse vallását félelem és bizonytalanság nélkül, úgy ma nekünk kell sürgetnünk és kihangsúlyoznunk, hogy a szabad vallási meggyőződés és annak kifejezése minden személy és minden felekezeti joga, és ezt a jogot sohasem szabad megrövidíteni. Vallás nélkül életünk az üres kagylóhoz hasonlítana. Amint a Biblia mondja: „Látomás nélkül elvész a nép“.

A legnagyobb nehézségekkel szemben hűségesek maradtatok Isten igazságához. Történt egyszer, hogy egy buddhista szerzetest üldözőbe vett egy dühös medve. A szerzetes szaladt, szaladt, amíg csak egy szikla széléhez érkezett. Egy nagy ugrással leugrott a szikláról és megragadott egy ágat, amelyik a sziklából nőtt ki. Amint lenézett, meglátta, hogy alatta a vízben éhes krokodilok néznek fel rá, felette pedig, a szikla tetején ott volt a medve. A szerzetes reményt vesztetten csüngött az ágon, a dühös medvével a feje felett s az éhes krokodilokkal maga alatt, amikor váratlanul megjelent egy hörcsög és elkezdte rágni az ágat. Úgy látszott nincs többé semmi remény. És akkor a szerzetes meglátott egy szép epret közel az ághoz elérhető távolságban. Kinyújtotta kezét és leszakította a legnagyobb epret, majd jóízűen elfogyasztotta. S mindössze ennyit mondott: Milyen gyönyörűséges.

Ez az, amit vallásos hitünk biztosít számunkra: még a dühös medvékkel, éhes krokodilokkal és rágcsáló hörcsögökkel szemben is így szólhatunk az élthez: Milyen gyönyörűséges, bízva abban, hogy eljön az idő, amikor meggyőződhetünk, hogy bár „sokat szorongattak minket ifjúságunk óta, mégsem bírtak velünk.“

„Isten az ő igazságát ezek ellen és mindenek ellen megoltalmazza,“ — mondotta Dávid Ferenc. Ime, ma itt vagyunk veletek, kedves erdélyi unitárius testvéreim, hogy együtt ünnepeljük a győzelmet. Kilencszáz évvel ezelőtt egy kínai filozófus ezt mondta: „Egy császár akkor uralkodik sikeresen, amikor a művészek szabadon játszhatnak, a gyermekek szabadon kergethetik a buborékokat, a fiatalok zúgolódhatnak az adók miatt, és az öregek mindenben hibát találhatnak.“ Ehhez hasonló siker lakozzék mindig ebben a nagyszerű országban.

Egy ember miközben halálos ágyán fekvőd, feleségéhez ugyanazokkal a szavakkal szólt, mint negyvenöt évvel ezelőtt, amikor házasságot kötöttek: „A zene, amit veled hallgattam, több volt mint zene; a kenyér, amelyet együtt törtünk meg, több volt mint kenyér.“

És ez az üzenet, amit nektek hagyok, mint szeretetünk kifejezését: Drága unitárius testvéreim! A zene, amit veletek hallgatunk, több volt mint zene, a kenyér, amelyet együtt törtünk meg, több volt mint kenyér. Isten áldása legyen veletek. Amen.

A SZABADSÁG ÚJJÁSZÜLETÉSE*

Gal 4, 31—5,1

Mózes 5. könyvében olvassuk, hogy Isten újból és újból elénk állítja a jót és a gonoszt, az életet és a halált, hogy válasszunk: „Válassz azért az életet, hogy élhess mind te, mind a te magod“ (30,19). Az elmúlt hetekben, ezzel mintegy ellentétben, sokan a halált választották, hogy nekünk új lehetőséget adjanak, az élet választására.

Pál apostol a galatai gyülekezethez írt levelében emlékeztet arra, hogy nekünk a szabadság rendeltetett s nem szabad ismét alávetni magunkat a szolgaság igájának. Ez év január 12-én, két nappal ezelőtt, félelemmel vegyes bámulattal néztem Bukarestben, amint a hatalmas tömeg sokezer gyertyát gyújtott meg a virágokból rögtönzött oltárok előtt, hogy megsirassa hős fiatal mártírjait és megünnepelje az ország szabadságának születését. A gyász és az öröm keveredése, amelyet a hóba helyezett virágok és gyertyák jelképeztek, egyszerűségében erőteljes és hatásában felejtethetetlen volt.

Mindannyian nagy felelősséggel tartozunk okosan és bátran használni a szabadságot, hogy ez a legnagyobb ajándék és fiatal mártírjaink kiomlott vére ne legyen hiábavaló. A teremtés egyetlen aktusa sem könnyű. Így a születés sem. Vér, veríték és fájdalom jelzi az új élet útját. De az új teremtés feletti öröm csodálatos módon eloszlat minden fájdalmat és szenvedést. A szabadság követelményei örömteliek, mert magukban hordozzák az újjáépítés kihívását.

Szeretnék most három gondolatot kiemelni az újjászületés és újjáépítés folyamatát illetően. Teszem ezt mély alázattal, teljes tudatában annak, hogy ezek a feladatok rátok várnak és a legtöbb, amit tehetek, hogy megpróbálok segíteni és szívből bátorítani titeket.

Először és mindenekelőtt, az újjáépítés követelménye a vallás és a vallásos élet újjászületése. Vallás nélkül elértéktelenedik az élet. A vallás viszont nem töltheti be hivatását templomok, lelkészek, tanítók, iskolák, könyvek, folyóiratok nélkül, és azok nélkül az emberek nélkül, akik naponta meghúzzák a harangokat, hogy emlékeztessenek minket mind ezekre.

Az újjáépítés második követelménye a különböző nemzetiségek egymáshoz való viszonya. Az egyetlen békés alternatíva egy olyan országban, ahol a nemzetiségek ennyire összekeveredve élnek, a kölcsönös tisztelet és az egyenlő lehetőség minden nemzetiségi csoport számára, hogy a legteljesebben megélhesse saját identitását. Ertem ez alatt a saját kultúrát, anyanyelvet, iskolákat, egyetemeket, múzeumokat, színházakat, a sajtót és a tömegtájékoztatást. Az egyéni és közösségi identitás érvényesülése nélkül az élet elveszíti jelentését.

A világ többi része most tanulja meg ezt a leckét. Nyugat-Európa gazdaságilag, sőt politikailag is egyesül, etnikailag azonban nem. Az

* Elhangzott január 14-én a tordai templomban tartott istentiszteleten. Rövidített szöveg; fordította dr. Szabó Árpád.

észak-amerikai Yale egyetem professzora dr. Northrop ezt „a pluralizmus élő törvényének“ nevezte s az egyetlen alapnak tekinti, amelyre fel lehet építeni egy békés világközösséget. Az élő törvényt — a kormányzati törvény ellentétéként — a népek gondolkodásmódja és érzésvilága alkotja. A pluralizmus az a képessége bármelyik etnikai csoportnak, hogy elfogadja a többi csoportok jogát az élet kiteljesítéséhez.

Napjainkban a nemzetek közti határok egyre jelentéktelenebbekké válnak. Amit a népek igazán akarnak, az, hogy joguk legyen önmaguk lenni és hogy jobb életkörülmények között éljenek. Ha ténylegesen megadják nekik mindezeket, a határokat viszonylagos jelentőségűekké válnak. A közös „Európai Ház“ és egy egyesült világközösség lassan körvonalazódik a horizonton.

Harmadik elgondolásom az erdélyi magyarság életének és kultúrájának újjáépítésében az, hogy a falvak megerősítésére és modernizálására kell összpontosítani a figyelmet. Mert a falvakban, ezekben a közösségekben formálódik leginkább az emberi jellem és hagyományozódnak tovább az értékek. Dr. Arthur E. Morgan tanulmányozta a világ legnagyobb városait. Arra a következtetésre jutott, hogy egyikük sem képes ujjáteremtani önmagát. A nagyvárosok felszívják a kis városok és falvak legjobbjait, de olyan rossz életkörülményeket biztosítanak, hogy nem képesek helytállani, és így utódok nélkül, csupán állandó bevándorlással képesek fenntartani magukat. Olyanok, mint a rák, szüntelenül felszívják a jellemet, éppen a közösség eltető erejét. Ezt ma világszerte elismerik, s a hangsúlyt a kis közösségek fejlesztésére helyezték át. „A kicsi szép“, ez lehet a jelszó. A magyar falu a történelem folyamán egy megelőpén magas kultúra színhelye volt, középpontjában a templommal, a kultúra lelkével. Orizzétek falvaitokat életetek árán is! Ők a kulcsai a tovább folyó életnek és kulturális fejlődésnek.

Bukarestben megkérdeztem néhányat a diákok vezetői közül: kik a ti hőseitek? Nem feleltek, majd egyikük azt mondta: nincsenek hőseink, a diktatúra elpusztított mindenkit, aki felemelte fejét. Nekem viszont vannak hőseim, akiket elétek szeretnék állítani:

Dávid Ferenc, aki négyszáz évvel ezelőtt tanította a vallást, és meg vagyok győződve, hogy a népek közötti türelmet is, elfogadását egymás jogának, hogy teljes mértékben önmaga lehessen vallási és kulturális síkon egyaránt, s aki bátor volt élni és meghalni mindezért.

Balázs Ferenc, aki több évig tartó tanulmányi és világművelői útjáról hazatért szülőföldjére, Erdélybe. Lehetett volna nagy egyházközösség lelkesze is, de ő Mészkit, a kis falvak egyikét választotta. Ot év alatt nemcsak újjáépítette és megjavította a templomot, iskolát és a lelkeszi lakást, hanem fáradhatatlanul dolgozott, hogy segítsen jobba tenni népének életkörülményeit.

Ma szükségünk van olyan erős, bölcs, önzetlen vezetőkre, mint ők voltak, és én tudom, hogy sokan vannak ilyenek itt Erdélyben. Forduljunk ismét hozzájuk. Tegyük őket a lélek erőműveivé, hogy vezessenek minket az új holnap felé. Ha nem most, hát mikor? És ha nem mi, akkor kik? Cselekedjünk tehát! Ami engem illet, szeretném ezután életemet odaszentelni e nagy ügy szolgálatára.

Beszédemet Pál apostol figyelmeztetésével kezdtem és azzal is fejezem be: „Krisztus minket megszabadított, álljatok meg, és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával!“ Amen.

ISTENEM, ADD, HOGY NE ÍTÉLJEK

Jak 4,11—12

A mai nappal kezdődően a keresztény ember olyan úton indul el, amelyet nagybőjtnek nevezett el az egyház, de amelyet ma az önvizsgálat és lelki számvetés útjának is mondhatunk. Ez annál is inkább helytálló, mert a bőjtölés gyakorlatához sok félreértett, külsőséges, látszatmagatartás tapadt már az ószövetségi időkből. A próféták figyelmeztően fordultak a látszatnak élő s ugyanakkor Istennek szívbe írt törvényeit semmibevevő kortársaikhoz. Ézsaiás így beszélt: „Hiszen pörölve és veszekedve bőjtöltök, sőt bűnösen ököllet verekedve... Ilyen az a nap, amelyen az ember lelkét gyötri? Ha lehajtja fejét, mint a káka, zsákba öltözik és hamut szór maga alá, azt nevezed bőjtnek, és az Úr kedves napjának? Nekem olyan bőjt tetszik, amikor leoldod a bűnösen fölrakott bilincseket, kibontod a járom köteleit, szabadon bocsátod az elnyomottakat és összetörsz minden jármot! Oszd meg kenyeredet az éhezővel, vidd be házádba a szegény bújdosókat, ha mezítelent láatsz, ruházd fel, és ne zárkózz el testvéred elől“ (Ézs 58, 4—7).

Sok századdal később eljött Jézus az „idők teljességében“, s ugyanazt a prófétai vonalat vitte tovább, amikor ezt tanította: „Amikor pedig bőjtöltök, ne nézzetek komoran, mint a képmutatók, akik eltorzítják arcukat, hogy lássák az emberek bőjtölésüket. Amikor pedig te bőjtölsz, kend meg a fejedet, és mosd meg az arcodat, hogy bőjtölésedet ne az emberek lássák, hanem az Atyád...“ (Mt 6, 16—18).

Tőlünk is ezt kéri és várja Isten. Ezért hívlak ma önvizsgálatra a Jakab levélből vett üzenettel, mert ő az, aki Jézus tanítása szellemében, cselekvő hitet, helyes vallásos életvitelt és magatartást kér tőlünk. Olyan etikai kereszténységet akar, amely szabad a külsőségektől és lelkiismeretében elkötelezte magát a „szabadság törvényéhez“, s a szeretet nagy parancsolata alapján szorgalmazza a gyümölcstermő életet, az élő hitet.

Üzenete sohasem volt időszerűbb, mint éppen napjainkban. A nyelv bűneire irányítja figyelmünket, a szóval való vétkezésre, ill. az emberi nyelv egyszerű ajándékával való visszaélésre.

Az ítékezés, a másik ember bírálata, sőt rágalmazása az elbizakodottság jele, mivel a rágalmazó, megítélő, befeketítő szó csak kifejezési formája annak a lelkületnek, ami mögötte van. S ez a lelkület a szeretetlenség, a másik ember, a testvér ellen forduló magatartás. Az ilyen ember magát mindig a másik fölé helyezi. Csak önmagát tartja igaznak, tisztának, tökéletesnek, mindenki más hibázik, téved — ő tévedhetetlen. Az ilyen emberrel nem lehet vitatkozni, hiszen csak a saját véleményét ismeri el, a másét soha. Az ilyen magatartás mindig ellenszenves, mert végülis lehetetlenné teszi az emberi együttélést. Különösen ellenszenves azonban az ilyen magatartás a vallásos emberek között, akik keresztényeknek tartják magukat.

Jézus példázata a farizeusról és vámszedőkről (Lk 18,9—14), szemléletesen fogalmazza meg a maga kegyességében elbizakodott ember szeretetlen és irgalmatlan ítélezését mások felett: „Isten, hálát adok ne-

ked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember: rabló, gonosz, parázna, vagy mint ez a vámszedő is.“ A vallásos elbizakodottság, amely sokszor az igaznak vélt hit göggyével párosul, mindig Istenre hivatkozik, az ő nevével szájában emeli magát a többi ember fölé.

Jézus ezt határozottan visszautasította, mint megengedhetlent és türheterlent. O arra tanított és adott példát, hogy „aki naggyá akar lenni köztetek az legyen szolgátok... Mint ahogy az Emberfia sem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon...“ (Mt 20, 26—28).

A megszólás, mások ítéletése, becsmérlése, rágalmazása vétkeiben nem az a döntő, hogy vajon van-e valami igazság ebben az ítéletben, hanem a magatartás irányulása, a felülről letele irányuló mozdulat, és magunk mindenki fölé helyezése. Emberi mérték szerint a farizeus talán joggal tarthatta magát különbnek a vámszedőnél, akit hontitarsai megvetettek, mert az elnyomó római hatalom szolgálatában állott. Nagy tevedése azonban az volt, hogy Isten színe előtt is érvényesíteni akarta igaz voltát. Pedig Isten csak azokat magasztalja fel, akik megalázzák magukat. Jobban oda kellene figyelnünk erre a jézusi figyelmeztetésre.

Jakab úgy látja, hogy aki embertársa, felebarátja ellen szól, őt rágalmazza és megítéli, valójában a törvény ellen szól, a törvényt ítéli meg. Isten törvényere kell itt gondolnunk, amelynek tükrében mindannyian egyképpen és egyforma ervényességgel gyarló emberek vagyunk. Aki magát telebarátja fölé helyezi, az semmibe veszi Isten törvényének egyetemes érvényét, s valójában föléje helyezi magát annak is, aki a törvényt adta, Istennek. „Ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek! Mert amilyen ítélettel ítéltetek, olyannal ítéltettek; es amilyen mértékkel mértetek, nektek is olyannal mérnek. Miért nézed a szálkát atyádfia szemében, a magad szemében pedig miért nem veszed észre még a gerendát sem?“ (Mt 7,1—3). Isten aza mind az egyéni, mind a közösségi élet és erkölcs normáit, s ő kéri azokat számon.

„Ki vagy te?“ kérdezi Jakab, s nemcsak a levelét olvasó kortárstól, hanem tőlünk is, személyesen nekünk szegezve a kérdést. Minek véljük magunkat, hogy elbizakodottságunkban, és igazságunk göggyében a magunk számára igényeljük mások megítélésének jogát. Megdöbbenő és magunkra eszméltető Jézus hasonlata a szálkáról és a gerendáról. Istent nem tudjuk megtéveszteni és becsapni.

Az ilyen magatartás forrása itt is, mint olyan sok más esetben, a szeretet hiánya. A szeretet ugyanis „türelmes, jóságos; a szeretet nem irigykedik, nem kérkedik, nem fuvalkodik fel. Nem viselkedik bántóan... nem rója fel a gonoszt. A szeretet mindent elfedez“ (1 Kor 13, 4—7). A szeretet himnuszának e néhány mondata pozitív ellenpéldája a Jakab által kifogásolt magatartásnak. Mindenekelőtt tehát szeretetünket kell mérlegre tennünk, s annak őszinte kiértékelésében kell keresnünk egy új együttélési magatartásforma lehetőségét. Az az ember, aki a törvényt bírálja, valójában Isten vallás-erkölcsi világrendjével száll szembe. Kétségbe vonja azt, hogy Istennek van igaza, és elfelejti, hogy Isten nemcsak szeretet, de ő maga az igazság is.

Végül az ilyen ember elfelejti azt is, hogy mindnyájan útítársak vagyunk, útban a jóságos, de igazságos Isten felé. Már csak ezért is azon kellene lennünk, hogy egymással ne perlekedjünk, egymást ne vádoljunk, hanem mielőbb béküljünk meg egymással, míg az úton vagyunk. Istenre találni s vele a szeretet közösségében élni, csak megbékélt szívű ember

tud. És végső soron ez a feltétele és biztosítéka is egyben, a mi testvéri együttélésünknek is.

Az egymás megszólásának, az ítéletésnek és rágalmazásnak vétke különösen akkor fenyegeti az életet, egyéni és közösségi vetületében egyaránt, amikor a történelem fordulópontjához érkezik. Mi most ilyen korban élünk. Az új mindenképpen érvényesülést, kibontakozást igényel, és meg is van hozzá minden joga. De nem szabad elragadtatnunk magunkat felebarátaink megítélésében, abban, hogy ki lehet méltó hordozója és letéteményese egy igazabb jövőnek. A történelem egyedüli ura Isten, s az ő vallás-erkölcsi világrendje az az alap, amelyre fel lehet és fel kell építeni egy biztonságos, szabad, demokratikus társadalmat és boldog egyéni életet. De ehhez mindenekelőtt szerető szívű, békés lelkületű emberekre van szükség, akik ítélezés helyett, szolgálni akarnak és tudnak egymásnak.

„Ki vagy te?“ feszül nekünk Jakab kérdése a bőjti önvizsgálat ez időszakában. Próbáljunk őszintén válaszolni, hogy becsülettel megállhassunk Isten és ember előtt. Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN S.

TESTVÉRNEK LENNI A KÖZÖS EURÓPAI HÁZBAN*

Róm 12,15

Az emberiség szellemtörténetének csúcsa és kétségtelenül legmagasabb pillanata, midőn Isten teremtett világában először megfogalmazódik, — hogy minden korok ember-lelkébe belecsendüljön — a jézusi örömmüzenet. Ennek az örömmüzenetnek a lényege, hogy *egy* az Isten, aki szeretet, aki kivétel nélkül minden ember-teremtényét — gondviselő Atyaként — gyermekeként szereti. Ha pedig egy Atyának vagyunk a gyermekei mind, akkor mi mindnyájan *testvérek* vagyunk!

Pál apostol a gyakorlati keresztény életvitel tanítója így fogalmazza meg az embertestvériség — ember és ember között minden válaszfalat ledönteni hivatott — nagy eszméjét: „...mindnyájan Isten fiai vagytok... tehát nincs többé sem zsidó, sem görög, nincs sem szolga, sem szabad, nincs sem férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok...“ (Gal 3,26—28). Embert az embertől nem szabadna elválassza senki és semmi. Ha az élet mégis szakadékokat nyit, öröket vet közénk, vagy elválasztó korlátokat és falakat emel, akkor nekünk szeretettel kell a szakadékok fölött hidakat emelni, szeretettel kell a korlátokat és válaszfal-

* Elhangzott január 16-án este, az okiándi unitárius templomban tartott ökumenikus istentiszteleten, francia testvéreink részvételével.

lakat lebontani. Erre tanít Jézus: „Szeresd felebaratodat, mint önmagadat”. Így valósul meg az embertestveriség gyonyoru eszmenye!

„— Ha valóban testveremül fogadlak, na valóban egyik vagyunk, akkor bizonyos: ami teged bant — az nekem is fájdalmat okoz; / na engem ütnek — az neked is kínokat szerez; / na te sírsz — nekem is könnyekkel telik meg a szemem; / ha örömtől ragyog a szemed es boldog vagy — en is / veled örvendek, s a boldogság meze csoraiul szivemre!”

Egyutterzünk. S ez így természetes. Hisz testverek vagyunk. Testverként osztozunk egymás örömeiben, bánatában.

Ezt — igaz testvérré levesünk követelményét — fogalmazta meg Pál apostol beszédem alapgondolatában: „Oruljetek az örulökkel es sírjátok a sírókkal.” Egy olyan világban hangzott fel ez az örömuzenet, amelyet a legtöböröbben talán az egyik francia gondolkodóval jellemezzetünk: Az emberek egyenlöknek szüetnek, de masnap már neni azok. A rajó igazság az, hogy az emberiség törteneimnek csak kimondottan kiveteies szép alkaimában tudta megeini, megvalosítani, fölragyogtatni az embertestveriség eszmenyet. De az minden körümenyek között, megiscsak a muveit világ es európaisagunk alappillere volt es maradt! Szelleme újra meg újra feltört a melysegek köi, anova az ember veres-naborus törteneime során, vagy elembertelenítö tarsadalmi rendszereivel tasztotta. Megmutatta magát az elmúlt évben — 1989-ben éppen 200. évfordulójat ünneplö francia forradalom jelszavaiban: „Szabadság, Testveriség, egyenlöksege”; megszólalt messzehangzön a tarsadalmi igazságtalanságokat es egyenlöktségeket már a '80-as évek kezdeten bátran bíráló lengyel Lech Walesa hangjában: „Nem baj, ha fekete a kenyér, de akkor mindenki azt egyen! Kicsendült az ugyancsak kortárs gondolkodó es emberjogi narcos, a csehszlovak Vaclav Havel hitéböl: „Az igazságnak es szeretetnek gyözedelmeskednie kell a hazugság es gyölölet fölött!” Es vegül gyonyoruseges szepen megtestesült itt is, azokban a valóban törteneimi napokban, amelyekben először temesvari emberek nyújtottak egymasnak testverkezet, hogy elő-vedölánccal vegyék körül Tokes Laszlót (dec. 15), — a zsarnoki jogtiprással, a legelvaultabb „sztalinista lázalom” megszállottságával es rombolás-szomjával bátran szembeszáló reormatus felkeszt, — hogy aztán ez legyen a gyűjtö-szikraja annak a forradalomnak, amely — vér, életaldozat es halál árán kínok es könnyek között — nemcsak meghozta a szabadságot, de milliókat fogott testvéri egységbe!

Mi történt? A kortárs magyar bölcselö szavaival: „Ha egy kis nép kihúzza magát, az nagy nép” (Konrad György). Ez történt velünk 1989. decembereiben. Es itt — ezekben az ünnepléses percekben — hadd valljam meg nektek, hogy a legmegfelelőbb, legszentebbnek érzett élményeim voltak azok a tapasztalások, amelyekben az evangéliumi embertestveriség eszmenyi szépségü megvallásait élhettem át, tapasztalhattam meg! Azt, amidön milliók nyújtanak egymasnak testverkezet; azt midön ledolnek sorra az addig elvalasztö korlátok es falak; azt midön milliók sírnak a sírókkal es milliók örülnek az örvendökkel! Es nemcsak mi éreztünk együtt ebben a megszenvedett országban, de hálaadön es köszönettel mondhatjuk el, hogy — ránkfigyelt, velünk együtt érzett, velünk sírt es velünk örült, testvérevé fogadott — szinte az egész világ! Hálaival mondunk köszönetet ismert es ismeretlen testvéreinknek, akik:

— rombolásra ítelt falvainkat testvérfalvakká fogadták;

— akik a világtörténelem első, televízió is közvetített forradalmát éjjel és nappal figyelemmel követték és velünk sírtak, velünk örültek;
— akik levélben, lapon, távirattal vagy telefonon megkerestek minket, hogy biztosítsanak: velünk éreznek, értünk imádkoznak, sírnak és örülnek velünk együtt;

— akik fáradságot, kockázatot és veszélyt föl sem véve, testvéri együttérzésük és segíteni akarásuk segélyrakományaival vágtak neki az útnak, hogy eljőjenek hozzánk, testvérkezet nyújtva a szükség, a baj idején;

— azoknak a millióknak, akik testvéri együttérzésük és áldozatot vállalni kész szeretetük jeleként ajándékokat küldtek, vért, kötszert, gyógyszert, élelmet és ruhát és még megszámlálhatatlanul sok mindent, mert a szükségnek ezer arca van, és mennyien: magyarok, románok, németek és franciák, belgák, dánok, hollandok és svájciak, csehek és jugoszlávok, svédek és olaszok... katolikusok és protestánsok... Egytől egyig mintegy jelképezve, hogy egy európai méretű közös háznak vagyunk igazi testvériségben élni akaró lakói. Olyanok, akik egyik a szeretetben, akik sírni tudnak a sírókkal és örülnek az örülőkkel! És ez: gyönyörű! Ez szép és boldogító! Mert — jézusi.

Végül Tökés László szavaira utalva arra szeretnélek emlékeztetni: „A látványos forradalom — véget ért“. Most el kell kezdődnie egy csendes, belső forradalomnak, amelyben minékünk, mindannyiunknak meg kell őriznünk, szívünk minden szeretetmelegével újra meg újra kell táplálnunk, szeretetünk szavaival és cselekedeteivel szüntelen kell erősítenünk ezt a gyönyörű embertestvériséget, ezt a közös európai házhoz való tartozást. Soha többé el ne téphessen senki és semmi egymástól. Soha többé ne emelhesen semmilyen ármány és hatalom közénk korlátokat, elválasztó falakat, vasfüggönyöket és falakat. Maradjunk igaz testvérek tehát. Olyanok, amilyenekké ezekben a csodálatos napokban felnőttünk. Fogadjuk meg ezt, ezekben az ünnepélyes percekben, s további életünk legyen erről a leghűbb vallomás.

Ime, az Isten megsegített: elmúlt a sírásnak az ideje! Jöjjetek, nyújtunk testvérkezet — szeretetmeleget, ölelőt — francia testvéreinknek, akik velünk — sírókkal — sírtak. És most hívjuk őket testvérként: jöjjetek barátaink, mert eljött az örvendezés ideje. Örüljete hát az örülőkkel. Örvendjünk együtt. „Mert ez az a nap, amelyet az Úr rendelt, hogy örvendezzünk ezen!“ Ámen.

HÓVATARTOZÁSUNK JEGYEI

Mt 26,69—74/a
ApCsel 4,13

Az ember mindig tartozik valahova, s ez rányomja bélyegét sok esetben, sorsdöntően meghatározza életét.

Nem tehet róla: magyarnak születtem. Magyar a szívem, a lelkem, az öntudatom, s a vér, mely ereimben csörgedez; magyar az édes anyanyelvem, mint tanúsítja a szó, melyet kiejt a szám. Hovatartozásomról

áruikodik az öltözet, melyet viselek, a mindennapi táplálékomat nyújtó konyhának izei, s a dal vagy nota, mely lelkemből fakad. Hordozom hovatartozásom jegyeit.

A gyermek — a családhoz tartozik. A család rányomja bélyegét, a leggyakoribb esetben életreszólóan meghatározza „milyenségét”. Joggal mondjuk: Mutasd a gyermeked, s megmondom ki vagy, milyen szülő vagy? A gyermek is magán viseli, hordozza hovatartozásának jegyeit.

A család hatásköréből kikerülő tanuló ifjút az iskola, pontosabban neveioi alakítják, formálják tovább. Kölcsönhatásban azzal a környezettel, amelyben az ifjú él. Magától értetődően: az ifjú is magán viseli — az iskola, a nevelők, a környezet, egyszóval hovatartozásának jegyeit.

Nem kivétel a felnőtt ember sem; őt eszményei és környezete alakítja a kölcsönhatásban, s elkerülhetetlenül reanyomják bélyegüket, Megjelölik és meghatározzák.

Igy hordozzuk mindenkoron, akarva és akaratlan, hovatartozásunk jegyeit, jeleit.

Az imént felolvasott bibliai részekből nem egyedülálló eseményről szerzünk tudomást. Az Újszövetség nem csak a konkrét, egyes esetek megemítésével, de általánosan is arról tanúskodik, hogy emberek sokasága került Jézus hatása alá. Megpedig — a legtobbjuk — oly módon, hogy ez életreszólóan meghatározta őket, hovatartozásukat. Vagyis: felismertetővé tette minden körülmények között, hogy ők Jézussal voltak, Jézushoz tartoztak. Az egyik klasszikus es elég gyakran idézett példája ennek: Péter esete. A tanítványa, aki szorult, nehéz helyzetben háromszor is megtagadja Jézust. De mily hangsúlyos helyzet, barmennyire is iparkodik Péter, börtét menteni akaró szavakkal, hogy megtagadja Jézust, vagyis letagadja hovatartozását: ez mégsem sikerül neki. Annyira és oly mértékben Jézus hatása alá került már, hogy egyszerűen meddő és sikertelen marad igyekezete, minden tiltakozása, tagadása, esküdzése. Lépten-nyomon fejsmerik: Te is Jézussal voltál! Te is Jézushoz tartozol! Viselkedésed, öltözeted és beszéded, mind-mind erről tanúskodnak. Vagy inkább: árulkodnak! Más életnelyzetben ugyan, de teljesen azonos módon ismerik fel a Jézushoz-tartozás jegyeit, az apostoiokká érett első tanítványokon, a jeruzsálemi nagytanács tagjai is. Az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv így tanúskodik erről: „Fel is ismerték őket, hogy Jézussal voltak.” — Magukon viseltek a Jézushoz való tartozásuk jegyeit, hovatartozásuk jeleit.

Ravasz László írta valahol, hogy az úrvacsora az a szertartás, amely által felismerhetővé válik Jézushoz való tartozásunk. Ha valamilyen csoda révén lehetővé válna, hogy Jézus, vagy valamelyik az első tanítványok közül megjelenjen közöttünk, belépjen az úrvacsorával élők közösségébe, akkor azonnal megértene mindent. Mindent! Mert teljességgel ismeretlen — idegen és érthetetlen — volna a kor, a hely, a nyelv, a zsol-tár... és mégis nyomban felismerne. Felismerné bennünk a kései tanítványok testveri közösségét. Azt a közösséget, amelynek tagjai magukon viselik hovatartozásuk, Jézushoz tartozásuk, jegyeit.

Meggyőződéssel vallom, hogy Jézusnak épp ez volt a szándéka, s épp ez a célja az úrvacsorának is: olyan testvéri életközösséget teremteni, melynek jegyei Jézushoz tartozásunkról vallanak. Vagyis az úrvacsorában való részesedés által Jézus azt akarja, hogy kerüljünk a hatása alá, s rajtunk is kirajzolódjanak és felismerhetővé legyenek hozzátartozásunk jegyei. Természetesen nem csak itt a templomban. Nem csak az

életnek kivételes, vagy ünnepi alkalmaikor, hanem mindenhol és mindenkor. Ismerjenek fel minket is, minden élethelyzetben, mint Pétert, mint a többi tanítványokat, hogy mi is Jézushoz tartozunk, az Ő tanítványai vagyunk. Váljanak felismerhetővé hovatartozásunk jegyei mindenki számára, mind szavainkból, mind cselekedeteinkből, egész életünk-ből. Legyen világosan érthető mindenki számára, hogy mi életreszólóan Jézus hatása alá kerültünk: jó testvérekként élünk, jót akarunk: egymásnak megbocsátunk; hitben és reményben élünk és mindenekfelett szeretünk. Így rajzolódik ki rajtunk — és válik felismerhetővé hovatartozásunk jegyeként — a jézusi ember képe.

A görög bölcsről, Platonról olvasom, hogy: „Bába akart lenni az új ember születésénél.“ Ez a fennállásának századik évfordulójára ünnep-lőbe öltöztetett, szép templom*, benne szolgáló, evangéliumot hirdető és úrvacsorát osztó lelkészei révén: ugyancsak ezt munkálja. „Bábája“, világra segítője akar lenni az új embernek, aki Jézushoz tartozik. Világra-segítője benned, bennem, mindnyájunkban, akik ez ünnepi alkalommal is körülvesszük az emlékezés asztalát, hogy áhítatos lélekkel figyelme-zünk örökszép üzenetére, hívására, s aztán útravalóként magunkhoz ve-gyünk áldott táplálékát, a kenyeret és bort. Közben pedig személy sze-rint minket keres és szólít meg ez a csöndes kérdés: Testvérem, te Kihez tartozol? Ekkor majd válaszoljunk szívünk szavával, mint minden idők igaz tanítványai: Uram, kihez is mehetnék? Nálad van az örökéletnek beszéde. Így hát: kenyér és bor, test és vér egységében, testestől-lelkes-től Tied vagyok, Hozzád tartozom. Életünk maga legyen erről a legszen-tebb vallomás. Amen.

SZABÓ DEZSŐ

HÚSVÉTHOZ VEZETŐ ÚTON

Lk 19,39—42

Húsvéthoz vezető út áldott időszaka a nagybőjt. E napokban foko-zottabban mint máskor Jézussal vagyunk. Tanítványaiként követjük, kísérfük, hallgatjuk szavát. Vele vagyunk a hosszú úton Jeruzsálem felé. Minden szó, minden esemény különleges jelentőséget nyer.

A mai vasárnap evangéliumi történetéből két mozzanatot emelünk ki. Az első, hogy tanítványait szavuk, bizonyoságtételük elhallgattatására szólítják fel. A második, hogy meglátva a várost könnyekre fakad, „sír azon“, síratja nem a múltat, hanem a jövőt.

A hallgatást kérő, parancsoló felszólításra, a kísértőt elutasító hittel, az örök reménység bizonyosságával válaszol: „mondom néktek, ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak kiáltani.“ Úgy miként Jákób Béthelben

* Homoródszentmárton

emelt oszlopa Isten örök jelenlétét, irgalmát, gondviselését hirdeti, vagy a siratófal Salamon templomának dicsőségét, nagyságát. A városért való sírás a hiába való munkának, a tehetetlenségnek, a pillanatnyi csüggedésnek megnyilatkozása. Még visszacseng a tanítványok lelkében szava: „Jeruzsálem, Jeruzsálem! Ki megölöd a prófétákat és megkövezed azokat, akik tehozzád küldettek, hánvszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat, miképpen a tyúk egybegyűjti kis csirkéit szárnya alá: és te nem akartad. Imé, pusztán hagyatik nektek a ti házatok.“ (Mt 23, 37 — 38).

Évről-évre életünk folyamán itt kerülünk oly közel Jézushoz, emberi megértéssel, miként Ő kerül közel hozzánk a Getsemáné kerti gyöt-rődésben, vagy a golgotai kereszt kínszenvedésében.

Évről évre elindulunk, megyünk húsvét felé. Igaz az ünnepe is ön hoz-zánk Készülünk imádsággal, bójttal, önvizsgálattal. Készülünk életet váró hittel, múlt, jelen, jövőbe nézéssel, az evangélium világának meg-újuló, életet adó reménvével. Mivel tudjuk a halál felett diadalmaskodó élet ünnepe jön. Jelenből a múltba nézünk és végig folyik arcunkon a könny, mert nem tudtuk meglátni, megvalósítani azt, ami a békesség-ünkre való.

Ránk szóltak, tanácsolták, hogy hallgassunk, s hallgattunk. Gyönöék voltunk, megalkuvók, sokszor reményt vesztett csüggedők. Elengedtük Isten kezét, el-el felejtettük, hogyha mi bűnös ember létünkre szeretiük gyermekeinket, mennivel inkább szeret Ő minket. Hallgattunk, pedig szemünk láttára tűntek el, semmisültek meg beszédre váró köveink. Csak egyetlen kösziklánk maradt, egy örök igazságunk, a lélek titkos kamrá-ába zárt vallásos hitünk, Isten, a mi gvőzhetetlen várunk.

Es sírtunk, sírunk nyíltan vagy titokban, mert minden igazságunk mellett meghazudtolnak, minden jóratörekvő szándékunk süket fülekre talál s a tehetetlenség konok falán zúzzuk véresre fejünk. A félelem könnyei ezek s az aggodalomé — miként Jézus, ki a várost nézte s látta annak sorsát, mi gyermekeinket, a holnapot, a jövőndőt nézzük, azért sírunk.

Személy szerint hozzám, hozzád szól Jézus ma: Lássuk meg, ami békességünkre való, ami rejtve volt szemeink elől. Békességünk, boldog-ságunk, üdvösségünk útja:

A beszéd. Keressük és mondjuk ki mindenkor, mindenben az igaz-ságot. Csak ez biztosíthatja szabadságunk. Igazság csak egy van s ez Is-tentől adatott. Ne rejsük véka alá a gyertya lángját, ne hagyjuk kialud-ni a tüzet, beszéljünk halkán vagy hangosan, alkalmas vagy alkalmat-lan időben. Az igazság nem korok és emberek véleménye, alkotása, ha-nem Istentől származó valóság, amit kívágni, összetörni, eltüntetni, meg-semmisíteni nem lehet.

A hűség. Ragaszkodni tántoríthatatlanul értékeinkhez, Istentől ka-pott, őseinktől örökölt hitünkhöz. Jézus tanításához. Minden gondolat-ban, tettben az egyetlen törvényhez, a szeretethez. Szeressük Istent tel-jes szívből, lélekből, elméből, erőből. Szeressük az embert, a felebarátot mint önmagunk. Ebből fakadóan szeressük az anyai szót, mellyel beszél-ni tudunk, a földet, amelyen bölcsőnk ringott, s mely egykor hantjával eltakar, a világot melyben élünk s megvalósítani kell küldetésünk, a né-peket, azok szívében másként megnyilatkozó vallásokat, hiteket, szeres-sük az egységet, hisz mind egy Atyának vagyunk gyermekei.

Múltbanézó bűnbánattal, jövőbe tekintő reménységgel lelkünkben végzett nagytakarítással készülünk, várjuk, fogadjuk Jézust, s mi töröljük le szeméről sírása könnycseppjét azzal, hogy megnyitak a mi szemünk, megláttuk, megtaláltuk a békesség útját, azon járunk, hogy virágot fakaszt, gyümölcsöt terem bennünk és általunk áldozata. Ámen.

BIBLIAI FOGALMAK

ANYA — APA

- 2Móz 20,12 Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élhess azon a földön, amelyet Istened, az Úr ad neked!
- Péld 19,26 Szégyellni való és gyalázatos az a fiú, aki bántalmazza apját vagy elkergeti anyját.
- Péld 20,20 Aki apját vagy anyját átkozza, annak mécsese a legnagyobb sötétben alszik ki.
- Péld 28,24 Aki meglopja apját és anyját, és azt gondolja hogy az nem bűn, cimbora az a gonosztevővel.
- Péld 31,10. Derék asszonyt kicsoda találhat? Értéke sokkal drágább az 27,28a igazgyöngynél. Úgyel házanépe dolgaira, nem kenyere a semmittevés. Fölkelnek előtte fiai, és boldognak mondják.
- Péld 1,8 Hallgass, fiam, apád intésére, és ne hagyd el anyád tanítását.
- Ezs 49,15 Megfelelkezik-e csecsemőjéről az anya, nem könyörül-e méhe gyermekén? ... én nem feledkezem meg rólad!
- Ezs 66,13 Ahogyan az anya vigasztalja fiát, úgy vigasztallak én titeket.
- Mt 10,37 Aki jobban szereti apját vagy anyját, mint engem, az nem méltó hozzám.
- Mt 12,50 Mert, aki teljesíti az én mennyei Atyám akaratát, az az én testvérem és az én anyám.
- Jn 19,27 Ezután így szólt a tanítványhoz: Ime, a te anyád!

GYERMEK

- Zsolt 127,3 Bizony az Úr ajándéka a gyermek, az anyaméhi gyümölcse jutalom.
- 1Sám 1,27 Ezért a gyermekért imádkoztam, és az Úr teljesítette kérésemet, amit kértem tőle.

- 5Móz 31,13 Fiaik és akik még nem ismerik, hallgassák meg, és tanulják meg, hogy féljék Istenüket, az Urat mindenkor.
- Péld 22,6 Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon, még ha megöregszik, akkor sem tér el attól.
- Ef 6,4 Ti pedig atyák ne ingereljétek gyermekeiteket, hanem neveljétek az Úr tanítása szerint fegyelemmel és intéssel.
- Lk 18,17 Bizony, mondom néktek, aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint egy kisgyermek, semmiképpen sem jut be abba.
- Mt 21,16b Gyermekek és csecsemők szájából szereztél magadnak dicséretet.
- Mk 10,14 Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket és ne tiltsátok el tőlem őket, mert ilyeneké az Isten országa
- Kol 3,20 Ti gyermekek, engedelmeskedjétek szüleiteknek minden tekintetben, mert ez kedves az Úrnak.
- Zsid 12,9 Testi atyáink fenyítették minket, és tiszteletben tartottuk őket, nem kell-e sokkal inkább engedelmeskednünk a lelkek Atyjának, hogy éljünk?
- Róm 8,14 Akiket pedig Isten lelke vezérel, azok Isten fiai.
- Róm 8,16 Maga a lélek tesz bizonyosságot lelkünkkel együtt arról, hogy valóban Isten gyermekei vagyunk.
- 1Jn 3,1 Lássátok, milyen nagy szeretetet tanúsított irántunk az Atya: Isten gyermekeinek neveznek minket, és azok is vagyunk.
- Jn 12,36 Hígyetek a világosságban, hogy a világosság fiai legyetek!
- Ef 5,1a Legyetek tehát Isten követői, mint szeretett gyermekei, és járjatok szeretetben.
- Mt 5,9 Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Minekünk, kik a keresztény nevet viseljük, Krisztusunktól és az ő tanításától kell függünk. (Dávid Ferenc).

*

Az igazságosság könyörületesség nélkül — embertelenség. (Aquinói Tamás).

*

Nem elégszünk meg azzal az étellel, amely bennünk, saját lényünkben folyik: embertársaink gondolatában képzelt életet igyekszünk élni és ennek érdekében látszani akarunk valaminek. Szünet nélkül azon munkálkodunk, hogy képzeleti lényünket szépítsük és megtartsuk, s közben elhanyagoljuk az igazit. (Pascal).

*

Hogy megtudjam, igazában az emberek hogyan gondolkoztak, nem arra kellett ügyelnem, hogy miket mondanak, hanem arra, hogy miként cselekednek. (Descartes).

*

A barátság alapja az erény, amelynek megőrzéséhez semmi sem szükséges a kölcsönös szereteten kívül. (Petrarca).

*

Lángolni és mindég jobban, mindég tisztábban lángolni kell az embernek, hogy rendeltetéséhez képest nagyot és szépet művelhessen. (Kölcssey Ferenc).

*

Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan. (Antoine de Saint-Exupéry).

*

Nem törölhetünk ki senkit szívünkben anélkül, hogy helyén, hol neve állott, egy sötét folt, nem maradna vissza. (Eötvös József).

*

A tudás mérhetetlen fáradozások útján szereshető meg. (Erasmus).

*

A lélek tökélyét vagy tökéletlenségét nem nyilvánulásának módja, s nem az dönti el, hogy miképpen szól vagy ír, hanem, hogy hogyan cselekszik és hogyan él. (Széchenyi István).

*

Gondolj merészet és nagyot, / és tedd rá életedet: / Nincs veszve bármi sors alatt, / ki el nem csüggedett. (Vörösmarty Mihály).

*

Mint a növény a földön, úgy nyugszik az ember Isten kebelén, kigyógyhatatlan kút táplálja életét. (Emerson).

*

Legyen hát célod: Istennek dicsőség, Magadnak munka. Az egyén szabad: / Ervényre hozni mind, mi benne van, / Csak egy parancs kötvén le: szeretet. (Madách Imre).

*

Isten! / Kis gyermekek jóságos Istene! / Adj nekem tiszta-kék gyermek-szemet, / mellem medrébe mozdulatlan lélek-tavat, / hogy nyugodtan ülhessek ki a ház elé / s a Végzet sötét odúja előtt / úgy érezzem magamat, mint a gyermekek. (Dsidá Jenő).

*

Szilárd meggyőződésem, hogy az igazság, a szeretet, a szelídség, a jóság és a békeszeretet a legfőbb hatalom. Övék lesz a világ, ha elég sok ember elég erővel és állhatatosan, a maga tisztaságában gondolja és éli át a szeretet, az igazság és a békeszeretet eszméit. (Schweitzer Albert).

*

Minden modern természettudósnak meg kell barátkoznia a vallásos istenhívó gondolattal, mert lehetetlennek kell tartani azt, hogy azokat a finom összefüggéseket és kapcsolatokat, amiket lát a természetben, hogy azt valaki előbb ne tervezte, ne gondolta volna el. (Einstein Albert).

*

Mert a világ siet, s most kerül dülőre: / Erdemesek vagyunk életre s jövőre? (Ady Endre).

*

Ma harc az igazaknak rendje / S az igazak harcának győzelem a rendje. (József Attila).

*

Adjon az Isten / fényeket, / temetők helyett / életet — / nekem a kérés / nagy szégyen, / adjon úgy is, ha / nem kérem. (Nagy László).

*

Szereti a világ, ha újraköltik: / hisz objektív valósággá válik az / újraköltés is —: / így lesz a világ halhatatlan. / Mit számít a Te, az Ő, az én halhatatlanságom — / egyedül küzdelmünk számít az egyetemes megmaradásért. (Szilágyi Domokos).

*

...templomtalanul, palásttalanul / s vívódva folyton, mit hoz ránk az ég / kell osztanom úrvacsorát s ígét! (Illyés Gyula).

*

Az én szentjeim azok, akik elhaltak a szabadság hirdetésében, a nép jogainak védelmében. (Orbán Balázs).

*

Egyházi Képviselő Tanács

február 22-én tartotta I. évnegyedi rendes ülését. A Tanács megtárgyalta az 1989. november 25. és 1990. február 20. közötti időszakban előnként elintézett fontosabb közigazgatási és gazdasági ügyekről szóló jelentést, a Missziói, Valláserkölcsei Nevelési Bizottság és a Nyugdíj- és Segélypénztár Vezető Tanácsának jegyzőkönyveit. Megtárgyalásra kerültek még a következő ügyek: a történelmi magyar egyházak Szándéknyilatkozata, az egyházi tevékenység munkaterve a megváltozott viszonyok között, az Egyházi Biztosítási Alap szabályzatának életbeléptetése, valamint az amerikai és kanadai unitárius univerzalista egyház küldöttségének januári látogatásáról szóló jelentés.

Lelkészi értekezletek

Az I. évnegyedi lelkeszi értekezleteket március 6—16. között tartották meg. Az értekező tárgyat képezte: dr. Erdő János főjegyző: „A család alapja a házasság” és dr. Szabó Árpád teológiai tanár: „Teilhard de Chardin teológiai felfogása”. A lelkeszi értekezleteken megtárgyalták a Missziói Bizottság jelentését az egyház 1988. évi szolgálatáról.

A lelkeszi értekezletek alkalmával tartott istentiszteleten szószéki szolgálatot végeztek Sándor Bálint (Jn 14,6) a kolozsvári 2. számú egyházközségben, Kiss Károly (Lk 15,11—32) a marosvásárhelyi Kászoni József (Lk 16,13) a székelyudvarhelyi és Gál Jenő (Jn 16,32) a sepsiszentgyörgyi egyházközségben.

Az értekezleteken egyházi központunkat dr. Erdő János és Farkas Dénes képviselték.

Lelkésznevelés

A Teológiai Intézetben az 1989—1990. tanév I. félévi vizsgáit január 4—február 3. között tartották meg.

A csendes napok hiterősítő előadásait február 7—8 napjain tartották. Az unitárius hallgatók részére Csongvai Attila szentgericei lelkes „Védekezés a szekták ellen” és Kovács István S. homoródújfalvi lelkes

„Szószéki szolgálatunk hitvédelmi jellege“ címen tartottak előadást. Mindkét lelkész bibliamagyarázattal egybekötött áhítatot is tartott. Az intézeti közös előadást Kiss Béla kolozsvári evangélikus lelkész tartotta: „Vallás és babona“ címen.

Az 1989. december 22-vel bekövetkezett változások lehetővé tették, hogy egyházi főhatóságunk az 1989—1990 tanévre az I. évfolyamára három teológiai hallgató felvételét engedélyezze: Kiss László, Kozma Albert és Mezei Csaba fiait.

Hiterősítő istentiszteletek

Január—február hónapban az egyházközségekben megtartották az újról hiterősítő istentiszteleteket; központi témájuk: Az imádkozás, mint a lélek megtisztulása, megerősödése és az ember beszéde Istennel, Mt 6,5—13 alapján.

Személyi változások

Dr. Szász Dénes székelyudvarhelyi lelkész február 28-án, 48 évi szolgálat után, nyugalomba vonult. 1918. október 29-én született Medeséren; teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte, 1943-ban szerzett lelkészsképesítést. 1942—1945 között Szászrégenben mint szórványgondozó segédlelkész működött, rövid ideig Kolozsváron hitoktató lelkész, majd 1946—1955 között a gagyi, 1955-től nyugalomba vonulásáig a székelyudvarhelyi egyházközségben működött mint rendes lelkész. Az 1957—1972. években előbb a székelyudvarhelyi, majd a székelykeresztúr—udvarhelyi egyházkör esperese volt. Egyházépítő tevékenységéért az E. K. Tanács köszönetét nyilvánította.

Dimény András vargyasi lelkész március 31-én, 49 évi szolgálat után nyugalomba vonult. 1917. október 1-én született Vargyason. Teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte: 1942-ben lelkészsképesítést szerzett. 1942-től 1945-ig Korondon mint hitoktató segédlelkész, 1945-től nyugalombavonulásáig a vargyasi egyházközségben szolgált rendes lelkészi minőségben. Lelkiismeretes gyülekezeti szolgálatáért egyházi főhatóság köszönetet mondott.

■ **Egyházi Képviselő Tanács** március 22-én körlevelet adott ki az egyházközségeknek az alábbiak szerint:

„Az Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa 1990. február 22-i ülésén, tekintettel az 1989. december 22-én bekövetkezett változásokra, következő intézkedéseket határozta el:

1. Az Egyházi Képviselő Tanács az 1948 óta behozott, a vallás-erkölcsi nevelést korlátozó rendelkezéseket hatályon kívül helyezi és elrendeli, hogy lelkész fiait a vallás-erkölcsi nevelést a helyi adottságok szerint iskolákban vagy az egyházközség helyiségeiben rendszeresen és hatékonyan végezzék.

2. E. K. Tanács életrehívja az 1948-ban megszüntetett egyházi egyesületeket a következők szerint:

a) Dávid Ferenc Egylet — Felhívja az egyházközségeket, hogy a helyi lehetőségek figyelembe vételével szervezzék újjá a Dávid Ferenc Egyletet és működését indítsák be. A D.F.E. központi szerveinek megalapítására dr. Kovács Lajos püspök afiát kéri fel.

b) Unitárius Nőszövetség — Az egyházközségekben a lehetőségek szerint alakítsák meg és működését kezdjék meg. Az E. K. Tanács a Nőszövetség központi szerveinek megalapítására Zsakó Erzsébet főtanácsi tagot kéri fel.

c) Unitárius Ifjúsági Egylet — E. K. Tanács központi szervek megalapítására Kovács István sepsiszentkirályi lelkészt kéri fel.

d) Unitárius Irodalmi Társaság — E. K. Tanács az újjászervezéssel megbízza az Elnökséget.

3. E. K. Tanács szükségesnek tartja a Dávid Ferenc Egylet kiadásában újra megjelentetni az Unitárius Közlönyt, melynek szerkesztésével, további intézkedésig, megbízza dr. Szabó Árpád teológiai tanár afiát.

■ *Dr. Kovács Lajos* január 1-én fogadást adott a püspöki lakáson. A fogadáson részt vettek az egyházi központ tisztviselői, teológiai tanárok, a kolozsvári egyházközségek lelkészei és hívei. Főpásztorunkat dr. Erdő János főjegyző üdvözölte, beszédében az elmúlt esztendő eredményeit foglalta egybe, majd a megváltozott körülményekre utalva, egyházunk jövőbeni terveit vázolta. Az üdvözletre püspök afia válaszolt.

■ Január 13—16. napjain az *észak-amerikai és kanadai unitárius univerzalista egyház küldöttsége* tett látogatást egyházunkban dr. William Schulz vezetésével. A küldöttség tagjai felkeresték az egyházi központot, majd a három kolozsvári egyházközségben tettek látogatást. Délután megbeszélés volt az E. K. Tanács termében és ezt követően sajtótájékoztató.

Január 14-én a küldöttség tagjai Torda és Marosvásárhely környéki egyházközségeket látogatták meg, amely alkalommal Tordán dr. Donald Sz. Harrington, Marosvásárhelyen és Szabédon, dr. William Schulz tartott istentiszteletet. Január 15-én meglátogatták a segesvári, újszékelyi, alsóboldogfalvi, székelykeresztúri, székelyudvarhelyi, siménfalvi és kórondi egyházközségeket.

■ *A Nemzeti Megmentési Front Tanácsa* január 18-án 67/1990 sz. Törvényerejű Rendeletével megszüntette a Vallásügyi Hivatalt és helyette létrehozta a Kultuszminisztériumot. Kultuszminiszternek Dr. Stoicescu Nicolae professzort nevezte ki.

■ *Dr. Stoicescu Nicolae* kultuszminiszter február 3-án látogatást tett dr. Kovács Lajos püspöknél.

■ *Dr. Kovács Lajos püspök* február 4-én a kolozsvári rádió magyar nyelvű adásában megtartotta az első unitárius rádió-istentiszteletet.

■ *Gálfi Gábor* budapesti egyházközség gondnoka és *Kelemen Miklós* a magyarországi unitárius egyház tanácsosa február 12.—13. napjain meglátogatták egyházi központunkat.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — képviselőjében február 13—14-én Lucie Meijer és Irmtrud Schmalenbach, február 15—19-én Klaus Glindemann és Elaine Gollwer látogatást tettek egyházi közpon-

tunkban és átadták értékes, nagyrészt irodai technikai adományukat. Klaus Glindemann és Elaine Gollwer február 16-án részt vettek a magyarszováti egyházköztség hitelesítő istentiszteletén. 17-én dr. Erdő János főjegyzővel meglátogatták a dicsőszentmártoni, küküllődombói, ádámosi és magyarsárosi egyházközsegeket. 18-án részt vettek kolozsvári belvárosi templom istentiszteletén.

■ *D. Albert Klein* nagyszebeni evangélikus püspök február 8-án elhunyt. Február 13-án temették; egyházunkat a temetésen dr. Kovács Lajos püspök képviselte.

■ *Az oxfordi Manchester College és a manchesteri Unitarian College* az 1990—1991. tanévre ösztöndíjat ajánlott fel egy-egy unitárius lelkész, ill. lelkészjelölt részére tanulmányai folytatása érdekében.

■ *Az Unitárius Nőszövetség kolozsvári tagozata* február 22-én megtartotta újraalakuló ülését. Tisztikara a következő: elnök Zsakó Erzsébet; alelnökök: Szabó Dezsőné, Benedek Ágostonné és Benedek Sándorné; titkár Zilahy Ferencné; pénztáros dr. Sándor Lászlóné; ellenőr Fülöp Tiborné. A Nőszövetség megkezdte működését az egyházi főhatóság által jóváhagyott alapszabály szerint.

Halottaink

Rázmán Attila főtanácsi tag és felesége, *Moldován Magdolna*, március 12-én autóbalesetben Magyarországon elhunyt. Március 23-án temették Kolozsváron, a Házsongárdi temetőben. A lelkészi szolgálatot dr. Kovács Lajos püspök végezte, a sírnál Szabó Dezső lelkész búcsúztatta.

Emlékük legyen áldott!

Dr. Herbert Haag: *Bibliai Lexikon. Apostoli Szentszék Könyvkiadója* Budapest, 1989. 1970 l.

A modern bibliakutatás eredményeit a tudomány iránt érdeklődők számára 1945 után két bibliai lexikon tette hozzáférhetővé: Hollandiában A. Van den Born *Bijbels Woordenboekja*, német nyelvterületen pedig: Herbert Haag, *Bibel Lexikonja*. A két szerző szorosán együttműködött; Van den Born készült el előbb, így Haag sok cikket készen kaphatott tőle.

Herbert Haag a tübingeni Katolikus Egyetem Teológiai Fakultásán az ószövetségi egzegézis professzoraként vállalta a lexikon szerkesztésének gondját. Több mint száz munkatárs segítségével 1951—1956 között füzetekben, majd egy kötetben adta ki bibliai lexikonát. A következő tíz évben átdolgozták és 1967-ben látott napvilágot a lexikon 2. kiadása, melyből a magyar fordítás készült.

A lexikont dr. Ruzsiczky Eva fordította; lektorálta: dr. Gál Ferenc; szerkesztették: dr. Viczián János, Putnokyné Ruzsonyi Piroska, Vándorné Talabér Klára; főszerkesztő: dr. Diós István.

A lexikon a Bibliában előforduló nevek, tárgyi és elvont fogalmak magyarozatát tartalmazza, a nemzetközi kutatások legújabb eredményei alapján. A 600 személy és 400 földrajzi név, az 1300 fogalmi szócikk olyan tartalmi mélységeket és összefüggéseket tár fel, amelyekre a Biblia pusztán olvasásával ilyen lexikális összefoglalás nélkül soha nem lehet rájönni. A tájékozódást 800 utalószó teszi könnyebbé.

A függelékben képek, ábrák és térképek forrásainak jegyzékét találjuk.

A könyv katolikus szellemben íródott, az 1973. évi katolikus bibliafordítás névátírását követi.

Herbert Haag bibliai lexikonja keresztények és nemkeresztények számára egyaránt segíteni fogja a Biblia világának megértését. (—).

David Robinson: *Apostle of Culture. Emerson as Preacher and Lecturer.* (A kultúra apostola. Emerson, mint prédikátor és előadó). University of Pennsylvania Press. Philadelphia, 1982. 205 l.

David Robinson munkája Ralph Waldó Emersonnak, az észak-amerikai unitarizmus egyik kiemelkedő személyisége teológiai munkásságának kritikai vizsgálatát nyújtja.

A munka három nagy fejezetre oszlik: Emerson, mint szónok; Emerson, mint eloadó; Az eloadótól az esszéig. A fejezeteken belül nyolc alfejezetben viagitja meg Emerson teológiai munkásságát. Kimutatja, hogy bár Emerson lelkeszi állásáról lemondott, sohasem szakított a teológiával, mindvégig szocsove maradt a szabadelvü teológianak, és egész életében az unitarius eszme hirdetője volt.

Előadói pályájának kozismert termékei az esszék, amelyeknek nemcsak kulturális vetületeit, hanem teológiai vonatkozásait is igyekszik a szerző nyomon követni.

Emerson teológiai alapállására nézve teista. Isten számára létező valóság, az élet, az erköcs forrása; Isten jelenvalóságát mindenütt tapasztalja: a természetben, a törtenelemben, a gondolatban és az ember bensőjében. Robinson igazolja, hogy Emerson bár teológiájában nyomon követendő egy bizonyos panteisztikus törekves, az mégsem felel meg a panteizmus teljes követelményeinek.

Emersonnak nem voltak tetelesen megfogalmazott teológiai tanításai. Kritikus magatartást tanúsított a törteneimi kereszténység szertartásaival és hagyományaiival szemben. Ugy érezte, hogy a forma megköti a hit, a gondolatok szabad szárnyalását, ezért a vallás igazságait élményszerű formában igyekezett kifejezni.

Teológiájában erőteljesen kihangsúlyozza az erköcsiséget. Ezzel magyarázható — a szerző szerint —, nagyokü érdeklődese az emberi természet és az embert érintő minden kérdés iránt. Az ember nevelhetőségében való mély hite vezette Emersont arra, hogy az ún. önművelés (Self-Culture), önvizsgálat (Self-Examination), önfegyelem (Self-Discipline) útjait feltárja kortársai és az utókor számára. Az emberi természet jóságában és vegtelen értékében bízva fogalmazza meg az önbizalom (Self-Reliance) eszméjét az ember számára.

David Robinson munkája kétségtelenül Emerson teológiájának teljesebb megértéséhez nagy segítséget nyújt, ezért ajánljuk olvasóinknak. A munka értékét emeli a könyv végén található gazdag jegyzetanyag is.

R. E.

ELOFIZETŐINK FIGYELMÉBE:

A Keresztény Magvető díja 1990. évben beföldön évi 120 lej, amelyet a lelkesi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 — Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hirlapiroda előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövölde tér 7. sz. fiókjánál fizethetnek elő. A többi országokból a ROMPRESFILATELIA sectorul Export-import presa P. O. Box 12—201 telex 19376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell kifizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a ROMPRESFILATELIA sectorul Export-import presa P. O. Box 12—201 telex 19376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICA CLUJ
Municipiul Cluj-Napoca C-da 3024/1990

XCVI. CLUJ • 1990/1

CUPRINSUL • CONTENTS

Dr. Lajos Kovács: Pastorală de Anul Nou • New Year's Message	1
Declarație de opțiune • Intention Declaration	3

STUDII • STUDIES

Paul Tillich: Dinamica credinței: Simbolurile credinței partea III • Dynamics of Faith: III. Symbols of Faith	5
Dr. Aranka Rend: Psihoanaliza — curent spiritual major al secolului nostru • The Great Spiritual Current of our Century: the Psychoanalysis	12
Domokos Simén: Date privind istoria parohiei unitariene Sîmniclăuș pînă la anul 1860 • Dates to the History of the Unitarian Church of Bethlenszentmiklós until 1860	20
Rudolf Adorjani (pregătit sub tipar): Inventarul parohiile din protopopiatul Cristur din ultima treime al secolului al XVIII-lea • The Financial Inventory of the Parishes of the Keresztúr District from the Last Third Part of the XVIII. Century	30

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Dr. Lajos Kovács: Iubește-ți semenul • Love your Neighbour	40
Dr. William Schulz: Triumful adevărului • The Triumph of Truth	43
Dr. Donald Sz. Harrington: Renașterea libertății • The Rebirth of Liberty	45
Dr. Árpád Szabó: Doamne, dă să nu judec • God, Help me not to Judge	47
István S. Kovács: Frați din casa comună europeană • To be Brothers in the Common European House	49
Semnele apartenenței noastre • The Signs of Cooperation	57
Dezső Szabó: La calea Paștilor • On the Road of Easter	53
CONCEPTE BIBLICE • BIBLICAL CONCEPTIONS	55
IDEI, CUGETĂRI • IDEAS, THOUGHTS	56
VIAȚA BISERICESCA ȘI ȘTIRI • CHURCH-LIFE — NEWS	59
RECENZII • BOOK REVIEWS	63

Colectivul de redacție — Editors

Președinte și redactor responsabil: Dr. Lajos Kovács episcop.

Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András, Lőrinc Mikó, Elek Rezi și Ferenc Szász.

Redacție — Editorial Office: 3400 Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9. Romania

Tél. 1-52-71.

